

R E S *Galt Ca*
SUO AEVO GESTAS

MEMORIAE TRADIDIT

Sos. c. 2

CAROL. GUST. SCHULZ

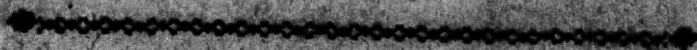
AB ASCHERADE.

K

Reg. Societ. Litterar. Holmens.

SINE IRA, ET STUDIO —

LONDINI,

MDCCLXXXIX.

33

R E S

SUO AEVO GESTAS

MEMORIAE TRADIDIT

CAROL. GUST. SCHULZ

1801
Königl. Preuss. Bibliothek

— SINGULI, ET STUDIO —

LONDON
M DCCCXXXIX

GUSTAVO ADOLPHO,
SUECORUM, GOTHORUM VANDA-
LORUMQUE PRINCIPI.

Tuum, domine! praescribere nomen au-
sus sum, quo commendatio operi ingens,
dulcis auctori recordatio accedat. Susce-
pi exponere arumnas avi, famose ob gen-
ium injurias, liles superbas, prava certa-

mina, specimina virtutis rariora: non vera;
o princeps! qui pandam prior tibi, paternis
exemplis avitisque, quod popularum regi-
men pertinet, edocto; sed quo lustrando
qualescunque commentarios, sincera mentis
anigmata, blanda subeat ingenuam men-
tem, vigeatque memoria nostri. Verbo-
rum satis, impletumque est consilium, si
caste edixi. Reddat compotem voti aucto-
rem, te incolumem præstando, qui præsen-
ti numine cuncta regit.

T

EPITOME.

Destinata auctori in tradendo res gestas	P. 4
Germania	6
Austria	7
Saxo Polonus	7
Borussia	8
Brittannia	9
Bavarus, Palatinus	10
Gallia	11
Hispania	12
Lusitania	13
Italia	13
Turcarum Imperium	14
Helvetia. Batavus	15
Russia	15
Suecia	16
Dania	16

1755.

Olyfippo terræ motu evertitur	19
Belli initium Gallum inter Anglumque	26

1756.

Init cum Austria fedus Gallus, cum Bo- ruffio Britannus	27
Austriæ paratus & Boruffi	28
Obsidetur Minorca	29
Exturbatur Anglica classis	29
Pitti ingenium moresque	30
Domestica Galliæ mala	31
In Suecia turbæ	35
Inferunt arma Boruffus ac occupat Saxo- niam	37
Disceptatur edictis	39
Superat Gallus in America Anglum	43
Deditur Minorca	43
Irascitur Britannus precesque compo- nit ad regem contumaciores	44
Juxta Lovosicum pugna	45
Destinata auctori	46
Recipit in deditionem Saxones Frideri- cus, solertia præstans	47
Bellici apparatus	48

EPITOME.

vii

1757.

Galliarum rex pugione percussus	50
Cliviaco potitur Gallus ac Geldria	52
Vicit apud Pragam Fridericus	52
Vincitur apud Colinum	55
Comitialis conscribitur exercitus	59
Luneburgo victor potitur Gallus	59
Occupat Borussiam Russus, qua sponte cedit	60
Expediit contra Borussum arma Suecus	61
Restitit hostibus egregie Fridericus	62
Captum Berolinum deseritur Austriaco	63
Victor e Gallo Germanoque Fridericus	64
Arma resumere incitat Luneburgum	66
Ducemque delegit Ferdinandum	67
De Silesia	67
Capta Suvinnia deditaque Vratislavia post infelix proelium, quo superatur Borussus	69
Clara ex Austriaco victoria Friderici	71
Recuperata Vratislavia & Suvinnia	74
Amovetur ab Imperio Lotaringus	74
Cedit Pomerania Suecus	75

Luit poenas Bingius	75
Pitti spiritus	75
Gallorum res	77
Principales obitus	78
Terræ motus	79

1758.

Occupant Borussiam Russi, duce Vermoro	79
Vexatur Gallia licentia Sacerdotum	81
Anglorum molimina moderatore Pitto	83
Canadæ Descriptio	84
Victor mari Anglus expugnat Ludovici arcem	87
Obiit Benedictus XIV. Pontifex	88
Bellici paratus apud Austriacos	89
Et Borussum	90
Qui capta Suvinnia Moraviam aggredi- tur	91
De Moravia	91
Obsidium Olmucii, quod alterum in mensum prolatum solvitur cum ja- ctura Borusso	92
Qui plurimis plectitur adversis, immi- nente supra comitalem exercitum	

Russo, quem proelio adortus Fride-	
ricus, coegit Viadri cedere ripas	98
Vestigia pugnae	100
Henrici res gestae	102
Austriæ conatus	104
Pugna apud Budissam, qua vincitur Bo-	
runus	105
Neissæ tamen solvit obsidium ac Dresdæ	107
Russorum coepta & Suecorum	109
Gallorum res	110
Hispanorum & Britannorum	113
De Asia & India in specie	115
Qua prospere evenit Gallo	119
Regia caedes	120
Dux Curlandiæ renūciatur Saxo	120
Hungariæ Reginam renūciat Apostoli-	
cam Clemens XIII.	121
Spreta pacis monita	122
Laudes Randavi, Armenterii ac Broglii	123

1759.

De Lojohitarum instituto moribusque	124
Pœna regicidarum	125
Victor proelio apud Moenum Gallus	126

Pro Boruffo feliciter rem gessit Henri-	
cus	129
Gallorum apud Mindam clades	131
Cruenta juxta Viadrum pugna, qua vin-	
citur Fridericus	135
Dresda potius Austriacus	140
Henrici laudes, cui post Russorum dis-	
cessum junxit Rex	141
Qui exturbare instituit Saxonia Daunum	142
A quo male acceptus, evocat subsidia	143
Res Suecorum	145
Germaniæ fors dira	145
Terra marique victor Brittannus	145
Mors Hispaniarum Regis	151
Spreta pacis lex	152
1760.	
Per asperam hiemem continuatur bel-	
lum	153
Minus feliciter cum Sueco congre-	
ditur Boruffus	155
Victoriam e Fugeto reportat Landonus	
rapitque Glatium	155
Dresda Friderico frustra petita flammis	
vastatur	158

EPITOME.

xi

Landonum acie fugat Fridericus	162
Saxonia potitur Bipontinus	164
Obsidio Colbergæ detrusus Russus	165
Captum Berolinum deprædatumque	166
Pugna atrox apud Torgaviam, quo vi-	
ctor Fridericus recuperat Saxoniam	168
Gallo gesta per Germaniam	173
Monteregium Canadâque universam	
occupat Anglus	175
Mors regis Brittanniæ	176
Diffidium inter Pontificem & Lusitanum	177
In Corfica motus	178
Gallorum infortunium	179
Pitti laudes	181
Contagio & terræ motus	183
Pacis monita	183
Supplicium e Ferrero	184
Mors Zinzendorvi	184
Belli mala diuturni	184

1761.

Comitia Suecorum	185
Ferdinandum sua fallunt cœpta	187

Brittannorum res per Europam & apud	
Indas prosperæ	P. 187
Proelium apud Susatum, quo inferior	
Gallus	189
De instauranda pace agitur frustra	191
Arctum sancitur foedus inter Gallum &	
Hispanum	193
Abstinent pugna Borussia, ac Austria	
cus	194
Capta Suvinnia dace Laudono	196
Colbergam aggreditur Ruffus	198
Arctæ Borussiae res	199
Variis malis plectitur Gallorum gens	199
Abdicat magistratum Pittas	201
Actum fidei Olyssippi celebratum	202
Acriter Romæ disceptata causa inanis	204
Nuptiarum solennia Britanniae regis	205
Terræ motus	205

1762.

Mors Elisabethæ. Rufforum capessit im-	
perium Petrus III.	206
Sancitur pax inter Borussum ac Suecum	209

EPITOME.

XIII

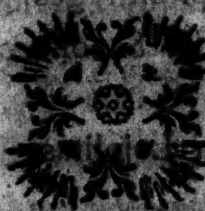
Exarsit bellum Anglorum inter ac Hispanum	210
Expugnatae Britanno Martinica & Havana	212
De Hispania	215
Varia Petri molimina	225
Gallo hoc bello patrata novissime	227
Petri III. casus, quo amoto Catarina regnum adipiscitur	230
Recuperata Borussiae Suvinnia. Henrici gesta praeclare	232
Pacem serio cupiunt reges	234
Curlandiam pulso Saxonibus obtinet Borussia	237
Gallus ulciscitur Lapponia	238

1763.

Sancita pacis	238
Meditamenta auctoris	239
De Borussia	241
De Pitto	243
De Gallo	244
De moribus ævi	245
De rebus sacris	246

De superbia	247
De spectaculis	249
De foliis lusoriis	251
De certamine inter singulos	252
De foro ac caufidicis	254
Letterarum decora	255
De lingua gallica	257
De vestitu	258

259	gustis presolare
260	facem serio cupit
261	Carandiam pro
262	nos
263	Callus melleus

264	sancta pars
265	Medicamentis angustis
266	De herulo
267	De pino
268	De Gallo
269	De moribus
270	RES

RES SUO AEVO GESTAS

MEMORIAE TRADIDIT

AUCTOR.

Haud leve aggressi sunt opus, qui res gestas memoriae tradiderunt seduli, nec nisi professi verum. Est enim historia prudentioribus, citra lectionis oblectamentum,volvendo praeterita, praesagium futuri, instantiumque curarum moderamen. Differt autem conditio illorum, qui suo aëvo gesta, olimve acta absolvunt. Pronus nam labor, quibus lustrando commentarios aliena delibare licet studia, ac posterum frui iudicio. Recludit occulta quoque consequens saepe ætas, nec offensionem pertimescas fato absumtis, quorum intererat facta recondi. Gravius

incumbit onus, ubi raris adminiculis
(quippe recentibus rebus) fallaces per
umbras figere gradum, tuo tantum inge-
nio uti necesse habeas, iramve illorum
experiaris, quos ipsos aut per parentes
immixtos tua læsit fides incorrupta. Un-
de gratiam nisi serum apud ævum pro-
mereri ne speres: frigidos quæ tantum
fovebit cineres. Præsentis ergo muneris
expertem, candidum, veritatem in lau-
dando carpendove unice deam sectatum,
manent scriptorem non nisi conscientia
præmium ac gloria apud nascituros: va-
lida utcunque bonis incitamenta.

Nostri ævi fata sincero ore narraturis
congruum videtur præmittere,
quis Europæ fuit status, post natum Salvato-
rem Anno MDCCL. compositamque Aquis-
granensi pactione litem: quæ vires, quæ
foederum vincula, quales regnandi artes, quæ
imperantium ingenia; quibus præstructis
tradere res gestas octennio proximo, ab an-
no MDCCLV. qui belli habuit primordia;
serius acta, si natura suppeditet, altero edere
libro. Singulos in re varia expedire casus,
principales referre ortus fortuitos, nuptias,
exitusve, cunctos inter pertinacia arma con-
flictus vel pro republica obitus, suis quos-
que distinguere nominibus, nostra non susci-
pit cura, clariora licet non reticeamus exem-
pla, aut ingentium motuum originem ac
eventus: hac perpetua lege utendum rati,
ut, quæ vera innotuere affirmemus audacter,

ambigua inter constanti rumore vulgatis nil detracturi: procul ab adulatione æque ac calumnia, gnari assentando corrumpi verum, obtrectationis studio spargi incerta, fidem addi deterioribus, nec opinionum commenta pro probatis accipienda. Ceterum levia tradant facta, sigillatim, in acie cæsos, temporumque accuratius computent vices, qui diurna acta congerunt: quæ mortales agitare consilia, dispicere, inquirere causas, perpendere mores, castigare pravos, suum bene meritis referre decus, nobilius vel proprium, quo fungi nostra conatur opera, videtur esse munus.

Fovebat gentes alta pax. Præerat Germaniæ Franciscus Cæsar, indole mitis, quem Lotharingiæ, dein Hetururiæ ducem, auspicato connubio Austriacam domum amplexum, Maria Theresia, Hungariæ & Bohemiæ regina asciverat imperii participem, simul inclytam stirpem puerperio auxerat, celsioris animi inter turbida olim probata princeps. Vivida post & continua mutuis cladibus exercita odia, Gallo blandiebatur tandem

7

Austria, sublatis rixarum causis, vel ea potissimum mente, quo valida societate orbaret Borussia regem, tum si arrideat fatum, ad recuperandum aviti juris Silesiam indistinctis uteretur viribus. Turcarum nulla formido & producendi inducias certa spes. Belgarum sic Italiae per Insubriam, Mantuam & Hetruriam secunda possessio.

Divisa principum studia. Medius inter potiores, vicinorum simultatibus mixtus plerumque, adhærebat Austriae Saxo, communi sacrorum & affinitatis vinculo conjunctus. Debili imperio tenebat Poloniam Fridericus Augustus, privatum si requiris, moribus commendatus, regnandi impar. Oblectamenti intentus & venatui, principales exuerat curas, Bratio commiserat prorsus, qui ad lubita Austriae mobilis, per avaritiam luxumque regias opes distrahere arguebatur. Ibant in partes Poloni, non parendo non imperando idonea gens, comitia tumultuose habita petulanter solvens subinde, discordis continuo & calcata Russo; qui hoc

A iv

demum ævo famam & potentiam assequitur.
Pronior illi quoque rex, quando Elisabetha
vacuam Curlandiam ostendit filio & patroci-
nium promittit.

Pollebat inter septemviros juxta reges-
que, opibus, animo ac bellica laude Borussio-
rum rex, Fridericus. Hic post actam juven-
tam inter otia & Musarum libamenta re-
gnum adeptus, mature dispexit inter impo-
tentes & validos manu agendum, non fœ-
dere, non sociorum religione, quam armis
niti publicam salutem regiumque decus.
Igitur spretis illecebris, huc curas vigiliasque
intendit, annueratque pridem fors victoriam
concedendo præmiaque. Fluxam esse con-
fcius principum fidem, suspectæ pacis occu-
paverat moram, augendo, firmandoque exer-
citus robora, velut certissima stabilimenta
potentiæ, consulendo & ærario, durior vi-
sus in cogendis pecuniis. Mente vigens ac
ætate, plurima effecit industria, ut celebra-
retur per Europam, quem instituit castro-
rum opdo, imitarentur prudentiores. Auste-
ritate comitatem apte temperans, haud molli

antebatur imperio, leviora quoque dignoscens
 ipse ac exsecutus, æqui praviq; vindex,
 litterarum & gloriam amplexus: nec infra
 laudatos poetas scriptoresque ingenium. Sed
 potior Minervæ inter arma ratio, nec dispar
 fratrum mens; liberis carebat. Neutiquam
 falsebant callidum principem Austriaca con-
 filia: suam in perniciem avelli Gallorum so-
 cietatem, Russorum conciliari foedus; illi-
 gari Saxonem. Respexit tum Britanniam,
 militemque ut habeat paratissimum.

Validioribus voluit deus ac late imperare
 Germanos. Regebat Britanniam ætate pro-
 vectus Georgius Brunovicensis, septemvir,
 haut spernendæ indolis, quamvis publicas
 curas permiserit amicis. Quorum in eo ver-
 satur solertia, suffragiis ut valeant in comi-
 tiis anglicanis, unde auctoritatem trahunt &
 pecunias. Patebat, ut plerumque in civita-
 te libera, corruptori, emebaturque factiosus
 licet ac contumax Anglus. Florebat tamen
 ob prosperam mercaturam & utramque
 adeundo Indiam, re maritima potens: vix

destraxerat felicitati immane, quod urgebat patriam, domesticum scenus; favere Batavo Lusitanisque, et si commerciorum æmulis, ex utilitate publica visum est. Russi quoque propter mutandas merces & mutua emolumenta, citra fœdus inter socios habebantur. Scissa alioquin raro & imperantibus conciliata gens, quoties in Gallos bellandum daretur, non sanguini parcebat, non nummis. Distentum quoque odium in Hispanos, Gallo connexas. Prospectum proinde, ne alterius belli semina deficerent, cautumque inter pacis conditiones, ut dubiis de finibus, qua Septentrionem adit America, dirimitque limitem utrumque Acadia; per arbitros amice disceptaretur. Sejungere res suas Austriam, tot retro per annos conjunctam Anglo, blandiri communi olim hosti, ægre ferens Georgius palam in partes Borussia descendit; eratque regi e filio pridem extincto nepos, duodeviginti annorum natus, regnorum hæres.

Bavaro Palatinoque suspensa vota inter recentes iras, versamque Gallorum fidem.

Ceteris principibus, romana sacra professis, studia hand dubie erant pro Austria: partium vicissim, quas vocant *protestantium*, columen habebatur Borussorum rex. Ipsa pro fide formido nulla, quippe non mitiora alias erga diversæ doctrinæ sectatores dominantium ingenia. Ambitiose tamen affectabatur titulus, quoties bella cupientibus honestis visum est egere velamentis. Stat mirabilis intemperata per ævum hæc germanici imperii compages, arcana reverentia sui invidiaque potiorum, qua opprimendo minores, augescere non patiuntur invicem, tuto inter præpotentes ut agant respublicæ, dynastæ, principes, quibus plures splendidioresve territorialit nulla. Hanc cæsareo omine fulgentem votis, hanc nuptiis expetunt reges, unde nobilissima Europæ soboles ad claritudinem Germaniæ refertur.

Cesserat maris imperio terra victrix Gallia. Pace utebatur ad instaurandum navalia, quibus ingens Brittannia pollet. Quam perpetuo æmulam occultis odiis prosequabatur, palam mox erupturis. Nulla regis solertia:

otio lætus mandaverat principalia munia purpuratis, ne istos quidem constanter fovens, sed ex muliercularum, quibus mire indulfit, libidine, tum hos, tum illos, publicis rebus admovens: viduus ipse, adulto jam filio, cui mascula erat soboles. Austriaco insolito fœderi accedere consilium fuit, ne ex diverso hostis distraheret vires, quando cum Anglo decertaretur. Huc tendere apparatus vota-que populi quietis pertæsi: suppetebant, ut in numerosissima gente, pecuniæ manusque. De Hispanorum amicitia non ambigebatur, & si vis instaret, sperabantur inde auxilia, compositaque Italia externæ decesserant curæ. Invisa crescens per Septentrionem potentia Russorum. Unde in Turcas favor & Suecos, Russo accolas. Ditabantur navigatione & mercatu supra Indiæ mediterranei & atlantici maris usum uberrimi soli indigenæ, turbare cum coepit fortuna & noxia fere victori victoque movere arma.

Inferior viribus Hispanus. Senescebat fama, lenti ubique conatus, velut exesus animi vigor ob domesticam ignaviam & proter-

viam sacerdotum, quam patitur projecte superba gens. Parum subsidii apud reges, quibus solenne est per uxorium ambitum, vel quod sæpius accidit, sacricolarum ministerium principalem explere vicem, fervida adhuc superstitione apud vulgum & optimates. Luget igitur respublica, exulantur artes, non industria, nec industriæ præmia, lubricus in communi vita sermo ac suspicax, virtutem palam profiteri anceps, vix cupido saniorum, pecuniarum subinde defectus. Penuria enim non raro laborant, qui Americam insident opulentissimam, dum avaritia ac fœcordia dilabuntur opes. Gallorum regi consanguineus Gallis studebat rex. Ne illi quidem solertia nec voluntas, nisi ex alieno arbitrio. Insensus jam olim Hispano Lusitanus, Anglorum auxiliis fesus, contra præpotentem quondam & dominum.

Astu & consiliis suos tuetur fines Italus, medius inter potentes & superbos, fallax ipse callidusque. Siciliarum regna Borboniæ domus atque accessio potentiæ. Parta fruebatur gloria Sardinia rex. Gravabatur sane,

quod prodigii instar visum est, Austriæ coalescens cum Gallia foedus, quas inter per secula discordes fidem privato ex usu mutans res suas auxerat Sabaudus. Bonas propter artes venerabundus Benedictus pontifex; nam vaneſcerat auctoritas, licenter exercita olim. Infausta Ligurum arma contra imperium aspernantem Corficam. Venetis illa cessita pax.

Clarus olim ac Turca formidolosus amplas adhuc per Europam obtinet provincias, sed minuta fama ac laus bellicæ virtutis ob principes degeneres; his otio mancipatis ac luxuriæ, hebescit paullatim disciplina, qua potentia creverat, laxo imperio inter crebras seditiones & fluxam fidem præfectorum, qui propria dum curant, ruit respublica. Deprimat perinde velut gentile odium litterarum ac doctrinæ, quæ vicinas gentes nobilitant. Præstat enim arte animisque Germanus, Russo concors plerumque, quo ancipiti terrore coerceant sævum ac avita gloria tumidum, quam milite pollentem. Sic corporum instar, quæ integra pridem vetustate

corrupta concidunt, fama majorum & prisca
ævi reverentia, quam sua vi nititur impe-
rium, Gallo provisu temporum & propter
commercia perenni officio jutum. Obtem-
perat tyrannis barbari moris Afer. Nam foeda
ora Africae, quæ Europæ objacet, recepta-
culis prædonum, qui Turcarum tutela freti
maria discurrent, rapiunt naves, pro pace
tributa cogunt. Paret Marocano Lybia, At-
lanticum mare pertingens.

Felix Helvetia, grato sub cælo montibus
laxisque tuta suis, aliena certamina spectat,
antiquæ fama virtutis secuta. Imbelles ea
ætate nimia propter mercatus studia existi-
mabantur Batavi, quos, ut pridem summis
mixti negotiis opibus ac solertia moderaban-
tur principibus, sic majorum animis impa-
res, fames auri pervertit, inter late fusa com-
mercia armorum oblitos.

Pacatus Septentrio, sepultis seu recondi-
tis odiis, mutua ob commoda. Invalescens
suspiciebatur duplicem orbem amplexa po-
tentia Russorum, quos miti imperio demul-
cebat Elisabeta, Petri conditoris filia, ob re-

speculum Turcarum in Austriam prona nec aliena Anglis, in Borussia inclemens: jacta nam vulgabatur exasperasse per jocum verba regis in ipsam contumeliose. Ceterum praevallebant Angli, citra utriusque gentis domesticas rationes aulae istius animosi corruptores. Adoleverat tanti in spem regni Elisabethae e sorore nepos, conjux jam & parens.

Orbus obierat Sueciae Rex, habuitque successorem ex Holsatiae ducibus Adolphum Fridericum, tribus auctum filiis e connubio cum Borussiae regis sorore susceptis. Quae regnatrice e domo orta, augendae potestatis ferebatur avidior, quam ut in gente libera gratum optimatibus. At ne illi quidem sat concordēs. Per aemulationem infensi invicem, dum externa gratia ac ope nituntur, discordiarum late semina spargunt.

Diuturna in utriusque regni usum toties post fatigatum Martem Suecum pax intercedebat Danumque. Et alendae concordiae cupidus Anglo per matrimonium connexus Daniae rex fidebat dynastis, sedulos quos elegeret

gerat pacisque studiosos. Præter Sardum & Borussum, in administranda republica alieno, quam suo iudicio tribuisse crederes hoc tempore reges.

Hi fere erant animi, hæc principum studia, Europam qui tutabantur, terrarum florentissimam. Quæ si adverteris, Aquisgranensi pactione dilata magis quam sopita fuisse arma iudices. Maria tuto perfruit nauta, ad Sinensium usque littus merces mutant amicæ ubique gentes, viget litterarum cultus, suis tantum dominis late exuberant agri; bellum cum exarsit grave, alterumque rapit orbem, nostrum quo vastaret deinde.

Tradenda scriptori occurrunt, varia inter fortunæ ludibria, collata sæpius arma, magnarum urbium excidia, irrita foedera ruptaque, clades ingentes seditionesque, anceps proeliorum fors, atroci bello imposita pax, velut in ludicro certamine nullius incrementi insignis, clari pro patria ducum obitus, occisi sicaria vel fraude petiti reges, in consiliis sagacitas ac constantia, probatis & ge-

rendæ reipublicæ gnaris potiora subinde
scorta, servata fides legumque majestas, pacis
per otium coacta in prædam, validioresque
inter (vix auditum ante facirus) discerpta
regna, modestia apud paucos morumque san-
ctitas, superbia apud plerosque & avaritia,
disciplinæ amor atque artium, crebra incen-
dia, terræ motus, sæviens mare, dira vastitas,
placidum cœlum, æqua jura pacisque bona,
perennem, quæ docent sicut cœli fiderum-
que, secundarum sic mixta serè vicem adver-
sarumque, nec disparia fata manere futuram
prolem. Inde consilium nobis est, cita nar-
ratione quam prolixa, absolvere casus even-
tusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt.
Nam qui majoribus acta legunt, publica mu-
nia adituri, mores hominum rerumque cau-
sas investigare cupiunt, quo aliorum exempla
edocti, vitæ rationem componant; historias
qui scribunt, pristinum ubi conferunt ævum,
similes continuo casus referre se invenient,
narratosque pridem. Da summe parens or-
bis, intelligentem auctori mentemque legen-
tibus, qua fluxa hæc qualiacunque, in vicem

reditura toties, non coeca immitti a fato,
 tuum agnoscant ordinem, reviviscentem con-
 tinuo, quem celatum prudentioribus, tuæ
 tandem, optime maxime, servasti sapientiæ,
 quo mortalium generi creatarumque rerum
 compagi bene vertat.

1755

Prima mihi erunt fata collapsa urbs, Atlan-
 tici maris ditissimum emporium. Tago flu-
 mini, ubi Oceanum illabitur, adsidet Olyssip-
 po, Lusitanæ caput, gloria originis, (quip-
 pe argumento nominis conditorem præferens
 Ulysses) regia sede & opportunitate portus
 celeberrima. Exiguum evertit temporis mo-
 mentum, posteris memoranda clades. Sere-
 no coelo, dum effusa in templis multitudo
 festum celebrat sanctis dicatum universis, sub-
 oritur repente strepitus, velut discerpentium
 rotarum: tremuit dein valido ictu quassata
 humus, corruunt protinus tot millibus re-
 plentæ ædes, unaque evellitur regia arx, pe-
 reuntium: dissonos inter clamores, horridum.

que ipsius ruinæ fragorem. Stabant adhuc
quamvis concussæ domus & editiora minus,
lymphatorumque instar plana moliebantur
terrore subito attoniti cives, relicta dein pro-
mendum ad suppellectilem plurimi repetunt
tectâ, gravior cum irrupit & latius fusa pe-
ffis. Hiscebat ista iterum tellus, hauriebat-
que superstantia, certo parietes intra versan-
tium exitio, nec minori dilabentium discrimi-
mine, dum firmare fluxa humo non datur
gradum, & ruentia inter pondera fugam ab-
stulerant occlusæ viæ. Jacuit immensa stra-
ges, sexus omnis ætatisque, mersa velut
congeries hominum animaliumque, infelicis
urbis aliquando decus ac divitiæ. Ademerat
fortis humanæ commercium mali atrocitas;
nec propria inter pericula referebantur mise-
rorum ejulatus, qui laceris artibus inter saxa
hærentes aut vi pulveris oppressi, servari
precabantur spiritum, nec opem ferri lice-
bat ob interjacentem molem. Increfcit haud
multo post, extra æstus vicem, ipse Tagus,
tres supra solitum cubitus efferens fluctus,
tantaque infunditur vi, ut primo impetu ra-

peret occurrentia, subito post recessu misce-
ret undis, siccum dum linguit littus, ultra
quod assueverat. Mox reversus, denuo irru-
pit, cessitque iterum, tumescens magis, mi-
nori tamen cum noxa. Merfa tum aquarum
lapsu majora, prope flumen ad excipiendum
vestigal structa, jam labefacta ædificia duo.
Nec cladis expertes, quæ portum naves, ip-
sumque tenebant pelagus; quarum ancoris
avulsæ complures, projectæ in solidum, fra-
ctæque sidebant. Sic maris convellebantur;
terrarumque ima. Tot malis cumulum im-
posuit finemque sæviens flamma, quæ, sicut
cadente mole obruta, mixto dein pulveri fu-
mo, inter initia vix advertebatur, mox ubi
corripere licuit, & adurere obstantia, vento-
que levare, valide exarsit, per quatrimum
grassata. Juvit violentiam ignis malorum
fraus, qui impune quo diriperent, ipsam ul-
tro aluere flammam. Auxerant colluviem
raptis portis custodia qui attinebantur elapsi:
latrocinia agendo publicæ calamitatis addita-
mentum, donec comprehensi complures, ipso

in limite, iustas dedere poenas. Aequora
crederes terram ignemque, ipsos quoque ci-
ves, famosæ urbis decrevisse suprema. Ce-
cidere procures nonnulli & inter ipsos Hispa-
norum regis ad Lusitanum orator: incola-
rum vero pars magna, dum plurimos præ-
ceps opprimit moles, alios mutilo corpore
inter saxa defixos peremit incendium; con-
stat non paucos, sustentata aliquot per dies
vita, occluso exitu, fame periisse. Ingens
haud dubie humanarum ærumnarum obtulit
documentum, urbs paullo ante florentissima,
citra vim hostilem, cœlesti ira, naturæ vitio,
ipso tandem deficiente solo excisa. Tristis
quoque eorum fors, qui tot malis superstites,
agros pererrabant victu tectoque destituti,
dum perditas opes carissimæque pignora, mi-
fero quisque redimit spiritu, in communi
fato nullo pauperum discrimine, ditiorumve.
Brumali, simul urgente sædo procellis cœlo,
promiscuam excepere multitudinem ex linteis
vel ligno tabulata, nam parietes subire infida
vetuit tellus, binos per menses iniquos, se-
cutosque per annos nutans subinde. Jactura

mercium immensa, quam auxit e Brasilia nuper adventans classis, auro onusta & adamantibus, exposito in terram onere hantoque; magnum tamen & mercis & liquefactum æris pondus, inter macera latens, aut flammis impervium, effodi contigit. Adnotabant plurimi, teterrimam cladem eandem incidisse diem, qua solenne editurum erat iudicium, vulgo actum fidei nuncupatum, quo plecti solent cremarique diro inquisitionis jussu, circa sacra qui dissident: quod sicut ad spectaculum convenire illexit complures, auxit cum invidia stragem. Felici aberat auspicio, principali cum familia Belemensi arci insidens rex; quæ quidem, sicut Tago adjacentia cuncta, at violenter tacta minus, plures per dies habitare regem sub tentoriis, lateque coegit lustrare patriæ funera. Inhorruerat enim Lusitanæ ora, fluminum Oceanique incremento & oppidorum ruina atrox, propinquam quoque Africæ littus, everfis Mauritanæ urbibus; unaque attigerat mali sævitia Hispaniam, donec, fatifcente impetu, defla-

gravit intra Galliam, & qua respicit meridiem, Germaniam. Tot graviora passis additur penuria victus. Subventum primo ab Hispanis, largiendo pecunias commeatusque; mox e Britannia advenere naves, frumento onustæ, centumque ex decreto comitiorum Angliæ, adjiciuntur librarum millia. Sidente tandem terra vel minores edente motus, immisso militum præsidio, purgare cœptam areas, secernere diruta, obstructas aperire plateas, componere corpora; extra casum adeo nemine, quin ereptas non lugeret necessitudines. In plana consederant edita quondam, prominebantque non visi ante tumuli, horridique gurgites, naturæ vestigia versæ ubique. Diu obstitit labori tabes, totque insepulta ob cadavera pestifera lues, obtulitque remedium frequens aquilone hiems. Hæsitatum dein, restituere an placeret ipso in solo urbem, an relinquere penates, & omina trucia. Ambigentes inter recentia veteraque, movit loci marisque opportunitas, idonea quoque ad ædificandum lapidum strues, ipsumque curarum tædium, ne novis posthaberentur

antiqua. Ipsi ergo cineri foedisque ruinis,
 juvante mira commerciorum frequentia, pau-
 cos intra annos superstruitur splendida urbs,
 vetita tectorum altitudine, nec ultra alterum
 tabulatum, experti ob mali formidinem, at-
 tollitur regia. Causam scrutantibus placet
 quam maxime sapientibus, subesse nitri vim
 sulphurisque; quæ aquis mixta dum coale-
 scit, ipsis in terræ visceribus gignit voragi-
 nes, quas divellit aer, dum coarctatus nimis,
 extensionis impetu quatit superstantia, repe-
 titque ictus, donec, qua prius patet via, erum-
 pit, ipso crepitu hiatuque volvens terras, vel
 operiens. Nec aliter gigni montes ignife-
 ros: ubi subterranei ingens sulphuris, mer-
 sa aquis copia, pressa ab aere diffunditur: mol-
 lius tamen ibi contremere humum, parata
 propter ad egerendum ostia. Quam pestem
 novissime experta est Europa. Levi quidem
 motu per Italiam jactata olim, ceteras nunc
 æquavit mundi plagas, novem quoque retro
 ante annos concussam, inclytæ cum Limæ
 excidio, Americam.

Hæc tum septentrionali suo in recessu, quam maxime turbabatur. Tanti enim hic quoque annus belli primordia, quod Aquisgranensi pactione restinctum utcunque, Gallum inter Britannumque exarsit. Nec cujus præsertim culpa adeo asseraverim constanter, utriusque regis edictis, pro more principum speciosis verbis bellorum causas sibi invicem exprobrantibus, quam gratum accidisse genti utrique. Prima haud dubie circa Acadiae, Anglis concessum nulla pactione sat distinctum limitem, invidi moliti sunt arma Galli, justos intra terminos coercendi prætextu. Insulas quoque, quas vocant Antillas, Mexicano sinu inhabitantes, pro Gallo obtinentes præfecti laceßere non desistere Britannos, invito, certe credo rege, fortasse & ignaro. Nec ulciscendi segnes Angli, quamvis obumbrante adhuc pace, maria classibus perstrepunt, gallica undique incurrunt navigia, capiunt, publico mox assensu divendunt, adeo alacres, ut indictam ante bellum, trecentis jam potiti navigiis, immensum Galliae attulerint damnum. Secuti regis utriusque que-

frus, rogationes, minæque: donec vindictæ
certi palam induere, quæ per pacem fove-
rant arma.

1756.

Instantis belli gnarus, quo levaretur cu-
ris tergaque firmaret, Austriæ ultro obtule-
rat Gallus amicitiam, quæ mox cessit in
foedus, ea lege, ut hostes haberent commu-
nes, auxiliarem mittant militem invicem:
proclivi in conditiones Austria, quando ad-
versus Borussum bellum moliebatur. Coa-
lescit post diuturna odia, inter infensos olim
principes hæc armorum societas, opera Ber-
nisi, qui Galliz regi a secretis, suam hoc
pacto fulcire auctoritatem speraverat; spre-
tus post, Romanque honorifice dimissus.
Viguit, quod pepigerat, foedus.

Brittannorum magis ferebantur in bel-
lum vota, quam regis, quippe Luneburgo
cavebat in primis, unde orta rixa in angli-
canis comitibus, plurimaque civium querela,
nimis tribuere domesticis rationibus Geor-
gium, posthaberi Anglum. Flexerat jam
dudum regios spiritus ad propria medita-
menta Castellæ Novus, suspectæ apud gen-

tem fidei, ob favorem aulicum: Ambigua jam videbatur Ruffiarum religio: unde Boruffio adhærere decretum est, valido subsidio, fi in Germania decertaretur.

Dolebat amiffam Silefiam Austria, pulcerrimæque vifa est recuperandi occasio, fi tanti juvarent focii: nam præter Gallos Saxonemque, sperabantur auxilia Rufforum; grande, quam in partem accederent, momentum. Tentabantur Sueci, & romano dogmati per Germaniam addicti principes.

Ruere in fe gravem belli molem Fridericus, tantoque paratu exitio fe destinari perfuafus, pertraxerat in partes Anglum, qui, fi bellandum foret, pecunia juvare regem pollicitus est. Accedebant causæ Haffiacus & Brunovicenfis. Ceterum prævenire conatus, nec inultus cadere certus, militiæ acer, tela ominabatur, pugnasque. Atrox cooriebatur tempeftas, dum quietis impatiens orbis, pro præsentibus bonis mavult ancipitia, cruore ac luctu paranda. Vitia enim erunt donec homines: nec probatum exemplis.

unquam innotescet fatis, felici quoque armorum fato præoptanda esse pacis commoda.

Habuit prospera belli initia Gallus, valuitque dolus. Opplexerat coplis ripam, quæ Britanniam aspicit, eamque invadendi formidinem injecerat, ut propriis viribus diffusi, ad tuendum littora Germania copias evocarent, de Minorca securi. Qua mediterranei maris insula, arce munitissima, propter opportunitatem portus & turbantium commercia prædonum receptaculum, potiri magnopere intererat. Contracto propere exercitu, mandatur Ricoloco cura obsidionis, adornantur & naves, quarum sub tutela transmittuntur cohortes. Illusus Anglus ferro paravit auxilium. Profecta demum opugnatione, septaque Gallicis navibus insula, advehitur Britannica classis, ductu Bingii, quem munimento immittere subsidia conatum, prævertit Galissonerra Gallus, prælioque congressus, quamvis expugnata nave nulla, proturbasse Anglum, irrita cœpto Hispaniæ oras reversum, pro victoria habuit.

Lætiora cum e Canāda non afferrentur,
male pacata fortisque pertæsa Anglicana
gens, iram non continuit, quo minus lega-
tionibus frequens adiret regem, patriæ con-
suleret oratum, nec pateretur in casum dari
republicam, acri animorum sustentatore,
qui mente præstabat ac facundia, Pitto. Pri-
ma quoniam incidit mentio sæpe memorandi
hominis, de origine pauca dicam. Ingenui
nosce juvat incunabula viri. Nasci enim
e principibus fortuitum, nec æstumandum
ultra; magnus referri tuis ipse mereare mo-
ribus. Nobili, non illustri loco ortus, Gui-
lielmus Pittus, claritudinem attulit nomini.
Admodum juvenis optavit armorum decus;
defuncti dein patris in locum, suffectus co-
mitialis, totum se publicis negotiis adstrin-
xit, mente acer, ore disertus, eo mox eva-
luit, ut, se propugnatore, pernegarentur
plerumque regis rogationes; unde ab ira-
scentibus purpuratis, in promovendo gradu
posthabitus, militiam renunciavit. Contu-
macior ob injuriam Guilielmus, auctoritate
summoque effecit comitiorum applausu, ut

offensionis poenitentes regii, ultro blandi-
rentur, quaecunque expeteret munus, polli-
citi. Nec puduit flagitare, qui praeeset mi-
litum stipendiis, obtinuitque, non se qui di-
tesceret, quippe in summa augescendi facul-
tate, juxta paupertatem vixit, sed suo de pe-
ctore securus: ejuravit dein, de gerenda re-
publica discors, quo nullo beneficio obstri-
ctus, seu meditans majora, jure uteretur in-
tegro.

Prospero licet armorum eventu, labora-
bat tunc domestico malo Gallia, ob distra-
ctam rem nummariam, auctum inde tribu-
tum. Crudum o servitium, quando ad alen-
dum luxuriam, inops civis egerere adigitur
victum penumque! nam supra otiosum bell-
um explebatur libido, tulitque regiae fero-
ciae poenas, patiens qualiscunque domini
Gallus. Fert enim iniquos, seu fociis per-
stringit suos principes, hilaritate, suavitate
morum, erga advenas comitate, oris elegan-
tia ac habitus, tum ingenii macritate exi-
mius. Gaudet recens repertis jucundissima
gens, admodum idonea, ad quaecunque con-

ficiuntur manu, vel assequuntur studiis. Famæ desiderio flagrans, bella exequitur impetu, non mora; quippe ingenito tædio diuturni operis. Seryat humanissimum aliqui genus, in irrogandis pœnis ferociam, quippe levia furtiva & desertæ signa præcipiti morte mulctat, carnifice gaudere insimulatum, tarda sæpe jubens supplicia cruciatusque; quibus misere discerpuntur morituri, nec rariora inde crimina. Inter aulæ magis, quam gentis delicta referas, emptos magistratus curiasque, quas pro nummis haud raro invadunt sordidi, publico cum dedecore, deterri- ma industria fisci. Sacrum est adhuc conciliis, ad regem perferre vota gentis, quoties læsa jura dolet, principemque admonere, antequam jussa probant: unicum, quod exstat, libertatis spiramentum. Vigesium igitur exigentem denarium, jam alterum, adiere regem; de asperitate remedii in publica pauperie testantur acrius Tolosæ magistratus. Cujus ipsa semel promere verba libet, quo pateat, quamvis in projecta servitute, non deesse

deesse ora. Nos jura tuemur, romano imperio
 antiquiora. Non temeravere terrarum orbis victo-
 res, illasa suare Gothi feroces, percaluerunt co-
 mites, quos habuit Tolosa: juramento sanxerunt
 Gallia reges. Tuam, o rex! majestatem juxta,
 quid sanctius, quid violare nefas magis? At
 evertit funditur de solvendo vigesimo edilium
 inclytæ ergo genti nostra, virtute ac obsequiâ
 primatiæ, ne censum quidem licuit conferre, pro
 more majorum. Vixta gemitu tot, nec plura, nu-
 merat sacramenta civitas, quom fidem dedere ju-
 rati Gallia reges, ne antiquus infringatur mos.
 Immane illud tu quidem abrogas tributum, sed
 decennio pacem post. At quis armorum, quis er-
 go miseriarum finis? Quanta decennii mora!
 Quot nostrum superstites habebit natura? Pessi-
 ma sunt consilia, quæ atterere quæstu provincias,
 spernere fas, polluere suadent conscientias. Tuo,
 o rex! remove a solio. Miserece populi, qui
 uliro dum tradit, quæcunque suppetunt, prope
 egestatem retinere orat, quibus famem vitæ, libe-
 ros alat, redimat & funera. Nil audet ultra fle-
 rus, nil nos attulimus, nisi preces. Deprecatur
 vigesimum, & nos precamur pro illo, nam, te non

interpellato, comprobasse mandatum, pro sacrilegio foret. Adjecerant questus de licentia sacerdotum, qui sacris interdixerant, censura aliqua reos, aut, quam vocant, bullam *Unigenitus*, respuentes; unde ingens odii materies. Sed pravis indulgens monitis rex, cum, spreta rogatione, alterutrum edictum firmasset, sponte abdicarunt magistratus, Parisiis, & in provinciis plerique, magno cum populi applausu, constantiam requirentis, ceterum nil, ultra verba, ausuri. Siquidem apud Gallos, non presbiteris, ne pontifici quidem, licet, inconsulto rege, decernere, quæ doctrinam ritumque pertinent. Quapropter solemne erat conciliis, pernegare, quoties sacris arcebant sacerdotes, quicumque aspernabantur bullam. De qua, jam pridem ob excitas turbas famosa, verâ exequi piget. Sceleris enim pudet singulorum, qui, curam rerum divinarum professi, specie pietatis decepto principe, prava plerumque perpetrant. Quod si adverteris, vix religiosa dissidia flagrasse unquam deprehendes, nisi sub imbecilli imperio.

Civili interim sanguine aspergebatur im-
 miscenda dein bello, Suecia. Extincto Ca-
 rolo XII. qui, bellicæ virtutis vere porten-
 tum, in Suecorum cladem æque nascitur
 obiitque, visum erat regni ordinibus regiam
 coercere potestatem, legesque condere, qui-
 bus partita inter regem senatumque auctori-
 tas moderaretur ordinibus intra præfinitum
 tempus, in comitia coactis: nullas abnuente
 conditiones Ulrica, modo regni potiretur,
 posthabito Holsatiæ duce, Caroli nepote, e-
 natu sorore majori. Nec nisi iurato in hanc
 legem obtemperatum erat Friderico, valido
 adhuc apud gentem dominantium recens ex-
 pertam, erga regem obsequio: minuto dein-
 de, frequentibus dum læta comitiis, jubendi
 licentia, antiqua innovat placita, ad circum-
 scribendum plerumque concessa regi iura.
 Quamquam propugnantibus aliis, per iurgia
 (qui frequens est liberæ civitatis mos) exer-
 cebantur comitia, parato corruptore, osten-
 tante suffragiorum præmia. Fordabantur jam
 eives, publicam rem nummis posthabentes,

quos diverso animo obtulere Galli Russique: illi obnoxium sibi senatum, quo regias adversus partes firmarent, hi, fovendo similitates, destruant atterantve Suecum. Quae tempestate imperium adeptus Adolphus, hortante uxore, mansuetum animum ad molendum majora intendit, spondentibus operam, qui, verso statu, gratia ac munus insurgere avebant. Agebantur tum ingrata regi comitia, quae vi deperire, regiumque attollere nova lege fasligium, consilium decretumque fuit, ut admotis legionibus Uplalam repente invadat rex, arma illaturus, ut recipiantur postulata. Meliore fato studioque suasuebantur partes senatus atque comitia. De praetoriano urbanoque milite securis & aulae secretiora rimantibus, tempesterve accidit prodicio, spatiumque fuit custodia attingere plerosque, elapsis, qui nomina dederant, nonnullis. Commotis tunc animis, macerata adhuc edicto ordinum regis jura, arctius cum Gallo lectum foedus, & quod odio fuit, conjuratis, non apud forum, sed lecto coram iudice, indicta causa: unde, qui violatum ob

sacramentum merito cecidisse videri poterant; privatæ ultioni pœnas dedisse credebantur. Sumtum certe de illis supplicium; quorum præcipui nobilem ortum truci exitu insignivere.

Struebat jam fors, in diversa terrarum parte, ingentis belli initia, primaque fovit arma Bohemia, quam ex Italia ac Hungaria plurimæ copiæ convenerant. Quem in finem? interrogans per oratorem Borussus, cum illuderetur vanis responsis, sibi insidias parare persuasus, modo circumspicere vires, suarumque cohortium roborâ; sæpius reputare, quantum ad bellum se accingeret, quis ille foret dies, quo partam gloriam fortunasque, non ut olim Gallis adjutus, dubiæ committat præliorum alexæ. Coalitam demum gravius furere tempestatem prudens, anxiam diutius non tulit moram, certumque præoccupare maluit discrimen, apertasque habere inimicitias, quam subdola pace decipi; vi militis, qui aderat promptissimus, opprimi conatus, primoque impetu trahi non despe-

rans victoriam. Placuit infidam rapere Saxoniam ditissimam, collatis deinde viribus invadere Bohemiam. Igitur, autumnii inter primordia, haudquaquam indicto bello, non hostis, sed suos intra penates velut praesidia mutatum, Lipsiam, Torgaviam, Vittebergam invehitur miles, modeste agens, at census conferre ad mutatum aerarii domibum imperans, victu juvare & commeatu. Effractis armamentariis, abducuntur tormenta, mox Dresdam occupat Fridericus, abrogato magistratu sibi fidos praeficit, quorum opera, obnitente frustra & domestica sacra implorante regina, perlustrat arcem, scrutatur arcana consilia, urbemque praesidio firmat, publice non se hostem testatus, sed cum Hungariae regina litem exercentem, inimicorum fraude adactum, in tutelam recepisse Saxoniam. Quae adeo properabantur, ut attonito re subita Augusto, vix spatium fuerit cogendi intra castra militem. Haec inter castrum duo, pone Albis ripam opportune collocata, sexdecim armatorum millibus complebantur. Sed impatiens morae Borussia,

intra paucos dies totius Saxoniae potitus, relictis cohortibus, ad obsidendum, qui vallo sese clauferat Polonum, Bohemiam invasit duplici cum agmine. Proruperat e Silesia alterum, ductu Suerini: alterum regebat ipse Fridericus, toties ex Austriaco victor decertaturus, antequam colligendo vexilla invalesceret hostis; fortissimi commilitonis ductor splendidus, post actam inter triumphos juventam, summis curis maturos ingerens annos, trium auctus fratrum contubernio, principumque complurium, qui praesenti moderatori tanto approbare virtutem ambiebant. Occurrere in confinio Bohemiae, qui Austriae legiones ducebat Brunius, Suerino Piccolominus; callidi utrique, ac vitare in aperto pugnam edocti.

Arfit interim vana edictorum ira. Queritur invidiose per Europam Saxo, laesa gentium & privata, quae principes intercedunt jura, dum pacis fide securus, affuso ex improvviso milite, terris orbatur iniquissimo a vicino, hauriuntur opes, proturbantur obsi-

desve rapiuntur magistratus, imperantur annona & pecuniæ, tormenta, velut ex hoste præda, auferuntur, perforatur demum, quantoque minus quam diripitur arx, dum, spre-
ta regina serenissima, & hospitalis fidei san-
ctitate, pervestigantur, tolluntur dein tabu-
læ secretiores. Barbaris expertam vix inju-
riam, non calamitatem unius, sed inulta si
maneant, rapere liceat impune, cunctas ad
gentes pervasurum deterrimum exemplum.
Proinde ulciscantur Cæsar & imperium, &
qui reges, pro salute Germaniæ, tutari pa-
cem Monasteriensem susceperint. Parum dis-
paribus verbis profitetur apud socias Austria,
nulla injuria provocatum tertio Bohemiæ in-
tulisse hostilia, qui vilipendet reverenda bo-
nis, fidem ac justitiam, Borussum, foederis
violasse jura, rupisse romani imperii sacra,
dum Saxonia sua exiit septemvirum, evert-
re aggreditur alterum. Quare poscant pœ-
nas e publicæ quietis turbatore, mittantque
auxilia, festinatis ad Gallum Russumque orat
nuncils, Junxit apud Ratisbonæ comitia
querelas Cæsar, enixe nifus, quo jussu ordi-

num pronuntiaretur imperii hostis, qui ad deprædandum alit militem, alieni concupiscens Borussus, paci insensus. Refringit accusationem Fridericus, palam testatus, non turbandi causa, sed invitum, pro tuenda salute, ad arma descendisse, perspecta Austriæ fraude & dolo atroci. Illigasse illam Saxonem, Borussorum fastigio invidentem jam pridem, partemque prædæ ex Austriaca victoria haurientem avide, sibi dum Hungariæ regina seponit maxume Silesiam, quamvis duplici pacis sacramento concessam. Quæ spe illectam, ingentem exercitum limiti admovisse, nullo adhuc ex diversa parte coeunte milite. Gnarum, quæ moliebatur, regem, studio pacis percunctatum, quorsum tenderent apparatus, cunctis circa quiescentibus? vana tulisse responsa. Coalescente in dies agmine ac minaci armorum strepitu, saluti demum consuluisse se, antevertendo, quæ cervici jata imminebant pericula. Priorem occupasse innexum consiliis Saxonem, ne a perfido deceptum servatæ fidei sero poeni-

teat. Superbire Austriam, imperio Germaniæ non irritò inhiantem, si propugnatore everfo præcipuo, cum minoribus agendum foret. Unde principum auxiliis juvari sperare se fidenter, publica & privata pro causa militan-tem, paci annuere pronum, modo securitati prospiciatur. Injiciebantur & de propaganda hæresi formidines: hæc ad odium magis, quam ex vero. Quæ diversa inter exprobrantes, (hoc tu lector mirare) falso neutrum edixisse scias. Præceperat enim offensiones Fridericus, impigre certamina suscipiens; nec infra verum, novissime ad arma compulsum, quando ambiguis eludens responfis, securâ de Gallis Turcisque Theresia, tota mente capefferet bellum, pulcherrimam non pastura elabi vindicando occasionem. Sincерum quoque pro Saxone, quod offerebatur, & e contrario. Nam strenue oppressum post sociata cum Austriaco consilia, constabat. Sic poenas dant populi innoxii potentiorum avaritiæ & superbiæ. Ceterum non edictis, manu jam disceptabatur, causamque dixisse visus est optime, qui pugnat feliciter.

At prior fudit sanguinem America. Circa
 Ohium, Canadam flumen ambiens, Anglorum
 ductantem cohortes Bradocum, blandienti
 fortunæ temere fisum, trussit in insidias Mon-
 calmus, Gallus; circumfusus obtruncavit
 simul cum exercitu. Recuperato post, quem
 occupaverat limite Britannus, expugnavit
 Osvegam, cepit navigia, terrasque subegit,
 quæ lacu Ontario alluuntur: virtute præstans
 ac consilio, Indicas, male domitas gentes,
 victoriæ focias adsciscit.

Hærebat interim Riccolocus in obsidenda
 Minorca, quæ altero mense petita Gallo, li-
 cet senili cura, strenue defendebatur. Dedi-
 tur tandem, quando ereptis circum propu-
 gnaculis, diffiditur interlori. Globorum enim
 ictibus diruto vallo, minabatur assultando
 undique oppugnationem hostis; ademerat
 quæ spem auxiliorum fugata classis. Festas
 inter voces, ob egregie terra marique rem
 gestam, excipiuntur patriam reduces Gallo-
 rum duces. Nec levem passus est jacturam
 Anglus, quem mediterraneas Orientisve oras

adnavigantem opportuno hospitio infula so-
verat: accessit pulsæ classis debonestamentum.

His allatis nunciis, (eodemque fere tem-
pore ex America afferebantur ingrata) furere
Anglicana plebs, sæva minari BINGIO, flagi-
tare indignabunda, amoverentur ab admini-
stranda republica, quos præfecerat rex. Tu-
mescere scias BRITTANNUM, quoties male se
habet res domestica, sortis quoque delicta
vertere in culpam, ad poenam ciere duces,
regii arcani rectoribus ingerere probra, me-
tu comitiorum exturbare plerumque, tum
frequenter regem adire precibus. Quas se-
mel excerpere libet, quo noscatur ingenium.
Patet quoque, tempestate ista nil æque mo-
visse tædium, quam externa auxilia, ob pu-
dorem, seu quia libertati cavet suspicax gens.
Insignes ergo visæ sunt, hæc CHESTERÆ urbis
litteræ. Coguntur opes nostræ in censum, id est,
fraudi in prædæ ac ignavia. America enim
turpiter pellimur, dum proditur hosti, parva viri-
tute majorum MINORÆ. Clodi ne desit ignominia,
conduclitii nostra tumentur littora; adeo diffidit
virtuti indigenarum. BRITANNIA ad arcendum ora

hostem, impar habetur Britannus. Misera succurrat patriæ, quam insident externi, regunt deteriores, tua majestas, prava ulciscendo consilia, certe dimovendo auctores. Quibus sublati, rationes nostras in tributum ultro erogemus, securi, ne per socordiam scelusque avitum intercidat decus. Solent reges differre ejusmodi preces, in eventum comitiorum, quibus, si minus creditur, rogare missionem, qui præfunt negotiis: quod & evenit, unde publica convaluit res. Incalescente enim gentis ira, sponte dimitti petivere, quorum in locum suffecti ex arbitrio Pitti, qui secretis regi ab epistolis, auctoritate in consiliis præfulgebant. Hic populo blandiens reportari jussit confestim copias, Germania, sicut diximus, evocatas. Strepere simul, venit auctis animis, navium, militum armorumque paratu littora portusque, & fiducia gentis pro fortuna juvabat.

Quæ dum geruntur, æquo fere Marte in Bohemia confligitur. Hostium enim cupidus experiri animos Fridericus, juxta Lovosicam, munitis castris adfidentes aggreditur. Cruentum dimicatum est pugna, nec multi cessere

tandem collocati in dextero cornu Austriaci, unde Borussi victoriam affectarunt. Constat infra spem regis, haud ægre vincere olim assueti, evenisse, quod campo pertinaciter inhaerentes Austriaci, sine tormentorum jactura, nec ita longe a pugnae limite recesserint, alterius & agminis ductorem monuisse Suevinum, ne temere manum conferret cum hoste, fugace minus. Ceterum proelio superior utcumque Fridericus, victoriam obsessio sibi firmavit e Saxone, strenue propugnando obtinuit Brunius, ut spem in Bohemia hibernandi deponat hostis.

Nostri non est, inter collata vexilla frequenter, docere ordinem concursantium inter se agminum, variumque pugnarum discrimen, nisi insigni exitu aut singulari ducum prudentia, quoties claros habuere exitus, ne antiquis narrata, nostri ævi scriptoribus repetita identidem, moveant fastidium lectorum. Juvat enim malorum, quæ vastarunt orbem, noscere causas, quam sortem proeliorum, victi seu vincentis vice, perennem similemque. Quæ semel monuisse satagimus.

Cessit dein in prædam Saxo. Contulerat sese Regiosaxum inops consilii Polonus, permiseratque regendas ex arbitrio ducum copias, quas dispositis præfidiis, clauserat undique Borussia. Tentavit perumpere cum selectis, inter hostium excubias callide instituto itinere, Brunius, propinquaveratque passus usque LX mille, Saxoni præsto futurus, si structo ponte pervadere mens esset. Hic agendi tempus dum terit deliberando, rediit inutilis moræ pertæsus Austriacus, ad deditiōnem compulit Saxonem Fridericus, auxitque suas e victo milite legiones, sponte castra secutis plerisque, vi adactis qui abhuerant. Incolume per Silesiam iter, in Poloniam paciscitur Augustus, Varavianque cessit, curis prætendens otium, nec flagrantis posthac bello immixtus: nihil ad sui regis adversa, prout in aliena causa, motis Polonis, Saxonia sic ditissima, pecunia ac delectu fovendum recepit redeuntem in hiberna, e Bohemia Borussia. Placuit tamen eximere præfidio Regiosaxum, ea lege, ut editum in monte, castellum neutri bellantium aditurum

esset. Propinqua jam hieme, Dresdæ Fridericus prætorium constituit, disciplina effecit ac rite onera partiundo, quo licet graviori tributo afflicta, ad diuturniorem belli usum sufficeret Saxonia. Ceterum, ut in hostili egit solo, tironem scripsit quam plurimum, annonam imperavit equos & nummos, quos opima provincia congeffit. Musicæ raro, litterisve otia commodans, non curis perpercit, non somnibus, quo primo vere militem habeat ad belli munia alacrem, ingruenti undique hosti, si numero disparem, at armorum peritissimum; cuncta lustrans ipse, haud promptus in veniam, nec puniendi immodicus, pecuniarum rationem stricte habens, æris non prodigus, non tibi expediat, parcus, abstinens ipse, feminis meroque inuictus; salutiæ exemplar insignis, principalia qui curant, imitandum; sola tantum stipendia suppeditando adjuvabat Britannia. ^{noxa} Ciebant auxilia ubique Austria ac Polonia: rex: illa foederum, hic Monasteriensis pacis sacra præferens, nec incassum. Nam ^{meritis} meritis monasterii ^{inueni} inueni molles, validis

validissimi ad ferendum opem contrahebantur exercitus. Apertas erga Fridericum profitebantur inimicitias Gallus Russusque: nutabat adhuc Suecus; fortunam partium speculabantur Germaniæ principes, victoris iram veriti; si periclitaretur Boruffus, hostilia ausuri. Varia meditabatur simul Brittannica regens consilia Pittus, exturbare mari Gallum, pellere India, in America debellare, occurrere, si per Germaniam arma expediret, conflato agmine e Hassiaco, Brunovicensi & Anglo milite; Friderico favens ac Lusitano, Russorum arcani rimator, dein in gratiam Borussi corruptor pervicax. Strepebat bellico apparatu Gallia, terque quam e foedere majores mandabantur exercitus, Austriæ auxiliaturi ac Saxoni, affini per connubium Delphini. Instabat Russus; optabant ultionem Germaniæ principes complures, quos tirone per vim intercipiendo lacefferat superbiens Fridericus, vel quantulam prædæ partem affecuturos se sperantes, si exitio daretur. Disceptabatur edictis & minacibus in-

vicem responsis, properabantur delectus: veloces, ut non alias, commeantes tabellarii, bellum auspicabantur lugubre, cladibus ac multiplici funere piandum.

1757.

Coedavit ipsa anni principia atrox facinus, Galliarum rex, prætorianis stipatus corporis, que custodibus, primaria in arce sua vehiculum ascendere parans, parricida manu ac bilingui pugione percussus; qui dextero lateri per imas costas violenter immissus, pectori tenuis assurgens, profundum magis, quam lethale effecerat vulnus. Valide se contundi sensit Ludovicus, *quis me ferit temulentus?* indignans prolocutus, faucium se nesciit nisi viso cruore, qui abunde manabat. Auctor cædis Damienus, obscuræ ex Artesia originis, pravam, quam immiscendo se excubiis, patrandoque scelere audaciam induerat, ad finem usque retinuit, stolide vecors, flagitii nec causam promens, nec poenitentiam; qui conscios non habuit, certe inter exquisitissimos cruciatus non edidit. Simulac de regis periculo percrebuit, pavor ingens ac sollici-

tudo: repleta, occlusis theatris, supplicantibus
 templa, aberatque simulatio; nec fucata læ-
 titia, quando refotum versari extra vitæ di-
 scrimen renunciatum est. Improvisò male
 molliter turbatus rex, ne quidem de salute
 dum dubitabatur, egit anxius, alta animi
 tranquillitate insignis. Solenni iudicio de
 ficario præsuere regiæ stirpis principes, nec
 sævæ tortorum artes ullum societatis expres-
 sere indicium; necemque solitarie decrevisse
 impium patuit, quia conjurationis ne rumor
 quidem evaluerit. Ipse, ex publica senten-
 tia dire dilaceratus, avulsis dextera cruribus-
 que spirans adhuc, excusso tandem lævo brac-
 chio, novissimum halitum emisit; multifa-
 rio, nec nisi post tres horas, quo mori se
 sentiat, adimpleto supplicii genere, quale, re-
 gicidarum non insolens Gallia, prisce tempo-
 ris commentariis repererat. Vindicatum
 flammis in laceros artus, solo æquata, qua
 natus erat, domus, damnantur perenni exilio
 uxor affinesque, prohibeturque infausti no-
 minis usus. At non moram suscipiendo
 bello nefarium facinus attulit. Festi-

nato apparatu, contrahitur validus exercitus, ter geminato auxiliorum numero, quæ ex pacto poscebat Austria. Coeunt igitur ad ripam inferioris Rheni vexilla, præficiturque Estræus, qui iusti agminis dux, Cliviaco positus ac Geldria milite vacuis, jam mediam tenuit Vestphaliæ, quando occurrit Cumberlandus, Britannicæ regis filius, ad arcendum superantem numero Gallum, Hassiaco stipatus, Brunovicensi ac Luneburgo milite.

Sed pandit aciem prior Fridericus, scinditque circa media Aprilis, rapido itinere montes, qui Saxoniam dirimunt; improvisus hostis, dum per hiberna sparsas colligit cohortes Austriacus. Præcepit in limite Bohemicæ victoriam Beverus; dum confluant Pragæ, subita irruptione territæ, ex adverso legiones. Haud dispari sorte usus, movit eodem tempore a Silesia Suerinus, disiectoque hoste aut dilapso, haud multo post Kal. Maji regi occurrerat. Regebant Austriacos exercitus, pari cum imperio, dux Lotaringus, & Brunius: Cæsaris ille frater, Belgarumque gubernator, secunda olim contra Gallum mi-

litia, bonæ tantum famæ meritis, quam propter passas e Boruffo clades improspæræ; iterum in malorum causas redituras. Alluebat frontem castrorum Moldava, ambiebat moenia lævum cornu, paludibus defendebatur dexterum. Sic repentino incurfu turbatis decretum erat, expectare ventura intra quatridduum auxilia. Quo magis maturandum arbitratus Fridericus, structo ponte amnem egressus, configere statuit, jussitque, spreta locorum asperitate, dexterum latus invadere Suerinum, quando in lævo collocatos lacefferet ipse, pro eventu majora ausurus. Sequebantur impigre cohortes Suerinum, progressum inter plurimam suorum cædem, inultam plerumque, relictis ultro tormentis, quæ advehi uliginosa non patiebatur tellus. Superfunde batur immensa globorum vis, nutabantque ordines, horrida tormentorum verberatione discerpsi, cum commotior Suerinus, imperatorium ratus, sub ducis exemplo pudore ac constantia integrare animos, raptum e signifero vexillum manu in hostem

vibravit; vultu conspicuus & alloquio paullo post ictu glandis peremitur. Instabat ultro Austriacus, protuleratque gradum per trecentos fere passus, quo perculsum provolveret Borussum. Quod animadvertens rex, clarescere cernens ac distrahi numeros, cito cum equite investus, peditemque ipso ingrens biatu, impulit ruentes, sternitque post acre certamen, in fronte ac tergo circumventos. In sinistra parte collocati, nonnisi tormentorum explosione, deliberant pugnam, fugatisque, qui suebantur dexteram, receptum habuere Pragam, gentis caput, quo major sese contulerat pars exercitus, ac inter duces Brunius, gravi e vulnere saucius. Claram victoriam plurimo suorum sanguine redemit Fridericus, deleta ex parte, quod duxerat agmine Suerinus. Scripsit, uti mos erat, in pugnae limine, quam summa observantia coluit, matri, valere se cum fratribus ac vicisse. Quippe mosuiis clausum cum triginta millibus Lotaringum, fame aut vi adactum in deditionem venturum, regionemque, cujusvis generis copia abunde instructam,

tenebat victor, ut si deponere placeat arma,
 haud ingloria pax maneret, sin minus, iu-
 rent Bohemia ac fausta omina. Retulerat
 enim pedem, allato cladis nuncio, qui sub-
 sidio propinquabat Daunus; colligere profu-
 gum & intra castra cogere militem satagens,
 Pervaserat confestim Germaniam, fama supe-
 rati Austriaci, proprioque metu continuit,
 qui hostilia meditabantur. At moestis man-
 datis excitus Gallus, protinus expediri iussit
 alterum agmen, quo, duce Subisio, brevissi-
 mo itinere periclitantibus sociis succurreret.
 Vidit memoranda dies casum imperatoris
 utriusque. Decessit enim, intra exiguum
 temporis spatium ex vulnere Brunius, mortis
 habens solatium, liberatam obsidio Pragam,
 ac restitutas res. Occubuit ex adversa parte
 Suerinus, primæ olim ex Austriaco victoriæ
 auctor, generoso exitu functus, votique com-
 pos, quo senex egregiam vitam decora pro
 patria morte absolvere optaverat.

Tam læta, tot suorum labores corruptit,
 qui rapere maluit, quam opperiri fortunam

Fridericus. Jusserat Beverum cum parte copiarum obviam ire Dauno. Quadragesimum diem ægre tolerabat obsidium Praga. Missi igne inclementer vexata, tot insuper referta millibus, vix dubium, quin ob deficientem victum præda victori accederet: ambigua nam auxiliorum ratio. Quippe ultra passus CLX mille aberat Dannus, supra cunctandi ingenium sui muneris esse judicans, in trepida re percussus, mora firmare militem, nec supremas Austriæ spes in casum dare. Cuncta felicitati suæ pervia opinatus rex, pronæ forti ac paratissimis spoliis, dubiam prætulit pugnæ aleam. Igitor lecto cum milite jungitur Bevero, movitque continuo in hostem, qui juxta Colinum editis locis, vallo fossaque ac duplici tormentorum ordine propugnaculi instar castra communierat. Magno animo capeßere pugnam, dispositi in cuneos Borussi, molliori aditu dexterum latus assurgere conati. Densissimo globorum grandine divulsi pulisque, redintegrarunt pugnam, perruptoque altero, tertio detrusi vallo, inter atrocem stragem mira con-

stantia identidem renovabant impetus, fortiter ex adverso inhærente vestigiis Dauno, qui ordinanda acie, cohortando militem, professo ingerendo integrum, promptissimi ducis munia obiit. Tandem defecere animis Borussi, sustentata per sex horas pugna: loco victi magis, quam virtute, terga dederunt, gravi cum virorum & tormentorum jactura, diversoque itinere apud Pragam castra vertere alii, alii montium abrupta. Juvere receptum flexus in vesperam dies ac incerta noctis. Tendit ultro Pragam victor, qua sponte discessurum Borussum, felici eruptione invasit, profligavitque Lotaringus, admoventoque ereptas obsidio cohortes auxit castra Dauni. Qui, ut perditam haud dubie rem restituit, sic nascentis famæ præconio sublatum, inter publica vota & principalia munera, sacrato ense ornatur munificencia pontificis. Tuendam interim Bevero commiserat Silesiam Fridericus. Irriti laboris poenitens ipse, ac mactati duplici pugna jam nullo partium usui fortissimi commilitonis, de reditu

cavebat, qui splendidus victor paullo ante proferre signa fidenter sperabat. Itaque de vectis Albi flumine gravioribus tormentis, cum ægro milite ac faucio, intra Saxoniam continendum exercitum ratus, Dresdam præsidio firmavit ac excitatis munitionibus, jusserratque Guilielmum fratrem, cum reduce milite, tuta præstare terga, ac Lusatia arcere hostem. Longe erat diversa species abeuntis e Bohemia exercitus, (adeo sunt fluxæ mortaliū spes) quam ante bimestre introierat alacer, victoriam sub duce auspicatus, quem nulla adhuc fregerant adversa. Attriti nunc numeri, trucidatis promptioribus aut vulnere invalidis, futura ominabantur mala e præsentibus; nocebatque, quæ bello plurimum valet, conscientia pulsi militis, qui frequens vexilla deserebat; nec pronum erat reducere incolumem, superante equitatu Austriaco, ob victoriam ferociore. Interceptis igitur in Lusatiæ confinibus usque ad ter mille, laceratum rediens agmen. Unde Friderico probatus minus Guilielmus, exprobranti improspere, e pectoris tædio concepisse creditur

tur morbum, quo extinctus anno post, masculum reliquit in spem regni sobolem.

Aucto tum ob prospere gesta animo Cæsar, impulit continuo in Borussia Germanorum comitia, quo publicus hostis e consensu principum promulgaretur, qui nocens nunquam magis visus est, quam post cladem Fredericus. Decernitur e voto Austriæ auxiliaris miles, quam misere confestim foederatorum singuli, unde conflatus exercitus, germanici imperii aquilas præferens, ducem recepit Saxonem, veterem militiæ, imperandi rudem. Hic jungi jubetur adventanti Subisio, & sociatis consiliis communem urgere hostem: nec præter animum Subisius imperatorias attulerat artes.

Sed longius provectus erat Estræus, alterius Gallorum agminis dux, & occupata, ut retulimus, Clivia, subacta Vestphalia, trans Visurgim regredi adegerat Cumberlandum, qui pone Amelam vim experiri statuit. Vicit, qui copiarum numero & genio ducis præstabat Gallus, Luneburgi potiturus totius, quando accepto mandato victi muliebri frau-

de regis, orbatur imperio, confecti prope belli gloria insignis. Expulit enim continenti hostem, extremas ad oras dilapsum, procliorumque parvus egregius consultis, quam vi, feliciter rem gesserat. Prælatas invidia Ricolocus, callide operam commodante Dano, inducitur, quo dolose pactioni assentiretur. Quippe in promptu cum esset, sub Stadae urbis moenia aufugum ad deditionem compellere, ultro in eam legem pactus est, quo solveretur exercitus, neutri bellantium mereret. Qua conditione securus, subactis usque ad Albis ripam terris, meditabatur in Borussia vertere arma Ricolocus: intempestivæ modestiæ fero piguit.

Non temperavit iræ diutius Ruffus, irruitque Borussia, insensus ultra, quod hostis. Avitæ enim ferociæ tenax, rapina & incendiis, civium injuria & cruciatu, belli & quæ humaniores intercedunt gentes, jura rumpit. Unde intestabilis Apraxin, barbari moris si consentiret, si cohibere immanem turbam nequiret, muneri imparis. Depopulata igitur, quam peragraverat regione, incidit

Borussum, qui sprete multitudine, virtute fretus, ultro venit adortum, duce Levallo. Sustinuit strenue impetum Russus. Postquam vividis odiis depugnatum est, experti invicem vires stetero intra antiqua castra exercitus utrique. Movit dein primo autumnio licet proelio superior Apraxin, sponte & remeavit Livoniam, provincia cedens, quam sui gentisque odio impleverat. Reus posthac ob inglorium reditum, quem vastata regione coegerant inopia aut occulta mandata (nam præpollebant Brittannorum artes) fortuita morte damnationem prævertit. Omis-
sa Borussia, trans Viadrum reduxit exercitum Levallus, quo Sueco occurreret.

In tanta conspiratione gentium contra Borussum arma expedierat Suecus; proprio minus odio indulgens, quo ablatum quondam per injuriam Sedinum reposcere æquum videbatur, quam a Cæsare & Saxone evocatus Monasteriensis pacis fidei jussor, qui exuto terris septemviro opem ferret. Suberat quoque consilium, ruentem in turbas bello distrahere civem. Igitur, junctis cum Gallo

rationibus, trajecit exercitum, qui Pomerniæ partem occupavit, disciplina egregius, equitatu sed debilior: neglectaque, per pacis otium, bellicæ rei scientia.

Perstrepebat, omiſſa Luſatia, late Sileſiam Auſtriacus, avitum dominium vindicandi properus, dum ad exturbandum Saxonia Boruſſum, ſufficere viſus eſt Gallus, qui comitali agmini junctus cito aderat. Minax ex diverſa parte Albimque tranſgreſſurus inſtabat Ricolocus: inſurgebat diverſa ex parte, præter Ruſſum, Suecus. Terrebant undique trucia paene ac extrema. In tanta vi malorum, claro docuit exemplo Fridericus, quantum præſidii in unius ſolertia collocavit natura; explorant enim animum probantque adverſa. Unico poſt pactionem, qua ab armis diſcedere jubebatur foederatorum agmen, orbatus ſubſidio, diu proviſis, quæ diſciplina vigent, acerbifſimo hoſti conſilio ac manu reſtitit; inferior, ſi catervas computes, ſi ingenium ſpectes, potior. Per Sileſiam exundanti Auſtriaco, obviam ire Gallorum impedivit metus ac Saxoniæ cura. Leviori quo-

que minor certamine, quo cæsum cum cohorte amiserat tribunum, movit e Lusatia, vertitque ad Salæ ripas, unde junctæ Gallo adventabant comitiales legiones, dubia aggressionē, Partenopolim adirent, Lipsiamve. Quocunque verterent, adhærere statuit rex, ac primo ubi daretur, conferere manum. Callide castra mutanti ac in occasiones intento nunciatur Friderico, infestis signis peti Berolinum, mox captum esse. Egregii facinoris repertor Hadicus, Hungarus, expedito cum milite, per quam vocant *inferiorem* Lusatiam serpens, propugnatore obvio nusquam, rapuit Berolinum subito circumfusum, mœniis solum, adeo non operibus, vix præsidario ullo firmatum. Confugerat Spandaviam regina: plectebatur mulcta dedita urbs, cunctis propere adeo peractis, ut intra biduum discesserit Austriacus, coire certior factus, qui præcluderent reditum, hostiles globos. Protinus enim cum lecto equite jusserrat rex invehi Dessavam, sequebatur ipse. Aegre tandem, laceratoque tergo, elabitur Hadicus, fortuna modeste usus, famosæ expeditionis, quam noxiæ, ferens laudem.

Nulla interim, arcendi Saxonia hostis sollicitus Fridericus, sagacis ducis munia omiserat, quo cedendo, tum laceffendo rursus aut fruendo insidias, junctum Germano ad pugnam inliceret Subisum. Pari diu eludebatur arte, donec vergente autumno, ubius horæ certamen insignem cladem attulit. Confederant pone viam, qua aditur Merseburgam, exercitus utrique, alluente flumine ex latere altero. Præpediebant dignoscere Borufforum paratus tumuli, quorum summa tormentis communierat Fridericus, præstrutis in speciem castrorum tentoriis. Sic compositas acies, exiguo intervallo sejunctas, per complures dies immotas continuerant duces. Quam moram ægre ferens rex, quo simulato receptu falleret, jusserat Merseburgum versus festinato gradu ingredi. Quod sicut renunciatur foederatis, placuit instare ac cito evehi, vix prætentatis ante collibus. Densis igitur erupere ordinibus, inter editiora & abruptam ripam, per angustum tramitem propere progressi. Ubi iniquissimo loco hære-

re

re vidit rex, proclivem ratus victoriam, si
 occasione præceps iteretur, subito vertere
 imperavit equitem, invadere confestim ac
 sternere impeditos, explodi simul diductis
 tentoriis, e sublimi tormenta. Quæ dum
 certo ictu feriunt confertos, acrius ex adver-
 so urget hostis; nec propter artificiosa spatia
 explicare licebat aciem, pavent ancipiti ma-
 lo territi foederati, brevem post jaculationem
 dilabuntur, quando, qui in fronte resisterant
 equites, prærepto effugio, versis habenis
 turbant ministeria, præ trepidatione truces
 equorum nisu prouunt peditem, sociasque
 ipsi terunt cohortes. Vix latior fuga un-
 quam: non recipere imperata, non servare
 ordines effusæ turmæ peditumque vexilla,
 passim errare singuli, nulla hosti, nisi rapere
 cura palantes; parata sic victoria, ut vix for-
 titudinis experimentum reliquerit. Quam le-
 vissimo detrimento pulcherrimam nactus Fri-
 dericus, ingenti potius deditorum numero,
 castris exiit hostem ac impedimentis. Pulsi
 exercitus instare vestigiis, aliorum vetuit cura,
 victor Romanus. Nec regnum alienigenarum
 solus in Europa non depellat.

anxius e Silesia huncius. Unde Gallorum
 exempluribus ad castra Nicoloei, comitiſſibus
 Friburgum patuit effugium, ſequentiſſe diſſe.
 Eo agmine ducibus, ſociatiſſe de conſiliis.

Ingentis momenti ad reſtituendum res
 hæc accidit victoria Friderico. Temere ſeru-
 tatur acta majorum, niſi fallendi artes aut
 egregia exempla edoctus, hitoria depromat
 mentis ſubſidia, quo publicæ diſcat cavere
 rei. Nam docent abunde priſco ævo geſta
 noſtroque, quam ſubrica ſit optimorum ſi-
 des. Cedit dolis in ſapientiam, in culpam
 modeſtia, quoties plectitur adverſis, qui prin-
 cipalia curat, æqui retinens. Luit ſocordia
 poenas, ſubdola pacis lege deceptus, vana
 dein cupidine inductus cominus oſtentandi
 arma Nicolocus, qui Alberti villam uſque
 promoverat exercitum, abunde conſuluiſſe
 præſentibus opinatus, ſuperatumque hoſtem
 pro confecto bello accipiens. Conſumit no-
 ſtra ætas reverentiam foederis. Egit confe-
 ſſum cum Britanno, de inſtaurandis armis,
 victor Boruſius. Nec ſegniter aſſentiebatur
 Pittus, gnarus in Europa ubi debellatum fo-

ret, universas Gallie vires solam sustentaturam Angliam; stipendia pepigit militemque. Convenit tum de redintegrando bello. Simulare igitur missionem fœderati, mox varia causando nectere moras, donec instructis jam rebus supervenit Ferdinandus Brunovicensis, quem summis curis parem dispexerat Fridericus. Omissa tum fraude, edictis quoque increpito Gallo (quam contumeliam credula meruit inertia) verbis adduntur vires, impugnantur præsidia, forti animo, cluro dein eventu. Sparsas habebat, præsumta hiemis quiete, legiones Ricoleus, qui improviso nuncio attonitus, dum sero colligit militem, publice objurgat perfidiam, ferro ac igne vindicaturus. Spernebatur ira, pellebaturque continuo Gallus, parum idoneo inter secunda adversaque viso duce. Sic restinctum recanduit bellum, valdioreque revixere attrite partes.

Quæ solers dum parat Fridericus, trepidatur interim in Silesia. Lusatiae contermina ac Moravia, Bohemiam intra & Poloniam,

longo flexu ultra MDCC stadia porrigitur,
 tertiam fere latitudinis partem emensa. Pec-
 corum secunda, jucundoque sub coelo ful-
 gum ferax, gaudet frumenti copia & indola-
 rum numero. Scindit mediam Viadrus, di-
 tatque mercantium colles frequens. Gignit
 enim supra agrorum fructum Silesia ferrum,
 cuprum, sulphur, mella & ciras, eget sal-
 vineisque, at majores præstant redditus li-
 quea, quas conficiunt indigenæ evehantque
 abunde, plurimo cum commerciorum lucro.
 Pars olim Sarmatiae, ante annos fere CCCCL
 libertatem asseruit, paruitque popularibus,
 qui comitum nomine imperantes, feudi sa-
 cramento devincebantur Bohemiae. Haec re-
 gibus pridem parere solita, quos libero ele-
 git arbitrio, per vim dolumque (vix aliter
 imperia coalescunt) venit in jus Austriae, tra-
 xitque pari sorte Silesiam, extinctis comiti-
 bus, spreto hæredum titulo. Inter quos avi-
 tas res reposcens Borussia diu eludebatur,
 modicis adhuc viribus, prævalidaque Austria;
 ubi edictis disceptatum est, abdicasse olim
 jura Borussia, illo vi extortas condiciones

exprobrantibus invicem, perperam pectro.
 Sed ingentes morus excivit deficiens Caro-
 li VI. obitu Austriacæ domus mascula pro-
 les. Nam pro more principum, fas e com-
 modo mutuantium, hostes experiebantur pro-
 tinus filia ipsos, qui paullo ante in foedus
 amicitiamque juraverant. Quarum natu ma-
 jor, forti animo qualemcunque sortem capes-
 sens Theresia, ægre coercerebat Gallum, ruen-
 temque in se Bavarum. Egregiam tum na-
 ctus occasionem Fridericus, vi repetens, quæ
 per pacem negabantur, biennio minus, felicit
 armorum fato occupavit Silesiam, mox pacis
 quoque tenuit sacramento, quod nulla inju-
 ria læsus violavit, quando afflictis Gallorum
 rebus in se arma retundi verebatur; prospe-
 raque sorte usus, altera sibi pactione firma-
 vit, adjecitque Glatium, concessa Austriæ,
 quæ Moraviæ obtenditur, parte Silesiæ. Nec
 bellandi nunc causa proplior, dum vindicare
 Austria, asserere totis viribus contendit Fri-
 dericus.

Oppugnabat Suvinniam Austriacus, in
 plano sitam, operibus & præsidio firmam;

diffidente viribus Bevero, nec auso experiri
 aciem. Deditur quindecimo, ex quo aggere
 eiecta erat, die. Moverat cum exercitu Vra-
 tislaviam Beverus, idoneum deligens castris
 locum, quo potiore, numero arceret ho-
 stem, primariamque simul totaretur urbem;
 vallo muniri iussit & praefructa arborum
 frus, evocavitque regia auxilia properis nun-
 ciis, qui, obfesso hostili equite campo, inter-
 eptebantur plerumque. Haesere Austriaci
 duces lustratis castris, nonnisi sub ictibus ma-
 chinarum vado adeundis, cunctis insuper ex
 lectiserae artis ingenio rite instructis. Vicit
 tamen oppugnandi ratio, antequam, compo-
 sitis in Saxonia rebus, subsidio affloret rex.
 Accingitur ad gloriam periculaque miles, te-
 stante Lotarlogo ac Dauno, his deleri muni-
 tionibus extremas Borussiae spes, illam su-
 peresse aciem, qua redimitur, quae unice ar-
 ma alit, Silesia. Hortatur ex altera parte Be-
 verus, depellant impigre, qui venit adortum
 numero filius, fugacem toties Austriacum
 provisus, quae loco juvantur & militari cura,
 priores sibi poscit inter discrimina partes.

Sic incitatis animis, concuiritur (utrinque)
 Pugnatum ambigue, dum in percumpendis
 munitionibus detinetor Austriaca. Cadunt
 tribuni militumque promptissimi, quamdiu in
 medio stat fortuna, plurimumque funditur
 sanguinis. Victus tandem, qui pervicaciter
 obstiterat Borussia: amissis signis compluri-
 bus ac tormentis, munitionibus extrusis,
 Viadrum gravate trajecit, convexitque ultra
 Vratislaviam, quæ paullo post victori patuit,
 gentem tractura universam. Profundo adhuc
 diluculo, obsequitans mane ad cognoscendum
 hostiles paratus. Beverus incidit. Austriacas
 turmas, captusque abducitur. Casu decep-
 tus, an infelicitis sortis portensus, tradiderit se
 ulero, ambigitur, nam vulgatum fuit utrum-
 quer se captivitate redemptos concessit. Sedi-
 ni, urbis præfectura auctus.

Veloci interim itinere properabat anxius
 ob sortem Silesiæ Fredericus, qui Gallum Ger-
 manumque debellando, tum allevando Lune-
 burgum, bellumque instaurando, saluberri-
 me operam intenderat. Intravit Silesiam ipsis

Calendis Decembris, truci omine, adversæ pugnae colligens reliquias. Miscebantur utramque vicem professi, victor hinc, victus inde miles, quos pudore accensos, iraque in hostem impulit. Occutiebant venienti Austriacorum duces, eo consilio, quo parata decora tuerentur, protegerent Vratislaviam, nec in casum darent Suvinniam. At tantum non circumvallare castra, contra impetum militis alacrioris cujusvis sub ductu nedum tanti regis. Deterius quoque interpretatum, quod temere in plana aciem deduxerint, quam consultius erat opportunis ad vitandum locis prope urbem continuisse: quippe, provecta bruma, vix ulla vincentes præmia manebant, nec Borussus vindice coram ausurus erat obsidia. Erratum certissimo in eo, quod auxiliares e Suevia copiae, non ipsa in fronte collocarentur robora. Illas enim investus, nec disciplina, nec armorum peritia veterano æquiparandas, cæsit Fridericus, hæsitque tam constanter profugorum tergis, ut repentina desertione turbatum, pavidoque auxilii mixtum Austriacum eodem impetu pro-

voverat, nec ulla ducum solertia aut fisti su-
 ga, aut labantes quirent restitui res. Dele-
 vit hic quoque ingentes spes exiguum mo-
 mentum. Diremit enim hac pugna Austria-
 cam aciem rex, dum viginti milia se Vrat-
 laviam inoenis claudunt, perculsi ceteri, tan-
 toque auxilio nudati immisso Suvimiram præ-
 sidio, vicinam Bohemiam propere repetunt.
 Claros eventus, qui festinatis nubibus vulga-
 ti, attollendo versaque vice deprimendo victo-
 rem victumve, gaudia subinde miscere ac
 moestitiam, suspensumque alte quondam te-
 nuere orbem, me quidem obiter percurrere
 scio, sociordiamque carpi vereor, tanta, quæ
 summam rerum transulere, fata, brevi ter-
 mone absolventis. Sed ingenitum est mor-
 talibus, sicut partium studium, sic noscendi,
 quæ suo maxime ævo evenere. Quare habe-
 bunt excusatum & futura ætas, incuria præ-
 teriti, & qui sagaciores historia uti malunt,
 quam relatum legere, quos calus continuo
 eosdem, modo loca hominesque mutans vol-
 vit, vertitve infida fors. Nec illorum invol-
 deo labori, qui fuscè narrarunt, pro genio sa-

tageis mobilem procliorum vicem perfunctoria oratione delibasse.

Magnopere, quo paucis dicam, hæc fovit victoria Borussia. Impigre oppugnavit Vratislaviam, quæ licet tot septa millibus, eodem mense, cecit in jus victoris. Cinxit dein coronâ Suvinniam, quæ, prolato in alterum annum obsidio, non auso congredi Austriaco, in deditionem venit. Crebro igitur sermone per Europam inductus, ingens rerum visus est Fridericus, qui infelicitis pugne adversa excepit, constanter, insurgentes undique hostes acriter cohibuit, nobili postremo ac duplici victoria relinquens jam fatum in partes revocavit, inter tela seu armorum meditata, civi juxta mirandus ac inimicis. Nam superabat invidiam gloriæ fulgor.

Tantæ cladis culpam ad duces referens Theresia, amovere ab imperio decrevit Lotaringum, solique fidere Danno, cautum experta providumque: quod in præsentibus malis visum est tutissimum. Amissam enim præter Silesiam, totque irritos paratus, attriverat improspere proelium florentissimum

exercitum, quem pro inclementia fati delectu
reficere, flagitare auxilia sociorum, suscepit
regina. Nec diu restitit Suecus. Propin-
quante enim cum exercitu Levallo, post di-
scessum Rufforum curis exonerato, Sundiam
munitissimam, Rugiamque insulam subduxit
copias. Occupatis tum Pomerania ac Mega-
lopoli Borussus, tironem iussit subactos po-
pulos conferre & tributa.

Satiabatur interim Brittannus sanguine
Bingii, quem infelicem magis quam noxium,
vulgi odium pervertit. In ipso pavimento
navis, quam rexerat prætoriam, ex decreto
iudicum scelopetorum ictibus confoditur, con-
stantia mortis haud degenerem animum te-
statur. Utantur exemplo, quibus singulos
cives, licet infontes, propter rempublicam
necari visum est, quippe post supplicium du-
cis prosperiorem sortem habuere Angli. At
majus fortunæ argumentum Pittus, qui ini-
micorum ambitu pulsus, iterumque fervida
inter vota gentis gerendis rebus admotus, li-
cet inter pares, ingenio ac solertia primas
sibi in administranda republica vindicavit par-

tes. Sed tardiora malis sicut sunt remedia, mora medenti necesse fuit, quo coepta maturarent, diu per Americam experto adversa. Aucto interim navium numero & dispositis praesidiis, ne propugnatore ulla careat imperii pars, quo hostis ad tuendum propria diverteret, effecit; nil temere suscipiens, nil timide, tenax disciplinae ac strictae computans rem nummariam. Igitur post resumta arma instauratumque contra Gallum bellum, jovit Borussia milite ac nummis, habuitque promtorem ad congerendum stipem Britannum, studio principis, qui post afflictam insigni clade communem hostem, recentibus ausis velut spiritus affuderat. Magno enim animo per Germaniam capefferat belli primordia Ferdinandus, coegerat deserere limitem Ricolocum, quoties obstitit, male accepit. At strenue defendit in ultima Albis ripa arcem Perusius, nec, nisi Visurgim respiciente Gallo, sublata inde auxiliorum spe, victori permisit, incolumem pactus discessum. Valida eodem tempore Anglorum classis, praetervecta Armorica, juxta Rapellam expo-

fuit militem, vix ullo edito facinore in patriā
reducem, terrore illato majori quam damno.

Qui Galliae in littora irriti hostium cona-
tus demulcebant Lutetiam, ob continua sa-
cerdotum jurgia moestam, suiue magistrat-
us exilia. Minutam enim post curiam, cum
plurimo privatorum ac publicae rei detrimen-
to, non reddebatur jus, non exercebantur
leges, derelicto foro per procuratorum per-
vieciam, causam dicere, nisi restituto judi-
ce, reculantium. Attulit tandem tempera-
mentum rex, evocatis ad obeunda munia,
tam exulibus, quam qui sponte abierant: fir-
matoque, suffragante concilio, in gratiam
antistitum edicto, quo sollicite cavetur, ne
subtracti curiae rei, propter denegata aegro-
tantibus sacra, alibi quam apud sacerdotale
tribunal tueantur causam. Repetita etiam
antiqua placita, multo cura, de qua comme-
moravimus, bullae honore; non sine irritu
regiae sapientiae, quia promulgatur edicto
sancta ac prono obsequio colenda, licet non
nomine, non auctoritate, non ipso spiritu arti-
culis fidei aequali polleat, silentioque potius sit

premienda. Restituti quoque per provincias magistratus, tenui cum levamento onerum, fremente populo ob assentum edicto licentiam sacerdotum, qui ambitiose procurs per contumeliam principis sua studia attollebant. Acceptam vero in Germania eadem ulcisciebatur vulgus pro more Gallorum, obstringendo decem acerbis facetiis. Ceterum belli ab initio, nihil omisit Gallus, quo prorsus in suam causam ad arma pertraheret Hispanum. Dilata magis, quam negabantur auxilia: sospita tarditate gentis, seu quia ambigitur apud debiles.

Obiit Poloni regis uxor, Josephi I. Caesaris filia. Borussia admonita identidem, linquat Dresdam, recusare persistit, donec more confecta vitæ eximaretur ad adversas Turcarum imperatoris ad referam mortem, hæreo, lectorem perum morari ratus, apud luxuria squalidos ac fame incuriosos, pro imbelli Achmeto, haud dissimilem attigisse gubernacula Mustapham. At hæcule trade: re interest, barbaram gentem, non turbida iterum Austria: rebus, vix unquam pacis vio:

lasse sacra, fluxa indecore fide principum, qui
 sinceram doctrinam profiterentur, erga profe-
 rendi imperii levitamenta proclivi,
 Haud terras motus expers fuit annus. Del
 pascit ex pestis, praeter pulsatam rotas Lusit
 taniam, Gallicus oras, insulasque, quas voi
 cant accipitrum. Meriti nonnullas lapsu tel
 lus, prorsus alias, haustu sicut egressive aquas,
 cum strage hominum pecorumque
 Primis redeuntis anni factus fuit occu
 pata Borussia. Commota gravius Elisabetha,
 ob Rostorum receptum, fuga haud distans
 lem, jussit inquiri in auctores. Stimulabat
 proprium erga regem odium, pudebatque
 frustra contracti ingentis exercitus, quo plu
 rima edictorum cum sollicitatione se facis
 opem futuram promissum. At reputanti al
 latus, non unius eam ductu fuisse inverecon
 diam, ut sua sponte partem desereret, amiten
 tibus qui Austracum rem curabant, incidit
 suspicio Ruumi, primas partes in consiliis
 habentis. Irreperat mullebris spiritus per
 fallax obsequium, dudum Britannorum gra

lia, aut quod vulgabatur, iure vicus. Nec
 aperiabatur amicitiam Boruss. Petrus, Elisa-
 betæ nepos, Riumino prior, unde crede-
 bantur clam mandatis impulsisse Apraxin;
 nec a vero abhorrebat. Duxem quidem tem-
 pestiva mors subdixit. Riuminus (incertum
 an convictus, ut apud strictè imperitantes
 noxii sunt quos delinunt, pleraque lubricine
 transiguntur) capitis damnatus perenni cu-
 stodiæ mandatur, mitissimæ principis indole
 mortis preceptum recusante. Prefectus agmi-
 ni Vermorus, iussus occupare vacuum præsi-
 diis Borussiam, & clementer consulere sedi-
 tis, quo feritatis fama novam gentem ex-
 solveret. Nec cunctanter Regiomontem in-
 gressus, universam Borussiam in fidem acce-
 pit, quam, raro usurpato facinore, in verba
 Elisabetæ jurare adegit: ceterum diversus a
 more Apraxis, non laxa disciplina continuit
 militem, disposuitque ad urgendum fata in
 ipsa Vistulæ. Vermori instar Fridericus Sa-
 xoniæ, ut in suo, sacramentum indixit, quo
 per licita illicitaque sedati imperatores omne

fas

fas violarent erga imbellem civem, inter antiqua ac recentia vota distractum. Nam propter experta mala asperior rex, cogendo delectas & pecunias afflixit Saxonem. Domesticæ quoque simultatis vindex, amcenissimas villas Brulio exstructas, tradidit militi diripiendas, dein cremari iussit, quo sub claro exemplo constet, hosti invictum animum privata iracundia vinci.

Vexabatur continuo Gallia protervia sacerdotum. Ejecerat Parisiis contumacem ac in pernegandis sacris immitem antistitem rex, multaveratque exilio, qui adhærebant. Sed consilii ambiguus, recipi imperans, de qua diximus bullam, vetans simul arceri sacris, qui repudiarent, veniæ facilis, nec in irroganda poena constans, elicuit contumaciam presbiterorum, qui Lutetiæ in collegium aggregantur. Hi tempestivam invalescendi occasionem nacti, simulato obsequio bullæ, palam sacricolarum causam susceperunt. Spreto regio edicto, quo cognoscere prohibebantur, verterat in publicam cala-

mitatem monacalis furor, quem scito ardescere, quoties impune grassari licet, in ancipiti quoque versari rempublicam, quando leviora turbant. Trudi enim in Saxonia exercitum, a ripa Albis Rhenum usque rejici, classiumque damna, vix ut mala loquebatur civitas, inter sacerdotum dissidia distracta validius. Mire enim defixis in eo studiis, pellereturne sede improbus antistes an minus, rite nec non sacris interdicerentur coenobitæ virgines, bullam aspernatæ (nec aspernarentur mulierculæ, nisi recusandi fatna foret pretium) populando interim oras Anglus, altera ex parte ferro disceptabat Ferdinandus, solertia nepotis juvenili ardore militiam capeffentis egregie jutus. Cessierat Luneburgo Rico-locus, abieratque imperii pertæsus, quod Clermontius suscepit, haud dispari in sorte dux alius. Nam desertis intra bimestre Brema, Brunopoli, Cassela, transmissio Visurgi Rhenum ultra collegerat fessum intra castra militem, quippe sub hiemali sidere ægre tolerant militiam Gallorum corpora, tergaque cædebat hostis. Qui absque pugna latissima

regione potitus, interceptis impedimentis & vexillario ægroto, qui sparsus per præsidia decumbebat, rapuit in transitu Visurgis Mindam, qua restiterat Gallus, præsidiariosque ter mille in deditionem recepit, vestigiis impigre adhærens. Sic dimidia fere exutus ille, morbi quam armorum violentia, exercitus parte, Vestphaliæ diffusus, attritas copias trans Rhenum deduxit, subsidiis miscendas, quæ festinato itinere adventabant. Et supra properantes delectus alter instruebatur ad superioris Rheni ripam exercitus Austriaco auxiliaturus, qui, rectore Subisio, protinus in Germaniam moveat.

Quæ dum gerebantur, arctiori foedere jungitur Borusso Brittannus, in conditiones pronus, studio ac miratione regis, qui gemina victoria inclinantes partes fortiter restituerat. Cui large stipendia concessit Pittus, ut, distractis Germanico bello viribus, fatiscat Gallus ad expediendam rem nauticam, qua plurimum valet Anglus. Dimiserat classem, quæ Galliæ littora vastaret, at validio-

rem ad Americæ oras, obsidium arcis Ludovici ea spe molitus, quo expugnata Terranova extremo septentrionis dominio exueret Gallum, uberrimo per illas plagas piscatu ditescerentem.

Est immensi circuitus, si vocabulum late accipias, Canada, septentrionalis Americæ recessus, versus occasum prospiciens Mexicam, dictam novam. Quibus contigit scrutari interiora, asseverant habitari barbaris, per longinqua arva patefcere dominium, fœdosque inesse ritus, quorum originem, ut apud inconditos, parum compertam; nomina saltem aliquot gentium, præsertim Irocojorum, propter ferociam fama vulgavit. Septa erga meridiem Louisiana Floridaque, juxta orientem affunditur mari boreali, paretque Britanno ora, quæ locupletissimas regiones Pensilvaniam emensa ac tabaco suo nobilem Virginiam, extremam usque Acadiam, per quingenta milliaria pelago obtenditur. Continuat circa Septentrionem, per incognitas terras, vetante inquiri de mundi finibus fidere arctico, quo perpetuo gelu littora rigent.

Freto dirimantur, interjaceant insulæ, an co-
 hæseant Asiæ novissima, ambigitur; prohi-
 betque inter albicantia maria nix dignoscere
 tellurem. Minus sævum procellis æquor,
 territat adeuntes duratis fluctibus in glaciem,
 quam ubi rupit ventus divellitque cum stu-
 pendo fragore crepantium aquarum, ingentia
 glomerat fragmenta, exitiosa navigantibus.
 Constat quemadmodum pisce ripas, sic illa
 plaga abundare belluis oceanum, gigni casto-
 res quam plurimos, luposque marinos, alere
 autem silvas, fabellos, urfos candidos, mar-
 tes, quarum distrahendis pellibus ad extra-
 neos late exercetur quæstus. Urget ultimam
 terram, hiems continua, si eximas vix binos
 solstitii menses, quibus tabescit mox reditura
 glacies. Sunt aspectu torvi, qui sub humo
 tuguriisve latent incolæ, statura minores, at
 pedum pernecitate insignes. Opes nullæ,
 nec desideria nisi victus, qui arcu retibusque
 paratur, dum venatui insidiandoque piscibus
 unice insudant. Horrescens enim in nemora
 lucosque regio amplexitur lacus complures

variosque amnes, quos recipit in se egerit-
que flumen longe maximum, e divo Lauren-
tio captans nomen. Ambit moenia Quebeci
primariæ urbis, prolabiturque per amplissima
spatia, donec immani orè prorumpens pela-
go deponit aquas. Occurrit ostia tenus, va-
sti ambitus Terranova insula, ob piscatum
asellorum famosa, nec longe distat Acadia
freto a continenti avulsa, dicta Regia, qua
prominet Ludovici arx, munitionibus ac por-
tu, ad recipiendum bellicas naves idoneo,
instructa. Hanc regionem, peculiari voca-
bulo Canadam nuncupatam obtinebat Gallus,
eripere allaborabat Brittannus, ditissimo per
has oras piscatui invidens ac commercio fe-
rinæ pellis. Sed, quo multiplici terrore di-
straheret hostium vires, redderetque dubium,
quam potissimum partem aggrederetur, ra-
piendo simul mercatorum navigia, Gallorum
opes interverteret, atlantica & mediterranea
maria navibus oppleverat Anglus, compluri-
busque interceptis mercatoriis bellicisque
duabus, primo vere cladem intulerat juxta
ripas Hispaniæ. Subduxerat Cartagenam na-

ves Cluvius, Telomartio vela faciens, expectabatque alias, quarum commilitio auctus exturbaret Britannum, mediterraneas aquas perstreptentem. Qui pervigil, naviumque numero superans, primum portu clausit Cluvium, dein adortus adventantes bellicas tres, expugnavit binas. Ceterum callide spargens bellum impervius arcam Pittus, maximos ipsa in Angliæ ripa struxerat paratus, convenire militem, jusseratque adornari naves: in-vehi Galliam serio meditans viresve ostentaturus effecit, ut qui anno ante vim inferrent, jam de tuendo limite anxie caveant. Igitur solverat sub veris initia cum classe Boscavus, ad usum belli abunde munita, prosperaque navigatione usus Calendis Junii centum & quinquaginta vela in conspectu arcis explicuit. Diu colluctatus cum resorbentis maris æstu, exposuit militem, Amhersto duce, protinus oppugnationem inchoaturum. Inerant præsidiariorum vexilla complura, commeatusque, sed neglectæ per incuriam munitiones, collapsa fossarum labra, vallumque semi-

rutum. Excubabant pone arcem, quæ continua jaculatione tardabant molem bellicæ quinque, quarum, propius sугgresso Anglo, exustæ binæ, tres in aditu portus ab ipso Gallo depressæ maturavere deditionem. Quæ altero mense pacta, postquam verberari cœperat arx (licet laceraret victoriam allatus eodem tempore nuncius de Ticonderago interioris Canadæ oppido, Anglo multa cum noxa frustra tentato) gaudio extulit Britannum, latissima ora ac mansuro per pacis acta dominio potitum.

Quiescens hoc tempore ab armis Italia, dolebat obitum Benedicti XIV. Pontificis, pietate juxta ac doctrina commendabilis, desiderium quoque promeriti, qui a romano dogmate dissentiant. Hic de sacris rebus modeste judicans, sæpius restitit monachorum lubitis, firmare recusavit diploma, per Gallias, sicut diximus, injuriose vulgatum, impigre operam dedit ad cohibendum Lojolitas, apud Lusitanum res novas molitos. Meditabatur fallax hominum genus ac iniquies per commercia increfcere, suo ab in-

1. The first part of the document is a list of names and titles, including "The Hon. Mr. Justice" and "The Hon. Mr. Justice".

19. *Thymus* *sp.* **F** *sp.*

fide sociorum constaret, & suas quoque modo reficeret legiones. Igitur redintegratum cum Gallis foedus & Russo, qui Poloniam ingressus Pomeraniæ imminebat & Silesiæ, Accititur ex Italia & Hungaria miles integer, plurimus conscribitur tiro, congesta annona undique, advectaque tormenta, jussus Daunus absque collega præesse exercitui. Deceverat prudens imperator vitare acies ac proceliorum fortuita, gnarus recenti delectu constare agmen, tempore ac mora valescere res inferioris; in varias partes distribuendo militem, effecit, ne qua propugnatore careat.

Constituatur prætorium Vratislaviæ. Fredericus, ubi hiemali otio partem non corripit victoriam, sed, quæ ingenio prospici, sedulitate queunt perfici, adhibuit, quo promtior occurreret hostibus. Instauratum ideo antiquum cum Britanno foedus, coacta ad ærarium conferre Lipsiæ, jussæ Saxonia, Marchia & Megalopolis, integro delectu supplere regias cohortes. Dimissis copiis subveris primordia, ad augendum Ferdinandi ex-

exercitum alijs, alijs ad populandum Franco-
 niam, quatenus Cæsarem suppetiis iuverat,
 repente rex intravit Bohemiam, quo velut
 lacefferet, revera, qui cominus instando, Su-
 vinnia, a tergo sita, certius potiretur. Qua
 sub media Aprilis in deditionem recepta,
 evocatum e Pomerania exercitum Russis ob-
 jecit, collocando apud Glogaviam castra.
 Ipse cum robore copiarum vertit subito Mo-
 raviam, disiectisque præfidiis petiit Olmu-
 cium, caput provinciae, amplum circuitu,
 milite firmatum ac munitionibus, quas alte-
 ra ex parte pro fossa flumen alluit. Conter-
 mina Bohemiae Moravia, pari jure diu ege-
 rat ac fato. Respicit Silesiam quoad Septen-
 trionem. Carpatico monte septa, versus No-
 ricum & vicinam Hungariam per sexaginta
 milliaria producit, quadraginta latitudinis
 emensa. Dedit nomen Morava, mediam in-
 terluens amnis. Dives incolis, frugum, lini
 & nucis ferax, priscis temporibus habitaba-
 tur Quadis. Paruit dein Slavis, quorum lin-
 guam diutissime retinuit, donec, Bohemiae
 instar, obtemperatur Austriaco. Sunt pri-

mariae urbes Brinna, illa quoque irrito Bo-
russi obsidio famosa, & Olmucium, quod hoc
anno corona cinxit Fridericus. Subsequeba-
tur procul Daunus, qui adsultare latera &
crebris excursibus vexare iussit expeditum
militem, quo multo stipatus adire bella solet
Austriacus. Regebat cum imperio Olmu-
cium Marshallus, quo velocius circumfude-
rat rex, eo intentior ad defensionis curas.
Igitur dux fortis providusque, contra belli
subita laxatis cataractis, laevam partem cam-
pi, qua patebat aditus, mergere stagnanti-
bus aquis, diu nocteque sarcire munitionum
diruta, congerere glebam, firmare fudes, de-
pressa per vetustatem tabulati attollere tor-
menta, intra vallum excitare sepimenta, ad
restinguendum incendia disponere vexilla-
rium paganumque, inter oppidanos & prae-
diarios partiri munia, simul compellare mili-
tem, pro concione admoherere tribunos, ex-
hortari singulos, parte curare rem cibariam,
cunctas ad tolerandum diuturnum obsidium
intendere artes. Transgressus interim Mo-
rayam Fridericus, quo penitus intercludat

urbem, tutoque commearent ex utraque parte cohortes, ad deportandum plaustra tormentaue, validos sterni præceperat pontes, relicto in ripa præsidio. Sic distributis rebus, traditoque Keito expugnandi negotio, movit in hostem rex, multoque cum armorum strepitu pandit aciem, quo populando agros solitudinemque lare faciundo, ad decertandum inlicitat Austriacum. Quæ contra immotus primo Daunus, nil habuit antiquius, quam vitare pugnam, satagens eminus ostendere arma. Sed ubi comperit fodi humum, claudi aggere oppidum, mox continua quati tormentorum explosione, varia angabant simul militiæ veterem: inde periculum urbis, qua capta patebant Austriæ interiora, hinc suæ qualicunque tirone suppletæ legiones, facta copia proelii haud quaquam pares Boruffo, ob partam victoriam alacri. Tabescere memor obsidionis mora impetum, certior & factus ægre subvehi commeatum, per montium anfractus insidiis opportunos, mandat Laudono, prævertere cum delectis, nil pati quietum apud hostem, intercipere

annonam, qua arte utebatur ille, viarumque
occludere fauces: occasione adfuturus ipse,
propiusque per abditos flexus itinerum ad-
moto agmine, perrumpendo qua usquam pa-
teat aditus, subsidiis aliquando firmaturus
urbem; eratque Laudono animus præservi-
dus, ac tela inferendi cupidus. Disjecerat
quidem eruptione prospera Marshallus alte-
rum suggestum, impositosque grandiores tu-
bos clavo percusserat; sed restituto celeriter
aggere, nec intermissa suffossione, jam mo-
liebatur Borussus sinuato itinere lorica al-
teram, qua machinæ cominus fulminantes
proculcabant frontem & latera munimento-
rum. Convulsa tum sedes muralium tormen-
torum, unde jaculando assidue, diu infrege-
rant oppugnationem oppidani; secuta quo-
que valli ruina, qua subire licebat fossæ mar-
ginem. Vexabantur simul injecto igne mis-
sili obsessi, qui non penuria laborabant, quam
milite, ob crebras eruptiones faucio, vel
morbido. Tum altius metuens Daunus, per
exploratores edoctus, pervium adhuc, si fa-
cessat, esse aggerem, protinus immisit lectum

equitem, jussitque, recepto in ephippium vexillario, progredi nocte concubia, primo ut dilucescat, invadere excubias, spargere vulnera, lateque terrore illato, securum pediti ad moenia præstare iter; affuitque fors. Nam allubescente vix die, simulac obtruncari vigiliæ, strictis mucronibus, truci clamore scoporumque ictibus misceri cuncta, tentoriaque perfringi coeptum, dum ad depellendum urgens periculum concurrunt cohortes, resistit hinc, acerrime impugnat inde eques, scandit clam munimentum, neglectum per calorem nocturni impetus miles, pervadit inultus, urbemque primo mane ingreditur, nullo, nisi cum damno equestris pugnae. Quibus secundis permotus, vetito per tenebras tubæ timpanorumque sonitu, relictisque in speciem tentoriis, per saltuosa vallesque flectens bis castra mutando imperator, propius oppidum consedit; fremente Friderico, inter avia ac inaccessa, quæ Dauno vix ullus legit cautior, eripi sibi confligendi copiam. Quæ dum ab utraque parte gerebantur, hærebant inter plurima mala oppugnantes. Nam sub

teli jactum alter producendus erat agger, & turbabant opus, frequenti eruptione nec improspera, oppidani: ægre promovebantur vineæ, arduus quoque cuniculorum labor, mudentibus suo ingenio campis, tunc foedo imbre squalentibus. Quæ noxia utcumque superabat inopia. Longo enim itineris tractu e Silesia subvehebantur victus & quæ multa obsidium referunt, verterantque in prædam, serpente per adjacentes agros Austriaco equite, nisi valida præsidia tutarentur. Mandaverat Troppavia Borussus, qua egebat nitrati pulveris copiam, cum ære simul ac frumento, quæ plaustris indita complures cohortes tuebantur, adjectis campestribus tormentis: jussus quoque occurrere e castris miles, qui exciperet venientes, deduceretque incolumes. Maximum in intercipiendo verti ratus momentum Daunus, jussit Laudonum inferre signa, altera ex parte Siscovicum; milite ac levis armaturæ equite, auxit utrumque. Prior Laudonus apparuit Borussis, mutavitque consilia fors. Nam protinus inhibito gradu, & dispositis inter prominentes tumulos

los ordinibus, ultro irruit Borussus; dein veritus effusum per campos, prædamque ex impedimentis delibantem hostilem equitem, aciem subduxit, dum auxilia adventarent, quæ e castris, ut diximus, submissa, propinquare cernebantur. Nec junctis quoque signis certum erat progredi Borussia, an vertere Troppaviam. Convenit tum Austriaco duci de aggressione mutua, quam Siscovicus prius, tanta cum vi peregit, ut pulso præsidio & ablatis tormentis, ultra mille carpentis potiretur, quorum pulvere bellico referta subito igne excitoque fragore stupendo, confestim disjecit. Pari fortuna usus, qui altero ex latere moverat Laudonus, victo post acere prælium hoste, captoque ipso duce, spolia habuit plaustra ære onusta, farina ac militari veste, comburi jussa, deficientibus ad vehendum equis. Quo nuncio percussus rex, ut linquendi obsidii, quale tempus coge-
bat, consilium, simulata oppugnatione premeret & tutiora haberet terga, verberari imperat mœnia continua machinarum explosione. Dein obortis tenebris, relictisque tor-

mentis aliquot, deseruit lorica, pugnae instructus ac itineri, movitque in Bohemiam, vix ulla cum noxa cedentis. Sequitur Daurus, qui solviffe obsidium, clara pro victoria habuit.

Plurimis jam adversis plectebatur Fredericus. Nullus quidem e Gallo metus, quem prospere cohibuit Brunovicensis; sed proscripserat Cæsar juxta Colinum fugatum; promulgaverat perduellem, publicum hostem, eapropter terris exutum ac dignitate. Ne careat viribus ira, contraxerat e Suevo delatu & Rhenano milite exercitum, dictum comitalem ac executorium. Quo ante annum, ut retulimus, juxta Salæ ripas inverecunde dilapso, præstiterant victoriæ Boruffo otium legis, donec Olmucio discessum est. Spertum propior ac impotens sisti jubet (nam ipsa avet referre vocabula) *fiscalis imperii aulicus Electorem, Brandeburgi Marchionem, ad videndum & audiendum se declarari in penam Banni Imperii, & privari omnibus feudis, juribus, gratiis, privilegiis & expectativis; superba ac inania effata inidentibus, qui cogitant, quando*

armis se purgat, absolvi reum. Igitur accin-
 gitur in fata, post superioris anni cladem in
 vexilla rite compositus miles comitalis, mu-
 tato duce, iterum irrupturus Saxoniam.
 Quam tuebatur Henricus frater Borussi, &
 ille castrorum prudens, præliorum parcus;
 ut qui hoc bello plurimum consiliis perfecit.
 Propinquabant ex diversa parte Russi, imple-
 verantque terrore terras, quæ Vistulam late
 interjacent & Viadrum. Procurrerant us-
 que Custrinum, exstructum pone ripam, dis-
 cesserantque irriti, sed jaculando per biduum
 ignitos globos, exusto per iram oppido.
 Tum circumfundi se veritus Fridericus, par-
 titis copiis, fratri commendavit Saxoniam,
 Silesiam Fuqueto: ipse validiori stipatus
 equite, protinus jungitur cohortibus, quæ
 Viadri ad littora restiterant. Superato flu-
 mine celeriter progressus (quippe sua de Sa-
 xonia sollicitus reditumque festinans) acerbis-
 simi hostis adhæsit vestigiis, aciemve furiose
 invecus, pepulit post acre certamen, pluri-
 ma cum strage Russorum: dimicandi immo-
 dieus, altero die redintegrat pugnam, at re-
 liquæ obliuio. G ij

vincitur frenue. Quo supremo conflictu victorem se afferuit Russus, publicis supplicationibus numen fatigavit, indigno more, pro luctu ovans uterque. Intercepti duces primarii sex, Borussi incidere manus; quod si numerum captorum, ablata respicias tormenta secutaque fata, plus novercali studio pro Borusso fortuna stetit. Nil enim ausus ultra Vermorus, antiqua trans Vistulam petiit hiberna, haud inglorius, quippe supra pugnan- di pervicaciam stricto imperio ac disciplina militem continuit. Referre non omit- tam, quamvis urgente Marte, turbidisque admodum rebus, ad ædificandam deletam urbem, donasse nummos regem, qui, sicut erga alienam pecuniam diligens, sic erogandi prudens dedit, quoties publicam rem referret, moremque servavit extrema senectus, avaritiæ sordibus foeda plerumque.

An interest Fridericum evasisse victorem Russumve? Premere nos in utraque acie ordinem legionum alarumque, confertis globis collata signa, errores ducum, numerumque cæsorum? Scire num interest, quando apud

Trasimenum lacum inter Annibalem Roma-
 nosque debellatum est, an lævum dexterum-
 ve cornu Poenus irruperit prior? quot millia
 abstulerit ferrum? — Involvit recentia præ-
 ceptis ævum; vanescunt, quæcunque valuerunt
 quondam. Sed refert gentes & nascituram
 prolem, ipsa fistant nati ad regimen vestigia,
 quibus cadunt principali avaritiæ atque su-
 perbiæ victimæ, nulla quo credant arma pia,
 quam, frustra exorata pace, quæ vindicanda
 patria jubet arripi. Imagine nam gestorum
 consulere moribus, sincerum historiæ decus.
 Ea erat camporum facies, qua ultrici die, ad
 Viadri ripas, belli ira efferbuit. Ruina oppi-
 di, quod exurerat flamma; pallido ore & ac-
 cisis membris operata plaustra; late circum-
 vastitas; desertæ domus; fumantia procul
 tecta; excusso palans rectore equus; protri-
 tæ arbores frugesque; spolia spectans lixa
 vagus, squalida illuvie & nocens cruore tel-
 lus; excitus nemore vultur. Furor saucii
 militis, letifero somno obdormicentis, aut
 cruciatu expergefacti murmur lugubre; fu-
 nus post ingens ac promiscua cædes; trans-

G III

fixa ferro pectora; mixta vehiculis calorum
 strages armatorumque; tegendus cespite eo-
 dem civis, equus, hostis; spissa cadaverum
 strues, qua ruerat restiteratque agmen; lace-
 ri artus, fracti enses, sparsa passim arma; au-
 ri fame inlectus, scrutatus semianimes præ-
 dator infandus; suo sanguine madentis ao-
 alieno, at varia species morituri militis; vi-
 tam perosus, ruptis ille visceribus ultro labo-
 rum amplectitur requiem; trunco seu lacer-
 to, haud extra opem medicinæ se professus,
 belli gentiumque testatur sacra miser; jacet
 parens supinus, novissima in luce lares, tene-
 rosve nec visurus recordatus natos; effosso
 lumine spirans alter, dira precatur auctori
 certaminum; fidera haud raro suspicit pavi-
 de, qui scelerum conscius, horret lethale
 vulnus, stygiamque noctem. Terrent impia
 adhuc vota, infectus aer manibus, umbra
 peremtorum, vindexque deus.

Non egebat imperatoris temperamento
 inter præfagia malorum Henricus. Persfre-
 pebat abundans equite, mediamque Saxoniam
 infederat Bipontinus, comitalem in confi-

Etus adigens militem. Tardè grave agmen
 molitus, irruerat Misniam Daunus: cum
 expedita manu utramque Lusatiam, & Sile-
 siæ aditus occluserat Laudonius, intercepe-
 ratque commercia regis. Intuta terga, pari-
 ter latera ac frons. Continuit militem Hen-
 ricus intra vallum, sepimentis operibusque
 firmatum, Dresdam Albimque pro muni-
 mento habens, altera ex parte præruptibus
 montibus & Solstenii arcis objectu fretus.
 Sic potiori hosti ac late grassato abstulit inva-
 dendi moram; promptus ad curas, ac strenue
 propellens laceffit. Severo judici vix ex-
 cusabatur Daunus; qui his terque copiarum
 numero præstans, Henrici castris velut spe-
 culabundus adsedit; levi velitatione ac ambi-
 gua decertasse contentus, donec reduce a
 Viadri undis Friderico, jungerentur fratres.
 Ruere tum in mutuos amplexus gloria ge-
 starum insignes utrique, propter vindicatam
 patriam ille, hic ob servatam Saxoniam, con-
 tra infensos & præpollentes. Nil enim in
 opportunissima occasione assecutum, nisi Sol-
 stenii deditio, quod oppugnatum per triduum,

patuit Bipontino. Mox retro vertit Daunus,
collocavitque castra editis locis, quibus Lu-
satiae Bohemia jungitur; profecisse ratus, si
ab obsidio Neillae avertat Borussum.

Huc tendere vota, Austriae paratusque,
quando dubitatur de potiunda Saxonia. Sic
quoque fors infida retudit speratos eventus.
Nam illi subeundum irriti obsidii dedecus, vi-
ctarum partium Borussis. Sua natura cau-
tum ac cunctabundum, quis crediderit rue-
re in caedes Daunum, diu vitatas ultro oppe-
tere pugnas? Jam sueta prudentia metabatur
castra, tum, quo certius fallat, jusserat cir-
cumvallari arborumque muniri concæde.
Egit de audacia securior Fridericus, relicto-
que ad arcendum Bipontinum Henrico, pone
Budissam adeo brevi interstitio ab hoste, suis
jugis sepulto, confedit temere, ut aspiceretur
utrinque castrensis labor, audireturque stre-
pitus. Arta erat in sinistra parte planities,
nec ad explicandum copias idonea: ambie-
bat dexteram pagus, tumultuario aggere se-
ptus. Hic patere visus est incursum lustran-
ti eminus Dauno, si omnis subitarius muni-

tionibus, quibus frontem cinxerat Borussia,
 circumarentur terga, lævum simul adfultare-
 tur cornu, inæquali loco hærens. Senesce-
 bat in autumnum annus, longa nocte & nu-
 bili coelo tristem. Placuit grassari inter um-
 bras, stimulante Laudono. Qui suavor disori-
 minis ac pariceps, raptis, quæ lævam tue-
 bantur cohortibus, coeca nocte venitoque
 militari pulsus iter ingressus, lato circuitu re-
 tro flexit primum, dein, saltuosa fractasque
 tormentorum pondere vias eluctatus, rupto
 silentio instructus illabitur deprehensos im-
 providosque; nam sidera quoque abdiderat
 crassus aer ac pluvialis. Auxit securitatem
 perfuga, retro verti signa prodens, nec dem-
 ferant auditi passim sclopetorum ictus; qui-
 bus antelucano excursu coire credebantur
 tumultuariæ manus, absque pugne discrimi-
 ne, castris adstrepere solitæ. Percrebuit mox
 ac defertur magni agminis ac prope immi-
 nentis incessus. Tum, qui mos percussis,
 inconditum castris murmur, trepidi nuncii,
 subbata imperia, clamor vocitantium diversa,
 convenire structis tentoriis impeditæ cohor-

tes, ducis non visu non firmatae alloquio, fortis per tenebras indistincta opera & ignavi; ac urgentibus malis crebrescens rumor, impeti sinistram, quod & evenit, at quo serinus, minori cum damno. Trudit enim adversos, instat cedentibus, perripit dexteram latus, jamque tenebat Laudonum, ni pulsi Borussi, disciplinae tenaces inter improspira, ubi rubesciente aurora noscere poterant noscique duces, compositis ordinibus, spretoque tormentorum fulmine, constanter adeo renovassent impetum, ut pagum scandendo dubium effecerint Martem. In quo obtinendo rem verti persuasus, protinus affudit, quos propiori itinere admoverat Daunus veteranorum globos, qui succedentes fessis, acerrime impugnando pervicere, fatisciente sensim Borussio, dein cedente, truce adhuc, nec procul a limite pugnae colligente vexilla; pugnaverant ambigue eques. Discusso nubilo, faciem victoriae latius aperuit sola relicta tormenta centum, aquilae, impedimenta, regium dirae quietis cubile, tentoria; quae sicut pro more castrorum distenta promine-

bant, diripienda mittebantur gregario militi, & quamvis faucibus e proelio referebantur quatuor mille, addiderat victoria solamen Austriaco, decus & fiduciam. Deducto utcumque exercitu, suam tum intrespexit fortunam Fridericus, quæ blande consopitum, sæva post, opibus sarcinis victuque exutum, animo tantum non fregerat. Sanguinis fuscum abunde apud Bornsum, ac nobilioris. Occubuit per infelicitis noctis concursum Keitus, primus inter duces, diuturna militia clarus: cadit letali vulnere capiturque Dessavus; occiditur inter prima castrorum rudimenta Brunovicensis princeps, regi affinis. Ceterum segniter prosequente victoriam Dauno, quando apud victos properare adveniunt tormenta, accititurque miles integer & post discessum Russorum vacuus, ingens, quod per Lusatica rura attulit vulnus incuria regis restituit industria, effecitque, ne ullo nisi sanguinis dispendio steterit clades.

Quatiēbatur machinis decima die Neiffa, Silesiæ munitissima, qua proxime potiri confidebat, novissimo proelio superio Austria.

cus. Quo spectante coram, nec prohibere ausu, felicissimæ temeritatis Fridericus, Silesiam, suspicatus semper tritam sibi, cum parte copiarum profectus, tanta utitur velocitate, ut extremam aciem urgente Laudono, relinquere præceperit, quæ cupidine prædæ, suo simul pondere, morarentur vestigia; præcesseratque terror. Nam, vulgata fama regii adventus, abductis festinanter tormentis, multaque relicta materia obsidionali, deferunt loricam oppugnantes, præcipiti reditu Bohemiam, partim dilapsi Moraviam. Quo allato nuncio, inhibito itinere, confestim paravit reditum rex; certior factus Dausum, quando Silesia accere nequiverit Borussia, instituisse rapere Dresdam, sibi expugnandas se, posuisse Bipontinum, Lipsiam Torgaviamque. Incendi imperaverat, qui pro Friderico præerat Dresdæ, suburbanas ædes, ne hosti præbeant aditum, quæ juxta moenia ingenti sumtu exstructæ, refertæ pretiosa suppellectile ac merce, flagrant, luctuosissimo post conditam urbem casu. Occurrit Austriaco, permeata rapide Lusatia rex, decore duplicis so-

luti obsidii nocturnam cladem pensaturus. Vim enim, qui minabatur Daunus, sub reditum regis, propinqua jam bruma, secessit Bohemiam; post tentatam frustra Lipsiam, amissum quoque Solstenium, Franconiam Bipontinus, sociis perinde gravis. Circa hæc anni stetit ira ac labor.

Audiebantur adhuc Rufforum arma. Vacua regione potiti oppugnabant Colbergam, Baltici maris littori affidentem, quo præsidium urbis nacti per Pomeraniam tutam agant hiemem. Ulla vetuit evenire obsidia annus. Parco igitur milite ac tenui vallo munita, restitit plures per dies verberantibus, donec pertæsi ingratam militiam, motis castris ad Vistulæ ripas diverterunt. Marchiam ingressus molliter bellum gessit, cui non gentile odium attulerat, civili dissidio distractus Suecus. Vergente anno, urgente simul hoste, Sundiam Rugiamque insulam concessit, plurimam in receptu noxam expertus. Vastavit iterum Pomeraniam Megalopolimque Borussia, ne surgens in summos eventus, proeliisque atrox annus, usquam mutaret initia.

Qua tempestate apud Gallum plurima age-
 bantur ex arbitrio pellicis, quæ ut plerumque
 fovet ignavos, incidit interdum strenuos;
 unde sustentata spes gentis, quæ cavillando
 solet ac contumeliosis jocos ulcisci principales
 injurias. Regium enim fastigium usu volu-
 ptatum metitus, horrebat a negociorum sum-
 ma Ludovicus, pacis ac belli curas, propter
 socordiam, alieno quam suo genio credens.
 Nec prompta aderant ministéria, dum dimotis
 haud raro probatis, sufficiuntur fordidi. Au-
 cta inde audacia sacerdos, apud, qui maxime
 paret, populum, pervicaciter abnegabat regia
 jussa, flagitabantque medelam concilia; quæ
 dum quatiant interna, infelix armorum fa-
 tum experitur gens, alioqui discriminis im-
 pavidæ. Non Visurgis non Rheti aspectus
 pudorque, morabantur Clermontium, quin
 parta per Germaniam defereret, Mosamque
 respiceret; jam Belgas Leodiumque scrutato
 Brunovicensi, qui impigre terebat vestigia.
 Restitit tandem infelici canatu haud longe a
 Novesio, flexitque post acre certamen fugax,
 Ubiorum oppidum; mox penates reversus,

successorem habuit Contadum, malorum
 complementum. Prohibebat Ferdinandum
 magnifice gesta prosequi alterum Gallorum
 agmen, quod ad ripas Moeni contractum,
 ductu Subisii irrupit Hassiam, exiguis copiis
 infessam. Qui, post passam superiori anno
 cladem, studio eluendi dedecoris accensus,
 Isenburgum fuderat investus, Casselæ cum
 modica manu adfidentem; jam altera vice
 victor e Hassiaco Luneburgum vastaturus,
 nisi obviam iretur. Unde commotus Bruno-
 vicensis, quò patriæ prospiceret, trans Rhe-
 num se recepit; admoto exercitu Visurginæ
 propius: sequitur Contadus, absolviturque
 annus inter leves conflictus. Nam, omissa
 Cassela, hiberna per Moenum adjacentes agros
 Subisius, in ripa Rheni habuit Contadus, te-
 nuit secretiora Vestphaliæ Ferdinandus. Sic
 debellatum per Germanias. Tulit tamen e
 Moncalmo solatium Gallus. Qui, superato
 ante triennium Bradeco clarus, valide retu-
 dit Anglam, post expugnatam Ludovici ar-
 cem Canadæ interiora aggressum, nec, quam-
 vis amissa Terranova, animum demisit ipse,

nec spe defecerunt cives, tanto viro supersti-
te. Sed imminebat Gallæ periculum e pro-
pinquo, ingens Britanniz portubus solvens
classis, plurimum uestra militum. Sparserat
late terrorem, dubio egressu, nulloque ad-
versus tantam vim præsidio navium. Quo
magis lætabatur Gallus, quando delatus in
terram Anglus, pulsus mox ac disiectus, in-
fecta ne patriam revertitur. Vastato littore
Neustriæ, incenderat Anglus nauticum appa-
ratum apud Cæsaris arcem, deposueratque
Armonicam adnavigans, juxta Malovium co-
hortes. Quas, deletis quæ portu hærebant
navigiis, reditum parantes subito invasit dux
Agillo, ceciditque sub ipso tormentorem ful-
mine, quo juxta ripam detonuit classis. Capti
milites septingenti, perempti plures aut unda
hausti, dum fuga præcipites scandunt scaphas,
oneri impares. Quæ fausta quidem, minue-
bant ruinâ oppidorum, direpti agri, fœda in-
cendiis ora; deterrimis consiliis obnoxio Gal-
lo, qui, collecta nusquam classe robustiore,
dum distrahit naves, capiendas præbuit fin-
gi. Quæ simul et nuntius, nuntius T. singulas

gulas; quod & evenit redeuntibus Quebedo
 quatuor; nam incidit America redux Bosca-
 tus, raptisque binas. Ceterum, ex quo bel-
 lo statuit ulcisci Gallus, non omisit exhortari
 Hispanum, capefferet hostilia, uteretur for-
 tunæ beneficio; ad exturbandum Anglum,
 commercia deprædatum, Calpe munitissimæ
 rupis obtentu superbientem. Distulit vindic-
 tam Hispanus, annitente pro Britanno re-
 gina, quæ Lusitani soror hoc anno vita con-
 cessit.

At tantæ classis irritò proventus iraque
 male in Armorica gestæ rei accensus Pittus,
 munere exiit, qui præfuerat cohortibus infe-
 licis pugnae dux; ceterum non destitit ex-
 cursibus vastare Galliae oras, maris imperiis
 adducte usus. Nam extra incredibilem e Gal-
 lo prædamparum movebatur quiescentium
 gentium querelis, Batavo molestus imprimis,
 cujus ob direpta navigia questus constanter
 elusit. Hic nullo partium studio, ingenita
 lucri fame excitus, suppeditare solet per or-
 bis plagas, quibus sustentantur bella, imma-

H

nes tracturus opes, si qualescunque certa inge-
 iaten se populos impune juvare liceat. Igi-
 tur maris dominio fretus Anglus, si quid in-
 firmum rimatus, nec passus usquam pacatum
 agere Gallum, Africæ oras immiserat copias.
 Quæ promontorium evectæ, Viride dictum,
 (ob colorem undæ, quæ herbam gignit den-
 sam ita, ut cernere crederes obductum cam-
 pum gramine.) Nigri dein subeuntes ostia,
 absque conflictu recepere in seditionem præ-
 fidia, quæ imbecilla ad arcendum vim, juxta
 Senegæ ripam Gallo ob infamercia occupa-
 tam, exornabant. Hæc plaga autem ebore,
 Mustina, ammoniaco, atque maxime ditat aditu-
 ros profusum indigebant usus. Hi, gentiles
 præferentes notas, compta, atque tumentia &
 labia, pro villis, æt, mirabilis instar, manci-
 pati, Americam deportantur, quo suo fudore
 nobilitando, arva, transferunt luxuriam neg-
 pleant. Acerbe nam imperat barbaris Euro-
 pa, pars cithis minima, obliquis utique ac
 edoctis humanioris, sed cupiditatibus præ-
 sœns, avaritia infamis, rapidi cogitque pere-
 grinari invitos, & plendendum obire servitium,
 qui communem habent naturam.

Non caruit diutius iam armorum, quae
 profligata in Europa, pace, anno, vel ferius,
 expositus India, ultique, postquam, de pace
 convenit, ob maritimi itineris, moras, ultra
 semestris. A primordio rerum, nobilissima
 terrarum, Asia, amplissimaque, orbe universo
 habitata prima, quae sub humana specie, tunc
 deum; prima docuit populos, leges, sacra,
 ritus, famosa per maximas, urbes & flores-
 tissima imperia, versa post, quando (seu per-
 petua, vice mortalium, agantur res, seu man-
 suram felicitatem, majus vetat argumentum)
 pro sapientia, increasens, supersticio, varius-
 que idolorum, cultus, deterrimum, misere-
 rem. Nam humani, iuris, divini, que sic
 artium, rudis, latrociniis, festis, fordida, gens,
 in advenas, fova, non, fidei, cura, nobis, capi.
 Quo taceam, obscuriores, populos, sunt, vili-
 diffima, Tartarorum, Persarum, Tartarorum,
 Sinarum, imperia, atque, Indorum, quae inter
 Sinarum, genus, ut, vetustissimum, sic, copia
 & ingenio, inglorum, cuncti, tempore, huma-
 nioribus, quocumque, studiis, pollet, Iungitur, ab
 Huius. Est, quoniam, duplici, numini, fides, be-

occasu Sinarum imperio, a flumine Indo vo-
 cata India, amplexa principatum Mogolis, re-
 gulosque complures. Nam patet immensa
 recipitque ingenti latus Oceanum, dictum In-
 dicum, in quem longo terrarum excurtu te-
 nuatur, velut in leucoeas. Nobilitat Indum
 Ganges, fluviorum vel maximus, qui auri
 gemmarumque ferox, septem ostiis in pela-
 gum evolvitur. Libero olim patri (dubla
 auctorum fide) magno dein Alexandro subacta
 barbara gens, a natali, mitissimo scilicet solo,
 nunquam recessit, secundo adeo, ut agorum
 proventus vix tellus sit felicior una, nobilio-
 resque, quibus gaudet Europa, mitiuxitque
 post Americam fruges, Asia olim accense cre-
 duntur. De Indiarum moribus adleverare
 quicquid hæreo, ne videar fidem addidisse
 fabulis, quæ diverso fœti scriptores tradi-
 dere licentius. Consentiant præcipuo honore
 soli solam, ad animalium similitudinem flagula
 quoque aberrare gentes, quibus humanis ho-
 minibus libere fas habent. Sidera, utquam maxi-
 me, observant & credunt arcana vim habes-
 se. Est quorundam duplici numini fides, be-

nigro alteri, alteri infenso, honor utrique
 par, summa Gangis & reverentia, quem pa-
 radiso ortum putant, sceleribusque coopertos
 ablui lavacro fluminis, mira cunctarum gen-
 tium placandi numinis sollicitudine, & con-
 scientia noxarum. Incedunt calidiori qui-
 dem aura nudi, contextis genitalibus, quasi
 nulla essent corporis, morum pudenda nulla;
 nam victis irascuntur implacabiles, carni vesci
 dicuntur nonnulli humana. Sunt crudis in-
 geniis nuptiæ, & ea lege conjugii fides, ut
 sponsæ virgines vitiandæ permittantur sacer-
 dotibus, priusquam in thalamum deducan-
 tur: severa matrimonia post, crematurque
 sua sponte cum corpore extincti mariti viva
 uxor vidua. Gignit apud Indos terra fruges
 suavissimas, nuces myristicas, mala citrea-
 que, sic mansuetscente aere, ut per aliquot re-
 giones, fructibus floribusve perpetuo sint
 consistæ arbores. Nascitur belluarum major
 elephas, calidiorque paullo & inferior Rino-
 ceros, unicum in naribus habens cornu re-
 flexum. Squalent serpentibus silvæ, similiis,

que, lepidis juxta ac damnoſis, convolitant,
que vario pinnarum colore eximie pſittacti.
Tantus inſularum mari Indico eſt qui agro
inſi poſſit numerus, rixarum materia exte-
ris, propter aromatum delicias: nam absque
ſudore ſæpe & cultura, præter metalla, mar-
garita & adamantes, ſere abunde terra ory-
zam, piper, calliam, camphoram, maſtiche,
lignum aloes, ſacharum, caryophylla, cin-
namomum, naribus jucunda & ſapori. No-
ſtro orbi manſit ſere ignota India, donec an-
no 1497. aſpicio Emanuelis Luſitanie re-
gis, glorioſæ peregrinationis auctor Guama,
ſuperato promontorio Bonæ ſpei, Indiæ oram
adit primus. Servarunt diu gentile decus
Luſitani, fundatis in littore propugnaculis,
ut qui bellica arte longe præſtabant indige-
nis; uberrimoque ſenore potebantur, quan-
do avaritia illecti Hiſpani, propagandi chri-
ſtiani dogmatis ſtudium præferentes, Brit-
tanni, Galli, at Batavis, licet arctis domi re-
bus, non proſperior gens, ſuccedere in alle-
num laborem. Ingentibus animis niſi, cal-
lide ſimul pertrahendo in partes barbarorum

regulos, brevi tempore tanta incrementa habere Batavi, ut, expugnatis Lusitanis, suas fundarent per Indiam colonias, in insula Java haud spernendi constituerent imperii caput, negotiatorum concursu florentissimum. At citra quas vocant Philippinas, Philippo II. Hispaniarum regi occupatas insulas, obtinent magnam partem Istoris Gallus & Anglus, quoties invicem arma expediunt, bello ardescentem. Præcipue sunt Gallorum in Coromandiae ripa Pondicerum, Britannorum S. Georgii colonia, præter apud Malabares Bombam, & miliores aliquot, ob ponendas merces conditas. Merent peculiarem sui memoriam, qui eidem plagae late imperitant Marratae. Duriora genti corpora, major (ut apud Indos) animi vigor. Foedera iniunguntque, raro fortuito excursu, compositis ordinibus pugnam excipiunt, virtute praestantes: quod par ceteris si foret animus, haud mansurum exteris praebat hospitium India. Blanda habuit & hic armorum incerta Gallus: varia enim forte dum dimicatur malis, nonnullis sibi invidis, invidis sibi nonnullis

ri, terra prospere rem gessit Lallius, quam
vocant Davidis arcem, Brittanorumque ra-
puit praesidia pleraque.

Atrox quoque regia caede annus. Incl-
nante in vesperam die, regem Lusitaniae uno
tantum comite juxta Belemensem arcem ve-
ctum, & yernaculo amiculo tectum, inva-
dunt sicarii, explosis sclopetis, spargentibus
scissam in grana plumbum, ille aurigam, al-
ter medium petit currum; confecto vulneri-
bus rege perforatoque brachio globulis, di-
labuntur. Graviter sancius aegre convaleuit.
Ducti in vincula, qui in nefarium facinus
consenserant splendidae originis Aveirus, Ta-
vora, feminae nobiliores, antistites, Lojoli-
tarum complures, iram ob jussa pontificis,
quibus reddere rationem instituti tenebantur,
expleturi odio regis ac sanguine; quorum
anno post plurimi teterrimum scelus cruciatu
mortis piarunt.

Habuit hoc tempore ereptae Saxoniae de-
linimentum Polonus, alterum e filiis, annuen-
te Elisabetha, renuncjando Curlandiae ducem.
Poloniae feudum Curlandia, invalescente hoc

seculo Russo, datur adimiturque pro libidine
 Russorum principatus, domestica seditione
 mutandi frequenter. Nec instabile domi-
 nium diu tenuit Saxo,

Parum credam referre lectorem, pro Be-
 nedicto ascitum Pontificem, Rezzonicum,
 origine Venetum, sinceri nominis taedio Cle-
 mentem appellari voluisse; nisi pretium foret,
 comparando prisca temporis morem memi-
 nisse, qui turgidi olim ac potentes vix ultra
 imaginem titulosque retinent. Nec traden-
 do defuere decora ingenia, qua arte quon-
 dam Europam calcavit, qua asperitate rexit
 Papa, donec excussa superstitionum caligine
 gentes, diu toleratam tyrannidem abrogarunt.
 Vindicat principum jura Pontifex, tueturque
 licentia vetustatis dominium dono: Petro
 Apostolorum primario successisse jactat am-
 bitiose, fide ambigua, quando pii hominis
 nulla de successore exstant mandata, nec sa-
 crae litterae referunt; sanctissimi Jesu in ter-
 ris vicarium se gloriatur, trifario diademate
 fulgens, dignatione supra reges elatus; di-

versus certe a magistro, qui inops ac humilis
non habuit, quo reclinet cervicem. Aposto-
licam Clemens hoc anno fastuosa renuntiavit
Teresiam, Hungariae reginam, quam utique,
nec vocabulorum ludibria meritam.

Ceterum in vulnere aciesque alter excur-
rens annus, pacis habuit monitorem Anglum,
non publica cura (quippe ultionem e Gallo
quam maxime parabat) sed quo Friderico
praeftaret armorum otium e Russo, Britanno
neglecto nunquam. Nec optimates pacem
averlabantur, ipsius quoque regni haeres,
nisi recusasset constans odii Elisabetha, devicta
Austriae, quae tot subnixa sociis, pervicaci-
ter urgebat e Borusso vindictam.

Sed in tradendo res gestas terere silentio,
contra quod velim, pacis egregios agnosco
bellicae artibus, vix nisi ducum habere ra-
tionem. Citra odium vel ambitionem cau-
sam subesse credant, obsecro, historiae vitium
ipsum, quo cunctos non licet eloqui, quam-
vis bene meritos, quemadmodum patria ne-
quit singulis rependere sanguinem, pro pu-
blica salute fufum. Accessit argumentum,

ne attollendo nondullos, laedam plures. Nor
 me fugit per hos motus convulsi ac lacerati
 mati orbis, Seidlicum Borussia, nullatenus
 Britanno Volvum, Turorum Gallos. exa
 miam hoc bello navasse operam. At quantu
 la est pars tribunorum centurionumque, quos
 strenue pro causa agentes rapuit obscurum
 funus, aut attrivit vulnus? Ne referam, quo
 ties debilem ingentis, falso sibi vindicat glo
 riam, qui inane nomen auspiculume commo
 dat gestis. Ullos unde nuncupare haere ple
 rumque, ne videar tacendo intulisse injuriam.
 Sit virtuti ignota dulce praemium, conscia
 sui mens numinisque. Nulla tamen accidat
 auctoris incuria orbari solatio pietatis Randa
 rum, Armenterum, Broglum, ac historica
 laude, quam nisi praeus spernit nemo. Quos
 pro Gallo stantes, tu scito lector, victoria
 modeste usos ultra fatum vigere memoriam.

1759.

Occupat anni initia vindicta, ob caedem
 Lusitaniae regis. Incusabantur edicto aucto
 res conjunctionis mulier, Tavorae uxor, quae
 superbia insaniens iraque ob negatos marito

honores, conjugem pellexit, filiam generumque scelere repors. Aveirus, privatum odium vindicaturus; consortium quoque Lojolitam, quibus dudum non firmior visus est, ad potentiam gradus, quam bonas artes præferre velamenta flagitiorum. Igitur supra faciendam, cultumque litterarum commendatum fallax genus, temperamento inter arrogantiam & projectum servitium, dum imbuendæ juventutis, propagandæ fidei & sanctioris vitæ studium perhibet, virtutum involocho atrocem condit disciplinam. Suo instituto adsciscens, quoscunque clarespere ingenio odoratur, dum explorandi sagax imperantium arcana irrepit, transit ultro gratiam, opes, auctoritatem; impotenter adeo concupiscens, ut pro obtinendo loco vilipendat reges, magistratum, parentes, de injuria ac cæde absolvat. Pulsa olim ob facinora Gallo, Venetiæque invisa societas, gentilem sibi seposuit ardescensentem superstitionibus Hispaniam, unde grassata per Indias, in recessu Americæ, quo Plata flumen latissimo ostio hauritur pelago, supra principem scandit. Proscripsit

tandem maleficos, pervertitque humani ge-
 neris odium. Lata igitur sententia, manda-
 toque militum praesidio, ipsa in regia attol-
 tur suggestus, sustinens percussorem e famu-
 lio Averii, quo spectet ultionem, huc po-
 nam novissimus. Prodit constanter, obvius
 laqueo contumeliose faucibus, parata vi-
 ctima, matrona. Nil morte gravior in se
 decerni posse quara, nec morata carnificem,
 cervicem praebuit, qua truncatum luteo ve-
 latum corpus ipsi tabulato imponitur. Ce-
 denti in fata satissactum filio roganti, supre-
 ma nobis luce, vel occnam cernere matrem;
 quam poenitentiam testando affatus, nota in
 misericordiam, quae frequens turba adstite-
 rat, distractis membris adstringitur ligno, in
 formam decussis diviso, feriturque iugulum,
 dum franguntur crura brachiaque. Necantur
 pari genere mortis nobiles ambo, Averii fo-
 tidem ac servi: aggregata cadavera, contacta-
 que, Discerpitur dein adacta ad pectus fer-
 rea clava Tavora, senili pertinacia premissis
 dolorem vocemone. Producitur post, nudo
 vertice ignominiam praefereus ipsa Averius,

qui in regis exitium armaverat servitio, octies
 repetito ictu confectus, inter truncem clamor-
 em morientis. Quo diu protracto, quo fe-
 ret insignius supplicio, figitur in medio pa-
 lus, cui appensa effigies elapsi sodalis, religa-
 turque sicariorum alteri, qui iussus mutilata
 corpora ludicare ac singula edere, nempine,
 spirans crematur adgesa materia, cum ferre
 membrorum, info & rogo, projiciturque in
 mare cisal. Prohibuit in patres antistitesque
 capitali supplicio animadverti, religio pavida,
 ac reverentia pontificis, extrema deprecanti:
 exui licuit opibus, reus perpetuo damni
 custodiae, vel exilio.

Quo fere tempore per Germaniam, juxta
 Moenem, acriter concurrunt. Regibat alte-
 rum Gallorum exercitum, amoto Sublino,
 Brognus, qui memandum constituerat, per
 adjacentes humen regiones, in federatque Tra-
 jectum Moeni, ipse Imperii lege, qua præ-
 terit immunem se vindicat romana civitas.
 Vix solverat memum annus, quando vexari
 Germaniam renuntiatur incurribus. Præmiserat
 ad extirpandum Gallum servitiae moenis be-

potens Ferdinandus, ab his praestans consi-
 lium: mox, movit cum legionibus ipse, dis-
 jecitque velociter ingressus, et quae occurrerant
 praesidia, eodem impetu tracturus, quae se-
 dem constituerat hostis, urbem, sui tempesti-
 ve coeuntes cohortes, motam attulissent.
 Quas rite disposuit, et constans inter turbida
 Broglus, ac legit locum prudens, quo exci-
 peret ruentem. Innitebatur, arduis collibus,
 in virgultis tamescentibus, laeva acies, media-
 que, alligante Nidda rivo, infido ob stagnan-
 tes verro, oculo hauras. Harebat, aditus ad ri-
 tum, quem moliter clivum amplectitur, unde
 terra, supra fossam aggeremque, qui sustente-
 bat tormenta, praefracta arborum, concede.
 Modicam planitiem, quae intus erat, obtine-
 bant subsidia, gestis spatius collocata. Spreta
 locorum asperitate colligere, decrevit Ferdi-
 nandus, priusquam submissa a Goctade, con-
 venissent auxilia, prosperis initiis fuso, uten-
 dumque ratus alacritate militis. Relatum le-
 gimus, laudatæ antiquitatis scriptoribus, di-
 rentissimis, prolixæ quondam ad diserte di-
 cendo, in matiam, eodem impulsu, iussu-
 que.

Etos exercitus auctores, plurima, ni fallor,
 ambitione distortum, quam fide. Vocarunt
 scilicet in circulos, ne se quidem ad accipien-
 da effata proutis? Vacabatne interim ab ar-
 mis hostis? Paratissimo discrimine, eratne
 aucibus sacundie cura? Si ita placuit mayo-
 ribus, piget intempestivi sermonis posteros,
 vetatque genio lenocinari verecundia scripto-
 ris. Molliter compellando adit ordines im-
 perator uterque, & evocat pugnam, brevi al-
 loquio perfunctus. Interjacebat agmina tu-
 mulus, ad occultandum ordinem proelii ido-
 neus. Dixit is cuneum vexillarios Ferdi-
 nandus, repereratque in media equitem, pro-
 ruptere jussit, quando adspicissent turme
 hostiles. Sed nil auso Gallo, præter velita-
 tionem vagosque excursus, effudit in adver-
 sum vallum compositam militem, instauravit-
 que impetum bis terque, toties inter tuba-
 rum grandinem cum strage rejectus, cedit-
 que confederatis strenuus inter paucos,
 Henburgus. Nec impulit servatis ordinibus
 cedentem Gallus, summeque insidias veritus
 exhibuit equitem. At spargebant vulnera ra-
 piebant;

piebantque viros, uberrime grassata tormenta, in Gallos noxia minus, quippe coenosa humo sidentia, nec fulmentis nixa, fallebant ictus, quos tabulato superstructa, ac disposita per editiora reddebant certius. Itaque regressus Brunovicensis, ubi primo aciem instruxerat, composuit turbatos, hæsitque, dum globis adhuc certatur eminus utrinque, integraret impetum, an retro verteret. Tandem flexo in vesperam die, præmissis faucibus, instituit reditum, habuitque innoxium, si eximas quatrinduo post intercepta equitum vexilla, novissimi agminis additamenta. Sic improspere pugne poenitens, revertitur antiqua castra. Inclaruit Broglius, fortissimi militis opera, suoque in ordinanda acie ingenio victoriam adeptus. Qui ubi ingreditur Hassiam, diversa ex parte movet Contadus, Visurgim propius successit, quo propria tueretur, Ferdinandus, vindictam spirans & in hostium delicta intentus.

Variis interim attinebatur curis Fridericus; qui, peritia rerum ac vigilantia eximius, in media Silesia collocaverat castra, ex-

pedire arbitratus, opperiri hostem, quam lassare. Fatigabat Saxoniam, urgendo stipendia & delectus, publice testatus, armis redemptam tenere se arbitrio victoris; traderatque hoc tempore tutelam fratri. Qui laxior impedimentis, dum vertit in se Austriaca meditamenta rex, cum expedito agmine, sub principio veris repente intravit Bohemiam, improvise circumfusus bis mille vexillarios interceptit, plurimam abegit prædam, corruptitque annonam. Haud dispari fortuna Franconiam ingressus, securum invasit rapuitque comitalem militem, coegit tributa conferre principes Cæsari militantes; adulto demum anno, concurrentibus undique ad exturbandum signis, egregie re gesta, Saxoniam reversus. Sua iterum experitur clade Austriacus, maturius capeffendo hostilia Borussia, tardaue usciscendo ingenia, iterum prægustasse victoriam. Convenerant interim juxta Viadri ripas suppletæ Megalopoli & Pomerano tirone cohortes, quas licet numero impares Russo occurrere voluit Fredericus, per Poloniam iter facere iussas, nil

rogato transitum Polono, imbecilli viſo ad prohibendum. Diu tenuit ſina Sileſiæ caſtris rex, trahere ratus annum, qualicumque forti adfuturus. Diverſa ex parte Daunus, ne vinceretur, quam quo vincat, ſollicitus, proveſta jam æſtate, opperiebatur adventantem Ruſſum, quando inter anceps diſcrimen hæreat Boruſſus, Sileſiam intervertere meditant, aut ſi negaretur, Saxoniam. Hanc tertio invadendam deſtinaverat comitialè agmen. Haſſiam interim Veſtphaliamque victor obibat Broglius, cedente ultro ſœderatorum agmine, ac Luneburgi interiora ſpectante. Expugnaverat Mindam, Monaſteriumque Gatlus, confluxeratque in eadem caſtra, ſparſus per oppidorum obſidia miles, quem regendum ſuſcepit Contadus. Conſederat, pone Viſurgim Ferdinandus, occaſiones rimatus, anxie & cavens, ne uſquam impone fallat hoſtis. Juſſerat partem copiarum, excitatis ſubtilis in ſiniſtro latere munitionibus, tutari ripam, præruptam, qua amnem reſpicit, ubi in campum procurrat, ſingulatam in leves tumultos, qui ſenſim in plana aſteſcunt. Lon-

gius cum exercitu digressus ipse, Gallorum circumire terga commeatumve intercipere visus, cedere jam Minda coegerat, aut experi arma. Nec congredi detrectavit Contadus, erectior in spem, quo compererat Ferdinandum cum parte exercitus dimisisse nepotem, minutum inde viribus pugnam excepturum. Igitur, vocatis ad concionem, tribunis, docet decertandi rationem imperat. que Broglium primo mane invehere, quas diximus pone flumen excubasse cohortes. Quibus superatis, ut pro numero, remotis quoque subsidiis sperabatur, vertere signa, nudatam tanto praesidio incurrere latus, dum ipse urgeat frontem. Mediam late tenebat aciem, compositus per turmas eques, laevam pedestre robur universum. Invaserat utrumque ducem cupido impetus. Nam hostium consilia tempestive edoctus, movit, adulta nocte, clam Gallo Ferdinandus, amnemque propius accessit, dein sub ortum lucis, dum praeripit visum, de qua diximus, continua collium series, instruxit aciem, eo potissimum consilio, ut prorumpens in media

pedes repente adversum provolvat equitem,
 traheretque victoriam. Ubi illuxit, vibrando
 eminus tormenta pugnam præceperat Bro-
 glius, quem noscendi cupidum editaque loca
 evectum, unde licebat lustrare vicina, percu-
 lit aspectus agminis, ad inferendum arma
 paratissimi; quare, inhibito impetu, protinus
 detulit ad ducem. Qui, ut peccatur plerum-
 que in repentinis, sibi que cedere adactus,
 paullo ante aggrediendi suator, dum in con-
 spectu hostis, cito gradu ruens, vetat mutare
 ordinem proelii, jussit fufis habenis occurre-
 re, qui præsto erat, equitem, simul tormentis
 divelli latera. Sed, licet acriter suscepto cer-
 tamine, quo occubuit promptissimus quisque,
 disjicitur eques, invalidus ad sistendum agmen
 junctis ordinibus rapide progressum, nullo
 perinde nixtus subsidio peditum. Qui suo ca-
 fu multum attulit pavoris, turbavitque fuga
 præceps, quæ auxilio advenerant cohortes,
 ne illæ quidem confertæ, nec certis manda-
 tis, sed singulæ ac tumultuario, sicut accide-
 re solet apud improvidos ac deprehensos:
 pulsæ igitur sparsim dimicantes, post brevem

jaculationem acie decessere. Saluti fuit in perdita re dextera, interritam pandens frontem, tum e confederatis, qui præerat equitatu, iussa detrectans Brittanus, certe non exsecutus. Sic dedit receptum Minda, allatusque nuncius, eodem die Brissacum juxta Hervordam improspere pugnasse, properare reditum per Hassiam, oclusis Vestphaliæ faucibus, coegit; deditur victori Minda, referta e proelio sanguis. Vix credibile, quantopere unius diei culpa attrivit florentes Gallorum res. Quod paucis absolvam, prolabuntur Moenum usque Visurgi potiti, qui Albim sperabant, immensam passi jacturam, dum immitis terga cædit Ferdinandus. Sola restitit Monasteriensis arx, semel tentata frustra, nonnisi diuturno obsidio victa. Fracto equitatu, impedimentis quoque orbatum, Trajectum Moeni devenit miserabile agmen. Evocatur dein præficiturque, ante biennium per invidiam, ut retulimus, victoriebus signis detrusus Estræus, serum post malum remedium. Tanti stat socordia principum, qui inconsulta fama, quæ raro errat, publicam

rem permittunt, ambitu commendatis artibusque, quas spernit virtus, incompta plerumque. At opima inter spolia insignem, servatæ patriæ decore fulgentem, audacem, magnanimumque extulit fama Ferdinandum, qui licet cum potiore ageretur, promptior in spem generosus dux, partiri ausus exercitum, victoriam ominatus, amplexus est geminam. Summum enim ad pellendum provinciam attulit momentum, victor e Brissaco Ferdinandi nepos, Brunovicensis princeps, acer militiæ, egregie ac munere perfunctus. Qui, vergente anno, dimittitur cum octo milibus (quod pro partibus confederatorum magnificum fuit) laturus opem avunculo regi, quem non gravioribus malis ullus afflixit annus.

Marchiæ juxta ac Silesiæ imminebat e propinquo vim ostentans Russus, rejeceratque plurima cum strage Borussi legiones per Poloniam obvias ac juxta Crossam arma infelicitè expertas. Laborabat equite, pedestri agmine validior Russus, permoveratque Dau-

num, cum selectis turmis ablegare Laodenum, qui longo flexu regias infidias elapsus, pervasit castra Russorum, quibus, dimoto Vermoro, imperabat Solticovus. Hic, post deditum Trajectum Viadri, Marchiam, Bero linumque videbatur populaturus, ni obviam iretur. Vix alias anxias magis habuit res Fridericus, multiplici malo circumventus. Nam Austriaco milite auctus perfultabat Saxoniam Bipontinus, comitalis dux exercitus: opperiebatur regis discessum Daunus, quo Silesiam invaderet, caput imperii urgebat Russus; sic quatienda viscera novissime flagitabant medelam. Huc sedulo intendens rex, exundante hostium turba, dedit in casum Saxoniam, firmatis utcunque praesidio oppidis. Jussus Henricus, cum quadraginta millibus Lusatiam ingressus, tuta praestare terga abeuntis, simul, qua erat sagacitate, avertere hostem Silesia, cujus interiora curabat Fuquetus, decem circiter millibus stipatus. Sic dispositis rebus, lecta cum manu festinato itinere progressus rex jungitur vexillis, quae contra praepollentem Russum ancipiti militia

fungebantur: dein, duobus diebus concessis
 reficiendo fesso e via militi, Viadrum traje-
 cit, fulgentibus hand procul Russorum aquila-
 lis. Pugnam, tum & perpetuo sibi aggredien-
 di partes vindicans Fridericus, diu distulit
 signa, unum alterumve simulans irrere la-
 tus: strui demum iussit aggerem recipiendis
 tormentis, quae ultro citroque vibrando ini-
 tur proelium. Quibus dum eminus certatur
 utrinque, ad radicem collium, quorum ver-
 ticem infederat hostis, sic disposuit militem,
 ut, coarctata fronte, porrecta in tria agmina
 acies, eluctetur juga hosti ad laevum latus
 occupata; simul medios ordines proturbaret
 eques, nam palude tegebatur dextera. Eve-
 nit pro spe, ut qui pervicaces resisterant, tru-
 derentur Russi, pulsus quoque qui accurre-
 rant auxiliis, majori jam potiretur tormento-
 rum numero Borussus, dum media ferociter
 adstrepit eques. Prorupit tum, procellae in-
 star, cum validissimo equite ingens vincendi
 adminiculum Landonus, adeo truculenter in-
 vectus, ut frangeret impetum, dein proru-
 endo cedentes peditum impingeretur globis:

simul intpigre ac inter præsens discrimen
promptus Solticovus, ubi cernit molem in-
cumbere sinistram, mutato ordine pugnandi,
transulit a dextera cohortes, quas in plura
agmina subsequencia invicem dispositas, super
vestigia fugacis militis propere immisit, quæ
fortiter obnitendo inclinantem demum instau-
rarunt aciem. Crudescentibus sic odiis, dum
frangitur telo telum, contremuit tot virorum
equorumque impetu pulsata tellus; intonue-
rant, armorum fragore, longinqua arva vici-
naque. Galidos enim furentesque in mutu-
um excidium incitabat partium rabies, sur-
gebantque cadaverum acervi. Sex tandem
horarum certamine fessi, inter immanem suo-
rum cædem nutare Borussi ac profugo equite
labare animis, dein terga dare præcipites,
projectis passim signis, relictoque ingenti tor-
mentorum pondere. Perstitit rex, nulla in
tanta trepidatione omittens munia ducis, un-
de aliqua affulserat spes, manu ac voce con-
spicuus. Sævienti fortunæ diu obluctatus,
demum indulgens, coortis opportune tene-
bris, cis Viadrum subduxit reliquias exerci-

tus, ut victoria sæpe, sic clade inclytus, qua non expertus est graviolem. Octo passuum millia hominum strata opplebant corpora equorumque, eodem composita cespice post: non inulta victori pugna, sed Borussi consumserat robora. Solatio fuit Berolinum propinquum, unde iussit rex advehi tormenta, quæ vix ulla supererant, simul integras jun gere cohortes, quæ adversus Suecum militabant, dum sparsi manipuli glomerantur in agmen. At in ipso hoste salus præcipua, qui calente victoria segniter usus, in felicissimæ pugnae limine hæsit velut stupore defixus. Nec æque adseverem, an arcanis mandatis obtemperando Solticovus saluberrimum otium præstiterit, quam quod peropportune acciderit Borusso. Reparavit vires Fridericus, colligendo augendoque vexilla; mox eo venit fiducia, ut laborantibus per Saxoniam suis mitteret auxilia, immoto ad ea Russo, nec progressu ultra Trajectum Viadri. Prior quoque castra mutando Solticovus flexit ad Silesiæ fines, diu imminens Glogaviæ; in quam destinata cum non succederent, profe-

cuto constanter rege & qualescunque conatus præpediente, foedo jam imbribus autumno morbidoque milite; post tantam victoriam edito facinore nullo, divertit Poloniam, unde Borussia antiqua ad hiberna concessit. Sejungitur discedenti Laudonus, qui longo circuitu Moraviam obeundo, Austriacis castris redditur, gloriæ plurimum, quod partium fortunam referret, parum consecutus. Atroci sorti superstes rex, maturavit in Saxoniam reditum.

Hæc enim dum circa Viadrum gerebantur, illætus affertur Friderico nuncius, possessam sibi per triennium Dresdam, Saxonie primariam, penes Austriacum esse. Constituerat Daunus supplendo sociorum exercitus urgere hostem, auxeratque suo milite Russorum, ut diximus, Bipontini quoque castra; ipse inter cunctandi rationes, suo genio gratas, famæ partibusque ex eventu consulere meditans. Igitur invaserat Saxoniam Bipontinus, quando mediam occupat Lusatiam Henricus, & expugnatis Lipsia, Torgavia, Viteberga, Dresdam undique copiis cinxerat.

Nec multum morata deditionem urbs, pacto
 præfidiariorum incolumi discessu, mixtum
 comitali Austriacum militem intra mœnia
 receperat. Accidit quoque inclementia fati,
 ut submissa a rege auxilia, nonnisi post fir-
 matas condiciones adventassent. Varia dein
 forte debellatur ac Marte sævo, prona tamen
 adeo in Borussum fortuna, ut fugato Andrea-
 no, Lipsiam recuperaret Torgaviamque. Con-
 currunt dein infesti invicem Hadicus atque
 Finecus, nobili pervicacia utriusque ac me-
 moranda, nisi propositum esset perfunctorie
 narrare, quæ multo sanguine patrata, vix ul-
 lum tanto bello attulere momentum. Obti-
 nebat interim Lusatiam Henricus, & cohi-
 bendo Austriacum, ne ipsi integrum foret
 commeare Russorum castra, diu egit præcla-
 re, licet spei ambiguus, sublato commercio
 regis per oclusa itinera infestaque. Tempe-
 ramento inter audaciam ac cautelam egre-
 gius, præverterat hostium consilia, inteme-
 ratus ipse, nec oblatam passus elabi bene ge-
 rendæ rei occasionem, quippe oppressa Au-
 striaca legione altera, captoque Velavio. Ex-

pugnata autem Dresda, digna demum visa sunt Dauno, per Saxoniam parta, quo tota belli mole incumbens, universum affunderet exercitum. Quem eminus profecutus Henricus, ulterius progredi inhibuit, tempestive occupando Misnam, conditam in ripa Albis, feliciter quoque novissimum carpens agmen. Admovit tum celerrime copias, levatus Rusorum discessu curis rex, præcepta spe alacrior efficiendi Daunum Saxonia, quam ingentes convenerant exercitus. Addiderat gloria stimulos, pudebatque summos duces, illum, ne auspiciatum annum omissa Dresda perditum iret prorsus, alterum, ne graviorebus malis defunctus impar videatur vindicandi urbem, qua partiri Saxoniae dominium gloriabatur Austriacus. Spreta obsidii mora, visum expeditius pugnae necessitatem inferre, aut si vitasset Daunus, circumveniendo & intervertendo com meatum, pellere provincia. Quo semel in Bohemiam reiecto, haud dubium erat, venturam ultro in potestatem Dresdam. Labet morari lectorem, quoties per lubrica vestigia fefellit fors, in spem fidu-

clamque adductos: nam facilem victoriam,
nec temere auguratum Fridericum, impro-
visa clade mulctavit.

Qui, ut erat agendi præceps, plurimum-
que tribuebat fortunæ, dimiserat partem co-
piarum ea mente, ut ambiendo Austriaci ter-
ga, inferret famem, intercipiendoque rem
frumentariam, quæ ægre e Bohemia advehe-
batur, cogeret referre pedem. Luit iterum
temeritatis poenas pingui filius rex genio Dau-
ni. Qui de fortuna non sumens nimis, nec
munera respuens semper, sedulo advertit ani-
mum ad opprimendum, latera permolestè ad-
sidentem hostem. Igitur longius evectum,
quam cui periclitanti e regis castris subveni-
ri poterat, subito circumfudit compositum
per viarum angustias, quibus vicinum Albi
commeatur Maxentum, montiumque vertices,
quos attollit Saxonia, ultima Bohemia depo-
nit; proturbatumque, vergente in vesperam
die, quæ unice patebat effugium, ad ripam
trepide adegit. Sed in velocitate constare
rem gnarus, veritusque Austriacus advolatu-
rum subsidio regem, prima luce denuo accin-

gitur in impetum, quo non expectato circumventus undique Borussus, ruenti in se hosti inferior, conditiones oravit. Venere in deditionem primarii duces septem, militumque millia quatuordecim, sicut instructa signis tormentisque in acie steterant. Sic diuturnum otium pensavit clara victoria Daurus, nec poenitenda, quippe desideratis quadringentis minus. Ceterum citra expugnatam Dresdam, feralis propemodum Borussio annus, mera populorum noxa congregientiumque furore memorandus decurrit; licet veteranorum commilitio Maxena clade orbatus Fridericus, iterum luctuosa experiretur, caesis captisque a Misna haud longe cohortibus. Partiuntur tandem velut ex composito Saxoniam, qui pro obtinenda ad internecionem usque dimicaverant inimicissimi, nec solvit militiam aspera hiems, quin inter frigora & adstrictam gelu humum tentoria exuebiasque mallent, quam brumales inducias. Sed quo suppleret avulsas legiones rex, evocat integra ductantem vexilla Brunovicensem; fedit,

lix, quod ingentes clades immitissimum & annum, unius urbis jactura redemerit. Subvenit igitur cum octo milibus nepos, recens victor e Suevo, qui Gallo militabat.

Haud molestiae multum attulere coepta Suecorum, qui invisi ad arma detrusi, hoc quidem anno inter leves prosperosque conflictus peracto, sub extrema autumnii, intra suos fines hiberna collocarunt. Ceterum vix misericordiae expers quisquam adeo, quem non moveat nobilissimae Germaniae fors, per furorem principum flammis vastatae, ferro, & quae dira comitantur arma. Quieta, quae spectat meridiem; at fame urgebantur & hostili rabie sedes, quae immenso tractu Rhenum interjacent ac Viadrum, laeta olim habitatae colono. Sic bellicosissima gens, cunctis quas habet Europa numero incolarum praestantior, orbis terrarum si jungi liceat vires, facile princeps, dum in sua saevit viscera, mactatur exteris.

Prioris anni prospera profecutus Anglus Goream apud Afros eripit Gallo, per extre-

mas simul Americæ terras Quenocum, Ohio
 amni irriguum, mutato nomine post in gra-
 tiam Pitti. At majoris pretii Gadupia, am-
 bigua fide præfecti, spe citius venit in pote-
 statem Britanni; proventu sachari celebris
 inter Antillas insulas, quæ Mexicano archi-
 pelago versus meridiem objacentes, ob mer-
 cium lucra, armorum experimento nobilitan-
 tur, quoties inter Anglum Gallumque disce-
 ptatur. Quo tempore suberat Britanno me-
 tus, propter operosum apparatus classis, con-
 struendæ ad Brivatam, qua Angliam destina-
 ri conjiciebatur, ob copiam longarum na-
 vium, quas deportando militi Gallus cunctis
 portibus jusserat contrahi, Cluvium quoque
 convenire cum classe, qua mediterraneo mari
 detinebatur. Igitur, moderatore Pitto com-
 pletur milite Britannicæ ora & Hiberniæ,
 dimittuntur speculatores ad maritima Armo-
 ricæ ostia & Neustriæ, jubetur valida classis
 Hauco duce, occupare fretum & Brivatam
 exploratoriis lembis perlustrare, quo coepta
 hostilia noscantur, nec unquam inciticia pec-
 caretur. Addidit mox fiduciam victor e Clu-

vio Boscauus, qui brevissimo aquarum divor-
tio, quo Europa dirimitur Africa, figebat
ancoras, quando apparuit Gallica classis, col-
luctando cum ventis Mauritaniae littus tarde
adnavigans. Quam ut laborare adverso mari
comperit, protinus adoritur Anglus: secun-
do flatu & tumentibus velis illatus, expugnat
bellicarum majores tres; arenæ impactam
prætoriam, quam graviter saucius delatusque
in terram deseruerat Cluvius, jubet comburi,
disjecitque ceteras, injecto terrore ingenti.
Sed excussit formidinem prorsus, pulsus cum
bellicis viginti Conflatus, qui milite machi-
nisque abunde instructus, solverat Brivato
circa Calendas Decembris. Quem sex per
dies immiti Austro jactatum, & Calesonum
insulam, saxo horridam, aegre evectum con-
spicatus per meridiem Haucus, confestim in-
vadendi signum dedit. At quo vitaret discri-
men inferior navium numero Gallus, præce-
perat suis, altum oppetere existitque nauti-
cæ artis egregium certamen, inter cedentes
rursus ac insecutos, donec, velocius scissis

undis, Anglus assidue fulminando, novissimam aciem sistit. Rupto tum navium ordine initoque inter singulas prælio, deditur Gallica, cui nomen Formidabilis: nec multo post merguntur Theseus atque Superbus, irumpentibus aquis per ima tormentorum spiramenta, dum classarii turbido mari vertunt puppes. Quæ stupendæ moles luctuosissimo casu adeo subito deprimuntur, ut vix audiretur planctus tot misere pereuntium. Pari forte diversam ob causam hauritur salo Britannica navis una. Submiserat vela in deditionis argumentum Heros, effunditurque in ripam rapientibus ventis; nam potiri Anglum prohibebant importuosum aequor & oborta nox. Igitur inter tenebras & sævientem Africum veritus Haucus, ne collidendo moles compellendove in fyrtes, hoste acrius fureret tempestas, jussit fundari ancoras, expectando lucem: egitque longæ impatiens noctis, crebrescentibus circum supremæ necessitatis indiciis, ambiguus Gallum ungeret suosve; truculentior at rediit dies. Fractæ in littore fidentes aspiciebantur binæ, Brit-

tannica altera, altera Gallorum, inanis muti-
 læ, apparuitque ex propinquo hostis. Adsta-
 bat primariam, intra tormenti ictum, Gallica
 & illa prætoria, per errorem illius noctis &
 vim procellæ, inter medios hostes delata.
 Sui discriminis conscia, simulac per umbras
 nosci licuit, præcisis per festinationem an-
 ceris, ne in potestatem Britanni perveniat,
 fluctibus ac littori se concutiendam permisit.
 Quam cupidine prædæ ceca avidius inuenta
 Britannica, detrusa maris impetu mox illisa
 ipsa, hæsit per brevia ejusdem plagæ. Ela-
 psæ interim reliquæ naves apertum petere
 pelagus aliæ, aliæ jactari per diversa, donec
 tepescente sensim aestu, placidiorem noctis
 auram, Vilani fluminis aegre subiere ostia,
 projecto in mare pondere. Dimiserat inte-
 rim celoces lembosque, quos advenerat Hau-
 cus universos, qui Gallorum geminas vado,
 ut diximus, hærentes bellicas, delerent, Brit-
 tannicis navibus, eodem littore naufragis,
 tormenta detraherent nantasque. Quos ubi
 propinquare vidit Gallus, suarum alteri flam-

mas subdidit ipse, crematur Anglo altera, re-
ctore destituta. Quò facto propius ripam
sugressus Haucus faucesque, quæ excepe-
rant profugos, diu hæsit dubius, an sequere-
tur; destitit tamen, brevia metuens impa-
remque moli alveum, partaque victori nobili,
ad reficiendum carinas flexit secundum Brit-
tannicos sinus. Pervicax autem propositi Pit-
tus, septentrionali America exturbandi Galli,
jam diu meditatam effecit consilium, terra
marique aggrediendi Quebecum, Canadæ ca-
put. Igitur media aestate Laurentio flumine
sub tutela classis devehuntur vopix, abunde
provisis, quibuscunque eget bellica res. Pa-
rum impedimenti attulerint munitiones ur-
bis, ni viriles spiritus objecisset Moncalmus;
qui parco milite instructus, navium præsidio
prorsus destitutus, occidi quam provincia ce-
dere constituerat. Tot ante actis, sua pro-
gente morituri ducis additurus deus, invi-
ctum pectus ipsis sub mœniis, feriendum ob-
tulit, dubia quam maxime victoria, qua medi-
ante signa egit. Rapuit vitam, auxit gloriam
letale quo occubuit ferrum, sepulta simul, qua-

lisconque fuerat per Americam, Gallorum fortuna. Cecidit, velut utriusque imperatoris pro patria mortem fata decreverint, qui præerat Anglorum exercitui Volvus nec inglorius ipse, nisi simili casu vertat in se miserationem victa virtus. Sublato Moncalmo, traditur Quebecum. Cujus victoriæ nuntium læta ultra modum accepit Anglicana gens, novissima Septentrionis plaga posita, Pittum merito suspiciens auspiciæ sortis arbitrum.

Habuit annus generosum finis Ferdinandi VI. Hispaniarum regis. Maturavit obitum, desiderium uxoris, ante annum extinctæ, cui impotenter obnoxius remiserat imperii curas. Ipsa confanguinea Lusitani, Britanno amica, restiterat Gallorum artibus, sociari arma poposcentium. Promulgatur absens avitæ Hispaniæ, qui fuerat Sicilliarum rex Carolus, Ferdinandi frater, qui in decernendo Siciliarum imperio (quoniam lege cavetur, ne fiat accessio Hispaniæ) natu majori, et naturali vicio invalido prætulit alterum, teneræ ætatis filium. Itaque Neapoli solvens Carolus inter-

et obnoxius obnoxius K itiqua aistag floq
xet atonq eibag aie .annum cidiat

civium vota Barcinonem appulit, regnum
auspicatus, assumpto cognomine Tertii. Obiit
hoc anno Hassiacus, & apud Batavos Auria-
ca, edita claræ stirpis mascula sobole.

Qua tempestate abstulit regnum fors, de-
ditque (ed mirum!) citra sanguinem. Cave-
batur pactione Aquisgranensi, ut post obi-
tum Hispani, delatumque in Neapolitanum
Hispaniarum imperium, cedat in jus Parmen-
sis Neapolis, sibi vindicet Parmiam Austria-
cus, habeat Sabaudus Placentiam. Quæ pa-
cis sancita recondavit Carolus, nec pacto ac-
cessisse se, nec fas esse sibi paternum regnum
exipere liberis; non festatus licentius, quo con-
stabat Austriam Galliamque bello illigatos,
quietem Italiæ haud turbaturos. Nec dubium,
quid pro spe regni penatibus ejiceretur Par-
mensis; si suum simul Austriacus & Sabau-
dus exerceant jus. Transactum amice opera
Galli, qui pro genere pecunia demulsi Sa-
baudum. Nec sua reposcit Austria, irretita
bello contra Borussia, aq. offensionem verita
Galli, cuius auxilio egebat: placatur secreto
post, pactis nuptiis & concessio aliquando do-
minio Mutinæ. Sic pacis spreta lex.

1760.

Aluit hostilem rabiem in concussi orbis
 motu hiems. Nam sub exitu anni auctus
 Fridericus milite, quem ad supplendum le-
 giones retulimus misisse Ferdinandum, totus
 versabatur in eo, qualicunque modo recupe-
 raret Dresdam, ejiceretque Saxonia Austria-
 cum. Igitur crebro assultando tentabantur
 præstructa suburbii munimenta, omissa post,
 ubi animadversum nil neglectum intus, quod
 defensionem perfinet, cominus adstante Dau-
 no. Qui tenax consilii cujusvis, quod diu
 mente voverat, maluit sub frigidiori aura
 excipere militiam, quam parta deferere: cui
 erat inter imperatorias virtutes, fortunæ cre-
 dere quam minime, securitati antequam vi-
 ctoriæ consulere. Rigebat gelu tellus, vix
 patiens effodi ad figendum tentoria: vi fri-
 goris ambusti artus militis, haud raro exani-
 mis, exeso inter excubias calore vitali. Ure-
 bant, hiemali fidere acrius humana odia:
 nam perstitere castris exercitus utrique, do-
 nec præalta nive obducta humus, frequenter

deferente signa milite, frangeret contumaciam, cogeretque mitiora. Nec aliud infensi indulgere duces, nisi quo altera pars copiarum subeat tecta, sub stramentis pellibusque degat altera, succedatque in vicem quotidie, spectante cominus hoste, ac passo eadem. Mutatae per semihoram vigiliae: ne sic quidem impediri potuit, quin membra corporaque hauriat brumale coelum, solito asperius. Duplicabantur stipendia, vilia utcunque, quando pro parco aere venundatur spiritus. Nec dira aliud pervicacia assequitur, quam funera luctumque & provinciae injurias, hosti pariter vexatae ac fociis. Illudit enim Borusso fortuna constanter, arcendo Dresda; cesserat pridem in praedam partium Saxonia, plurimamque Lipsia experiebatur tyrannidem. In quam pronus citra sanguinem rex, quippe qui nullius in mortem duraverit, explebat avaritiam. Saepe igitur depradata civitas, iussa adhuc ministrare pecunias, toleravit vincula & proscriptiones, saevum & quaecunque, quod absque caede pro cogendis nummis victrix imperat libido. Quae gra-

viora non licentia militis (quia obest discipli-
næ direptio urbium, vertitque promiscuum,
non in lucram principis) stricto patrabantur
imperio, inviso magis, quando occupata
Russo Borussia, licet hostilis ager, miti lege
regebatur, hospitali fide recepisse se Saxoniam
jactaverat Fridericus.

Neq per hiemem abstinuere miscendis ar-
mis Suecus & Borussus. Qui superioris anni
sortem ominatus, per rura hiemantem ag-
gressus, jam versa vice ultro impellitur, ca-
piturque primarius Borussorum dux, dum in-
ter umbras auxilia ciens, Suecorum, vexilla
infertur ignarus.

Ceterum adulto jam vere, conscriptoque
tigone plurimo, quem ad quindecim mille
contulerat Saxonia, omisit subito castra Fri-
dericus, quibus diu juxta Dresdam continu-
erat legiones, conseditque apud Misnam, lo-
cis ad arcendum vim idoneis. Dimisit dein-
cum parte exercitus Henricum, quo sistat
Russum, Marchiam peteret Silesiamve. Hanc
biennio diutius tuebatur Fuquetus, exiguis
copiis, quas castris contraxerat in edito mon-

tium, juxta viam collocatis, qua Suvinnia
aditur & Vratislavia, eximia cura munitis.
Compositis ita pro necessitate magis, quam
e voto rebus, constitutum erat Borussio, anni
revincere molestiam. Diversa ex parte de-
cretum erat Dauno, quam diutissime Saxonia
detinere regem, dum adventaret Russus, pa-
teretque occasio occupandi Silesiam. Laudon-
no, quem milite auxerat & equite. Præclu-
serat jam pridem ad interiora aditum Fuque-
tus, inaccessis locis castra metatus, quibus
vel parva manus frangeret impetum. Singuli
erant colles, intra quos locaverat militem,
junxeratque invicem tuto meatu per interje-
cta septa, ipso vertice operibus firmato. Cir-
cumibat imas radices lorica, distincta tormen-
tis per hiatus dispositis, fossaque, abditis ad
fallendum, quos sicca patiebatur humus un-
cis clavisque, alteroque in labro obstabat al-
tior agger, arborumque congestus, non nisi
sub machinarum letum adeundus. Juvabant
quoque interni recessus, per angusta compi-
ta, per fugiumque ad intimas munitiones, si
prioris eripisset fors adversa. His secundum

bellicam artem rite instructis castris, per otium adsidere non sustinuit Laudonius, pugnam alioquin, statuitque suis jugis abstergere evertere hostem. Igitur, orta luce, effudit legiones, quas inter tuborum fragorem variasque mortis imagines connixas, strenue ac constans excepit Borussus. Sex fere horas absumferat proelantium æstus, vicitque, ut accedit plerumque, numerus: interiora enim sese receperant trepide montiumque summa, præstructis munitionibus ejecti. Tunc circumventus undique Fuquetus, oblatamque bis pertinaciter recusans deditionem, multo fuso sanguine perruptoque post atrocem pugnam vallo, capitur vulneribus exsanguis cum septem millibus, quibus pepercerat ferrum. Paucis admodum patuit effugium. Habuit spolia Austriacus impedimenta, insignia, machinasque, confestim Glatii expugnationem molitus, ne Silesiam aditurum moraretur sita a tergo arx, pacis olim pacto a Bohemia avulsa, vallo ac operibus munitissima. Hæc, licet duobus millibus præsidariis custodita, commeatu quoque instructa

abunde, unius diei labore venit in potestatem victoris, urgente intus deditionem milite. Silesiam sic reclusit animo præstans & bellicæ rei scientia Laudonus.

Attinebantur Lusatiae finibus, usque mediam æstatem Austriacorum agmina ac Borussia, nec contigerat pugna, licet infensis imperatoribus, ac in occasiones arrectis utrisque. Tandem moræ pertæsus rex, quando interim dabatur Laudono vastare Silesiam, verterat illuc prior. Movit illico cum exercitu Daunus, relictisque pro tutela Saxoniae cohortibus, maturavit iter, quo præriperet Silesiæ aditus. Quem ubi longius provectum vidit rex, cito gradu retulit pedem; ægre elapsis Austriacorum, quæ circa Dresdam excubabant vexillis, præceps circumfudit urbem, quam tempestive inducto præsidio firmaverat Bipontinus. Interluit mediam urbem Albis, geminatque arcuato ponte committens utramque, veterem dictam, quæ occasum, novam, quæ spectat orientem. Quam partem munitiorem judicans, eminus intercludere satègit, strato ponte alteram magna

vi. aggressus est Fridericus, spe potiundæ, antequam opitulatum adveniat Dannus. Iussit simul complures cohortes occupare editiora montium; unde adventura suspicabatur a comitali agmine submissa auxilia. Juva-
bant aditum exusta biennio ante suburbia, præstiterantque prominentia e ruderibus saxa tutum ad marginem fossæ accessum: nam, præstructis munitionibus nullis, nonnisi muro valloque incustodito, quippe dicato amœnitati, nititur Dresda. Fundata igitur tormentorum sede, verberari exorsum moenia, mox expeditius visum, cominus promotum ag-
gere, vibrando ignitos globos supremam inferre necessitatem. Nil interea remissum apud defensores, quod tempus postcebat locusque, sedulo præeunte Maquiro duce. Divi-
sus labor inter præsidarios, vallum deferere vetitos, licet furentibus flammis, mandata ad arcendum cura oppidanis. Grassabatur interim crebro restinctum tam sparsum late demum incendium, quo mali velocitas antere-
ret remedia. Nam vento citus corripuit tecta templaque passim vagatus ignis, ob an-

gusta spatia & arcta itinera vix reprimendus, dum opem allaturos haud raro præpediebat turba feminarum senumque, luctuosa & imbellis. Cremabatur S. crucis delubrum, vetustate nobile simul stupendæ altitudinis turre, reseditque in cinerem: nec recusata semel pactione remisit fulmina machinarum Borussus, gnarus celeritati inesse pretium, jam jamque affutura pertimescens auxilia. Restitit supra deustæ urbis vestigia præfectus, nil motus ruina ædificiorum, quæ per immensum prolabebantur, retuditque felicior tormentorum ictus, quibus quatiebantur interiora, non auso oppugnationem Borussio, licet sæpe minari viso, quo terrore ad deditio- nem compelleret. Præcipua exstitit solertia in restringendo flammæ, quæ armamentario vicinas & bellici pulveris conditorio regiones late pascebant. Sustentato novem per dies obsidio, fulsere tandem propinquantium legionum vexilla, quæ per montana collucere conspicatus Maquirus, novæ urbis porta erupit, pepulit præsidia, evulsoque suggestu, qui tormenta sustinebat, obstructam ex hac parte

parte viam aperuit. Properaverat interim accedere moenia certior factus Dauidus, quo loco essent res oppidanorum, continuatoque per noctes itinere, simulac ad suburbana pervenit, iussit impeti aggerem, unde ex ollis incendiariis periculum erat obsessis, ac victor evasit. Discessit haud cunctanter cum agmine spe irritus rex, receptum habens contra morem pulsi exercitus innoxium, statuitque iterum pergere Silesiam, quam impune pervagabatur Laudonus, oppetere & visus est Russus. Hic, velut hiemali otio lascivens, Borussiae conterminam Pomeraniam propugnatore vacuum excursibus vexabat, ductore expeditæ manus Tottlebo. Qui prædabundus ac levi plerumque conflictu proeliorum sortem delibans, audaci facinore trans Viadrum procurrebat, contigeratque haud longe a Sedino intercipere principales viros, Borussiae militantes, inter hospitalia gaudia securos. Quæ quidem leviora parum attulere momenti, quando de summa rerum in Silesia decernitur.

In qua cum invalesceret Laudonus, quippe primariam provinciae Vratislaviam licet vano conatu adfultasset, flectere huc cum robore copiarum statuit Fridericus, tot hostibus petitus simul, hærens subinde, quo verteret prior. Prosequitur abeuntem, relicto in Saxonia comitali agmine, Dannels, spe accipiti malo opprimendi regem, quando convenisset Russum, quem Viadrum transire molitum cohibebat utcunque Henricus, juxta Glogaviam agens. Instare iterum visa est suprema fors, certoque exitio destinare Borussia. Habebat apud Lignicum castra, bellirationes probe dispiciens, & coalescentem undique hostem fidenti excepturus animo. Cepit extirbandi consilium Dannels, qui dum frontem castrorum aggrediendum sibi sumsit ipse, negotium dedit Laudono, cum altera parte exercitus invehire sinistram. Hic acceptis mandatis digreditur occultior, per umbras admeturus cohortes. Cuius de itinere tempestive edoctus rex, & quæ parabantur conjiciens, movit clam ipse sob obscurum noctis, relictisque pro more belli excubiis,

excitoque castrensi igne direxit aciem, pone
 angustias, quibus transeundum erat Austria-
 co. Hic circa tertiam vigiliam noctis, si-
 mulac per speculatores renunciatur, obvius
 colles turmis obtineri, prorumpere ferociter
 iussit equitem, occupatis tumulis agmen ex-
 plicaturus, ignarus a latere instructum adsi-
 dere Borussia: obstupuit dein, quando, ex-
 cussio núbilo, quod involverat diem, dignosce-
 re licuit mota castra & cernere e propinquo
 aciem, tela vibrando paratissimam. Igitur
 dum adhuc protrahit exercitum, qualis por-
 rectis ordinibus ad iter sese expedierat, ruit
 confestim Borussia, relictisque copiis, si qua
 ex altera parte insisteret Danica, pugnam acri-
 ter commisit. Capessit impigre Austricus,
 quamvis trepidis rebus, sed inaequali loco
 certans, caeso captoque multo plurimo, pul-
 sus exiit coramitis, atque in prosequendo
 Borussia usque, comitis instantem verito
 Danica. Qui, seu ademerant consilium de-
 setta regis castra, seu diversas ab causis, quod
 si invidia peccaverit, eandem hoc ipso anno
 dedit poenas, certe nullam hac die praestitit
 ex

operam, prudentia sua & virtute vicit rex. Proelio defunctus movet continuo in Ruffum Fridericus, exturbatque Vratislaviam usque strepentem, dum interim Suvinniam oppugnare statuit. Daunus, mox omisit sub redditum regis, cunctas præsentis ad curas, ut qui hoc præsertim anno pulcherrima edidit Imperatoris indolis æmigmata. Itaque, mutata belli ratione, quando non evenerant de finata in Silesiam, impulit Austriacus Marchiam aggredi Ruffum, addiditque auxiliarem equitem.

Quæ dum gerebantur, diversa ex parte Bipontinus Saxonia potiri agitant, adoritur Hulsenum, castra pro Borussia obtinentem apud Strelam, opportunitate locorum manitissima. Concurritur acerrime, existitque egregia virtus duces utriusque, neutri sat concedente fortuna victoriam, quam affectat ruunt singuli. Quamdiu enim Odire Martæ contenditur, intemerata mansere castra Borussia, quæ post prælium sponte deseruisti, dum cavetur Torgavie. Hanc bis mille præfidiariis infessam, calente pugnae ardore, ex-

pugnavit Bipontinus, cessit ultro Lipsia Borussia, Wittebergam se recipiens, quæ mox & ipsa omnis demum Saxonia, ejecto Hulfeno, in fidem Bipontini redigitur. Victor igitur apud Lignicum rex, ingentibus adhuc implicabatur curis, nec multifario jactata discrimine, promptissima alioqui mens, omnem avertere valuit noxam. Sustinet enim dum fortiter Austriacam vim rex, perdidit Saxoniam, & qui adeunti Silesiam ademerat spem Russo, Marchiam dedit in casum Pomeraniamque. Semel petitam hoc anno rursus aggreditur Russus Colbergam, quæ parco licet milite nec validis instructa munimentis, miranda restitit pervicacia. Deportabantur navibus cohortes & machinæ, & blandiebatur coeptis fors, large patente per convulsa propugnacula valli ruina, cum per socordiam ultro hebescere duces, pronam ominati victoriam, nec tot hostibus circumventum regem ad opem ferendam suffecturum, remittere impetum, flagitare deditionem, quam callide extrahunt in diem oppidani, donec imprudentibus modica cum manu supervenit

Vernerus. Quem longe majores copias adduxisse veritus Ruffus, primo congressu fugax & castris ejectus, amissa obfidionali materia, naves ascendit præceps, oraque solvit. Qua victoria elatus, vertit signa Vernerus in Suecum, qui haud longe a Sedino obtinebat Pasivallum, præmiseratque ad explorandum levis armaturæ militem. Quem subito circumfusum Boruffus, quia dedi negabat, trucidavit universum: dein magna vi oppidum adortus, duabusque potitus suburbio præstructis munitionibus, ruit continuo in vallum interius, portamque. Coortum ipsis in viæ faucibus præcellum acre, ob impugnantium pertinaciam & renitentium, dirimitur tandem, coacto ab oppugnatione, plurima cum jactura, discedere Boruffo & respicere Berolinum, quod interim patuit hosti. Quando enim detinetur in Silesia rex, obsidetur partium furore Lusatia, Totlebo, quem diximus expeditarum cohortium pro Russo ductori, oblata est occasio occupandi imperii caput. Abierat mature regina, cui sub armorum strepitum Partenopolim secedere

mos erat, de vectis simul pretiosa suppellectile & arcanis diplomatibus. Nil morabatur expugnationem urbs circuitu ingens, vix septa inceniis, morbido nonnisi aut valescente e vulneribus in fessa præfidiario. Mulctatur ære civitas, diripitur armamentarium, comburuntur tormentorum, tum pyrii pulveris officinæ: deprædatæ simul regię ædes, tabulæ & quæ congefserant decora majores, licentia velitum, apud quos disciplina laxior & indomiti Cosacorum generis. Quibus quadriduo peractis, omittitur urbs, crebrescente rumore propinquantis subsidii. Avolvitur enim Silesia bellum, quando mira constantia præpeditis Austriaci conatibus, rex rapido itinere verterat ad curanda regni interiora, terebat impigre vestigia Daunus. Hæsit tunc universa belli moles in confinio terrarum, quo latioribus spatiis ambit Marchiam Saxonia, Borussia erepta prorsus. Cupiebat militiæ requiem Russus, verteratque sub autumnali fidere ad Vistulæ ripas: nec carpere terga abeuntis instituit Fridericus, antiquius habens nihil occurrere Dauno, qui Torga-

viam usque admoto exercitu, atrox regi periculum videbatur allaturus, si jungi licuerit Bipontino, apud Lipsiam agenti.

Trajecerat infra Torgaviam cum exercitu Albim Daunus, non intermisso itinere convenire comitalem exercitum meditans, si evenisset, absque dubio Brandeburgi intima scrutaturus. Quo acrius configere optans rex, velociter admotis legionibus, jam medius inter Bipontinum & Austriacum, coegerat Daunum antiqua reverti castra. Perofus anceps bellum cum duce in aperto congregi vitabundo constanter, sprete loci asperitate dimicare statuit, ea spe, quo ingenti victoria potitus diuturnam militiam absolveret. Occupaverat tumulos Austriacus, qui molliter increscentes flumen usque porriguntur, instruxeratque machinis. Constabat veterano pedite acies prima, juxta viam protensa, qua Lipsiam inter commeatur & Torgaviam: alteram, quæ ripam spectabat, obtinebant expeditæ equitum turmae & cohortes. Objecerat velut sepem a tergo filva, quam inter arbuta dispositus infederat levis

armaturæ miles. Immenſus a latere alluebat
 lacus; juxta quem extra ordinem proelii ſe-
 junctas legiones excubare voluit Daunus, ne
 circumveniundo faceſſeret periculum hoſtis,
 ſimul paratum adverſus improvifos eventus
 ſubſidium. Sic compoſito exercitu, deſtina-
 tum erat excipere impetum. Quæ ſimulac
 regi per exploratores noſcebantur, quo par-
 tito agmine majus diſcrimen intenderet, juſ-
 ſit Zitenum cum parte copiarum Torgaviam
 ſuccedendo propius minitari vim: ipſe longo
 flexu circumire terga inſtituit, præruptaque
 audacia uſus, deduxit exercitum in arta ter-
 rarum ſpatia, quæ flumen interjacebant &
 hoſtilia caſtra. Tripartitam ibi inſtruxit aciem,
 qua ſilveſtria perrumperet & editiora loca,
 occupata Auſtriaco; quo velut indagine ca-
 pto, unius diei opera belli molem proſliga-
 turus. Qui quidem retro ſe peti conſpica-
 tus, vertit ordinem proelii habuitque fron-
 tem, unde conſtiterant terga. Diſjectis tum
 alacri inceſſu vexillis per ſaltuoſa, ut dixi-
 mus, collocatis, enitebatur ardua Boruſſus
 inter large graſſata tormentorum fulmina.

Revellit acriter impetum Austriacus, iterumque adortum silvam usque rejecerat, densa strage afflictum; ultro & impellens obtruncabat capiebatque obvios, quando prosequendi ardore temere progressum validus invasit eques, diversa ex parte laxatis habenis procurrens, rapuit fiducia victoriæ effusas cohortes, pepulit quoque quæ subsidio accurrerant. Quas percussas tibi vidit Daunus, sibi victoriam eripi fremens, ut qui hac pugna fuit multus, cetera oculus certamina liquit, alterique agmini detractum integrum objecit equitem; colligendo profugos pugnamque constanter instaurando inclinantem aciem fortiter restituit, locoque tandem potitur, globulo ipse, dum pugnam capessit impigre, per femur trajectus. Est mos plerumque scriptorum, sic componere in narrando rerum ordinem, quasi prævisæ evenissent prudentioribus. Constat tamen inter consulta sagaciorum contingere, quæ ab occasione mutuari licet, falsoque consiliis adscribas, quæ obtulit casus. Hæc enim dum gerebantur, altera ex parte Zitenus, legionibus obviis, quas supra dixi-

nus contra subita belli seposuisse Austriacum,
 dum incaluerat proelium, eminus exploden-
 do tormenta, vix prægustaverat pugnam, ver-
 gebatque in vesperam dies, quando renuncia-
 tur militari viro, vacuum propugnatore offer-
 ri campam, unde proruperat Daunus, alte-
 ram obiciens agmen. Igitur otiosæ victo-
 riæ spe inlectus, circumire decrevit, qui in-
 terluebat lacum, imprompto jam ob recens
 acceptum vulnus & absente Austriaco impe-
 ratore; habuitque sortem benignam. Coor-
 tis enim tenebris (quippe post Kalendas No-
 vembris dimicabatur) citra proelium ultro per-
 vasis pugnae limen, sustinuitque e propinquo
 adstans Austriacus illacessitum progredi Bo-
 ruffum. Sic campos occupavit facilis Zite-
 nus, quos ante paucas horas fortissimus mi-
 les, ter repetito impetu, inter cruenta vestigia
 frustra impugnaverat; regemque abjecta spe
 acie digressum, gaudio persudit victoriæ nun-
 cius. Minuit handquaquam iste dies gloriam
 Dauni, officio ducis egregie perfuncti, quem
 ni vulnere occubisset, superiorem evasisse
 vix ambigitur. Sed averso fuit rumore velut

teterrimo livore æstuans, qui præfectus copiarum fertur intervertisse victoriam. Sacrum est historiæ, quam sinceram velim esse fontem veritatis, attollendo bonos, sic reténdo noxas qualemcunque transmittere famam; nec recte crederem tacere nos, qui præstantissimum munus sustinemus, quia probos invenisse maluimus. At non scelera patefcunt cuncta, nec pro imbecillitate, qua humana res laborat, dignosci queunt. Unde solenne nobis est, haudquaquam filere de iis, quæ constanti rumore vulgata vero quam proxime accedunt, illud largiri clarorum virorum memoriæ, ne ipsa nomina abeant ad posteros obumbrata, increpitaque ob facinora, de quibus luculenter plane non constat. Hoc maxime innotescat universis, mortalium illum esse optimum, qui in alto positus vincit, quæ gignitur invidia, superbiam. Ceterum tantum absuit, quin de fortuna partium decerneretur, ut noctem in ripa ageret cominus Austriacus, crastino die trajiceret inultus. Abstulere invicem tormenta hostes acerbissimi, aquilas, tribunos, gregariumque mili-

tem; sed penes Borussum spolia plura. Qui sicut infra spem vicit, sic non hostium fregit vires, quam hac pugna regni interiora adire prohibuit. Recuperavit enim Torgaviam & cum Lipsia Vittebergam, Dresdam usque truso Austriaco. Quam circa & adjacentes agros hiberna habuit, dum reliquam Saxoniam vindicavit Borussus. Sic hujus quoque anni ingentes paratus, cruore & cædibus luctuosi, evanuerunt.

Hæsit hoc anno inter Visurgim Rhenumque bellum, quod Germaniæ intulit Gallus, varioque disceptatum est eventu. Post cladem apud Mindam & amotum Contadum, suscepit regendum exercitum, parva superiori anno victoria clarus Broglus, annuitque satum coeptis. Nam a ripa Moeni progressus, absque pugna regredi adegit Ferdinandum, expulitque Hassia universa; forte anticipiti usus postea. Quo enim die egregia opera Xaverii principis expugnatur Cassela, eadem fere hora, diversa ex parte, infeliciter congregitur Gallus. Jussit Broglus, spe intercludendi hostem, cum parte copiarum

ambire latera Mujum, ipse breviori itinere
 admoturus exercitum. Præcepit impetum
 Ferdinandus, nil cunctandum ratus, Mujum-
 que inVectus male mulctatum, trucidato mer-
 loque milite multo, acie fugavit, nec tamen
 prohibere valuit, quo minus, expugnata Has-
 sia, Georgiam quoque occuparet Gallus, un-
 de extremas Luneburgi fines hostiliter per-
 saltavit. Qua injuria permotus Brunovicen-
 sis, quo averteret Gallum, cogeretque terga
 respicere, dimisit præstantem bellica fama ne-
 potem, qui iusto milite stipatus ad inferioris
 Rheni ripas circumferret arma. Hic rapido
 itinere proVectus, captaque ipso transitu Oli-
 via, Vefaliam magna vi adoritur. Quo alla-
 to nuncio, non pedem retulit Broglus; ad
 solvendum obsidium expeditas cohortes du-
 cere jussit Caltrium, qui, præpropere abso-
 luto itinere, quo plurimum e via fessum re-
 liquit militem, rapuit Novelium Bercamque,
 transmissoque flumine septingentos immisit
 periclitanti oppido, confestim cum robore
 copiarum secuturus. Occurrit ultro prin-
 ceps, qui juvenili ardori aegre temperans,

ruit in proelium acre & infelix; quippe, irritato conatu Vesalia abire coactus ad curandum propria secessit. Nam valido praesidio Georgiam, Ferdinando frustra tentatam firmaverat Gallus, figeratque permoleste velut sedem, unde crebro excursu vexavit paganos, tributaque imperando infestam effecit hiemem, quam utrique exercitus per Hassiam dispositi, ac, qua meridiem respicit, Vestphaliam transgere, inter levia certamina, Gallo prospera plerumque. Sic inter mutua damna labitur annus.

Obtinebat adhuc in ultimæ Canadae recessu, juxta ripam Laurentii fluminis situm Montereium Gallus, contractoque exercitu, Quebecum recuperare aggressus, omiserat obsidium, Brittannicæ classis adventu territus. Quam submiserat Pittus, spe capiundi Montereium quo Canadae potiretur totius, mandaveratque expugnandi curam Amhersto, quem in obsidenda Ludovici arce gnavum, peritumque belli cognoverat. Hic, imposita alveo navali copia victuque, militem pedestri itinere duxit, urbemque ipsis Kalendis Sep-

tembris adortus, labefactis intra paucos dies tormentorum verberatione moenibus, in potestatem redegit, qua capta Canada omnis recepta in jus Brittanni, publicis Londini celebrata supplicationibus, ovatione gentem permulfit. Eodem fere tempore, per diversas Indiae plagas, fors victorem praestitit Anglum; qui fugato terrestri pugna Lallio, Bengalæ oram, pretiosa merce ditam, quatenus Gallo paruerat, suo imperio adjecit; ut apud quem milēs, naves, stipendia, commæatus, cunctaque ad bene rem gerendam suppetebant, quorum plerumque erat inopia Gallo. Hic ægre adhuc tuebatur Ponticerum, unicam, quæ per has oras supererat, coloniam, terra marique præpotente hoste. Suprema hæc fuere gaudia Britanniae regis, senio quam morbo abrepti. Inerat inter desideria mollioris vitæ fuga laborum, ingenium tamen haud absurdum, armorum etiam cupido, quæ contra Gallum quondam, nec expertus erat infelicitæ. Fausta quoque evenere domestica fata & publica, dum arte vel pecunia devicerat concilia gentis. Capessit imperium ex natu
filio

filio majore, extincto jam pridem, nepos
Georgius III. Magnæ Britanniae, Hiberniae,
Gallarum quoque jactanter promulgatus rex.

Qua tempestate inter Lusitaniam & Ro-
mam exarsit dissidium, ob mandatos custo-
diæ, sicut supra memoravimus, patres, quan-
do suum jus pervicax reposcit pontifex; vult
pelli universos, Malagridam vero ceterosque,
qui in necem regis conspiraverant, dare poe-
nas Lusitanus. Hic commotior jusserrat dis-
cedere finibus oratorem pontificis, invisa
autem societatis affectas publicatis bonis de-
portari Civitavechiam, quos mitissimus Papa,
gentium odio squalidos, hospitio excepit.
Eodem enim tempore Vindobonæ & per
Galliam Italiamque ab instituendæ juven-
tis munere, quod præcipue ambiunt, publico
edicto arcebantur. Aegre patiebatur servi-
tium ipsa jam Hispania, cui per maleficia diu-
tissime illudere dolosi patres, obnoxia super-
stitionibus aula, tum mire congruente sancto,
quod vocant, inquisitionis officio. Sed non
proscriptione pontifex, ut olim, cum imperia

urbesque ad fulmen vocabuli sternerentur, diplomatibus injuriam ultus est, nec ultra verba sævus. Ceterum agitata turbis Lusitania, suorum toleravit vincula & exilia procerum, qui ob novarum rerum studium damabantur, curante Pombalo, purpuratorum principe, Brittannico foederi, ob metum Hispanorum constanter addicto.

Spreverat jam pridem Ligusticum imperium Corsica, mediterranei maris insula, coelo insalubris, aspera saxo montibusque, vini ferax, olivæ, & quæ auræ calidiori gignuntur. Truces incolæ, ut plerumque inter montana, bello impigri. Hi regulorum avaritiam pertæsi, blandiente libertate ac perspecta dominorum ignavia, obsequium recusarunt. Usurpaverat regium nomen inter feditiosos Theodorus, constiteratque proeliorum vice, prout pacis sic belli artibus egere Ligures. Qui, impetratis Gallorum auxiliiis, cum prosperiorem habuissent sortem, cruciatu ac suppliciis animadverterant in contumaces. Primo perfugium habuere avia montium & locorum inaccessa, ubi deprehensi

non inulti cadebant, mox suorum cæde acer-
bati, coire in vexilla, stringere gladium, vi-
brare tela insueverant, tantaque brevi habue-
re incrementa, ut, quodam ductore Paulo,
præter caput Bastiam, universam insulam in
potestatem redigerent. Romæ digni haberen-
tur, quibus pontifex gratularetur, misso ad
obeundum munus, legato. Quem honorifi-
ce excepit Paulus, augendæ invidiæ, seu quia
inter noxas est religionum verecundia, testa-
tus, sanctæ sedi submittere se fortunas. Unde
implacabiliter irascens Romæ Ligur, pro in-
tercipiendo legato pollicetur præmium, ar-
genti pondus. Quæ qualiacunque pacem
Italiæ haudquaquam turbarunt.

Atterebantur tributorum onere Gallus &
Brittannus, hoc quidem discrimine, ut sa-
mam prædamque ex hoste, prosperam quo-
que mercaturam ob victricia arma delinimen-
tum habeat Anglus, supra belli mala princi-
palem foveat luxuriam Gallus, civilem quo-
que cladem expertus. Quoties enim depre-
cabantur principem magistratus, suscepta tu-

tela gentis contra exactorum injurias aut
 proterviam sacerdotum, dimovebantur pro-
 nus aut mulstabantur exilio. Publico luctu
 privatorum accedebant damna, direptis, nul-
 lo jam classium praesidio, navigiis, sublati-
 que commerciis, incredibili cum domesticæ
 rei jactura. Indecorum simul, quod per Ger-
 maniam, nulli patriæ commodo, gerebatur
 bellum, immani sustentabatur censu. Inopes
 igitur sub liectore oppidani & rusticolæ, velut
 desperata salute, passa dolebant vulnera, im-
 minentia pertimuerant mala. Tanta gentis
 calamitate redimebatur regia inertia & in
 Acadiæ deserta ius: unde infelix bellum pa-
 tiisse originem velim meminisse lectorem,
 quo ævi mores, principale simul dignoscat
 ingenium, pro levi causa ingentes ciens mo-
 tus subinde. Sed quò secus caderent mariti-
 mi belli cœpta, cresceretque infortunium,
 tanto acerbius tulit civitas casum Turoti, con-
 silio prompti ac manu. Hic paucarum trire-
 mium dux, ut majora meritis, si bonis arti-
 bus patria patuisset, licenter deprædatum oras
 Brittanum gnayiter ultus erat, plurimis jam

Apud Britannum, secundis licet domi-
bus & foris, supra impare publicum credi-
tum, haurebantur privatae opes tributorum

...der Mühsal ...

foenore, gravi jam molestaque victoria ipsa:
nec pacis affulserat spes, suspectiore in dies
Hispano. Quae graviora tolerabantur, pro-
pter fiduciam regentis, prosperamque, non-
nisi furtim laceratam mercaturam, dum Gal-
licos sinus impune populabantur Britanni,
classis patrocinio freti, quae pelago late impe-
rabat. Ceterum turbis (qui mos liberis) agi-
tabantur concilia gentis, in quibus virilem
exercens facundiam Pittus, pressa oratione
quam canora, concinna quam suavi, impetu
quam arte patriam amplectitor, per omnem
togam celeberrimus. Castissime igitur habi-
ta cura aeris, ingentes terra marique struxit
paratus, quamvis magna concesserit fortuna,
majora animo volvens, pulsam America, quoad
continentem, Gallum, ditissimo insularum
proventu exuere, copiis juvare & nummis
Borussum, simul contra fluxam fidem Hispa-
ni parare subsidia. Multum nam conscripse-
rat militem & aedificandae classi infudaverat
Carolus, ex quo Hispaniarum adeptus est
imperium, simulato pacis studio, quo para-
tior in proelia ardesceret. Galli scilicet exora-

tus precibus; ex societate armorum victoriam sperabat, perosus Anglum, qui supra munissimum totius Hispaniæ, quod obtinet, Calpe, inter prospera tumidus per æquora tyrannidem exercebat.

Qua tempestate Syriam ac florentissimos Natoliæ sinus atrox pascebat pestis, vetus ac domesticum Orientis malum, quod grassatur semper, nec secius abundat ora incolis. Conculsa hoc anno terræ motu Europa, septentrionis quoque pulsata per auras. Tactæ præter male sedatam Lusitaniam, Belgæ: dejecta Leodii, plurimo cum fragore subterraneo, editiora ædium; plus tamen allatum terroris, quam damni.

Pacem hoc anno obtulere Anglus & Borussia, hic sincere quidem, belli venitus, quod ægre sustinebat, moram. Bredam cor legatos hortatur paciscendi monitor Batavus. Non convenit principibus, resedisque in armis fiducia, sperante Austria tantore federe majora, nec ulla pacis præmia spondente Friderico.

Maiv

Memorandum sumitur publice Londini e Ferrero supplicium, qui nobili loco ortus, propter domesticam eadem damnatus, laqueo frangendam gulam præbuit carnifici, generoso judicis arbitrio, quo venia expers & odii in castigando scelere nil refert personam.

Moritur Zinzendorvus, de quo haud afferam, ambitione, an mente proba, fundare suscepit religiosam societatem, quæ dogma christianum secuta in ceteris, experientia spiritalia jactat, invincibili siq; argumento rescindens molestiam controversiæ. Unde nec fraudem crediderim, nec habuisse incrementa pietatem.

Sic se habent bella, ut quo ardeant diutius, & aculentiores præsentent militem, velut de clementia absolveret malorum diuturnitas. Urgebatur maxime militari flagitio Germania. Vastati per transitum agri, direpta annonæ, corrupta seges, alterius anni spes coloni, per rura aufugi. Incensi inter mutuaedia, pagl, villæ, oppida. Non greges, non suppellex traditaque pecunia vincebant libidinem: trahebantur corpora. Igitur rapti

homines, trufi ad arma non puberes, folita
 legionum fupplementa: tugurio agreffis, tex-
 trina eiectus opifex, penatibus conjux, libe-
 rorum avulfus complexu parens, infueta tela
 edocti, qui præliorum rades, inter domesti-
 cum victum, oderant aquilas & caftrenfem
 laborem; tanta exactorum avaritia, ut per
 virorum inopiam muliebri famulatio manda-
 retur res ruffica, aut abactis in prædam ar-
 mentis, otiofa fidant arva. Pro folatio mors
 luctuofa magis, qui inviti fub vexillis meren-
 tes, fluxa membra fævo imperio mactanda
 commodent: tum ubi refpicias ædes, tot
 millium contubernio foedas, qui, artubus
 truncati, inter dolorum cruciatus exfanguies,
 medici opem flagitant, aut exitum miferæ
 vitæ precantur properum. Tot diris pro po-
 tiunda Silefia plectebatur humanum genus,
 protulitque miferias annus alter.

1761.

Parum concors hoc tempore Suecorum
 gens comitis indulfit, pro liberæ civitatis
 genio turbida plerumque: quæ, ut vigente

M v

quondam lege per trimestre spatium, gliscen-
te licentia, inter iurgia optimatumque certa-
mina, vix biennio absoluebantur. Paucis pu-
blicæ salutis cura: sua quisque attollere stu-
dia, flagitare præmia, obtentu reipublicæ pri-
vatas exercere similitates; quando prævalue-
rant partes, spreto principe, dimovere magi-
stratus, leges condere novas, rapere aliena,
largiri rursus quæ de fisco hauriant avidius,
audacia & lubidine, peregrinis quoque arti-
bus subvertere rempublicam, demum & ha-
bere venalem. Premebat magnopere penuria
aeris, vili jam charta, propter distractum quæ-
stu ærarium, proditamque fidem; unde con-
vulsa res domestica. Cœptum exprobrabant
plurimi, nulli patriæ commodo, in Germa-
nia bellum, exitiosum propter perditas opes,
gestumque infra avitum decus. Sua tueban-
tur placita diversi, fiducia suffragiorum, quæ
vendidabat egenus & nocens civis, pro patriæ
caritate & sincera indole (velut obsoletis no-
minibus) invalescente avaritia & ambitu. Per-
vicit ægre, labante populari gratia, quæ bel-
lum decreverat pars, quod hoc quoque anno

producitur contra Borussum, citra proelii
 aleam per leves conflictus nec improsperos.
 Maturum adhuc anno intulit arma Ferdi-
 nandus. Vix excussa bruma, repente contra-
 xit copias, quibus in tria agmibus partitis, in-
 vasit Broglum, per Hassiam hiemantem.
 Hic improvise excursu percussus, firmatam
 praesidio Casselam curandam fratri commen-
 davit, rediit interior ipse, quo sparsum per
 hiberna colligeret militem. Potiebatur inte-
 rim plurimo annonae congestu hostis, inter-
 ceperat quoque, qui Gallo militabat Saxo-
 nem, rapido itinere circumfusus, dimissa
 dein ad expugnandum Casselam parte exerci-
 tus, insequiebatur Broglum. At occurrenti
 auxilio castris ultro fortunam occupans Gal-
 lus, collatisque signis certamine haud infe-
 rior, humilitate belli ratione Ferdinandi haesit
 tergis, qui, festinate rediit, Hassia cessit uni-
 versam. Nec evenerat urbis obsidium, quod
 fortiter toleravit praesidiarius, donec recenti
 fato pelleretur provincia hostis.
 Pergit, inoffenso victoriae cursu, hoc quo-
 que anno suo adjicere imperio per diversas

orbis partes Britannus, apud Antillas Dominicana, Calesonum juxta Armoricae littus, Ponticorum apud Indas, stridente exitum Martinicae, ditissimae Gallorum per Americam coloniae Plito, cujus soleptissimi viri spes vix unquam fefellit. Quippe primo vere navibus oppleverat pelagus, qua parte Galliam ab occasu & Armoricae oram ambit, incertum spargens terrorem, demum classe obvia nulla, fisti pone Calesonum insulam, jusseratque exponi militem. Abest sex, fere leucis a continenti insula, longitudine emens totidem, binas tantum, si latitudinem spectes, aditu propter insurgentes undique rupes difficilis, agrorum proventu salisque lætissima intus. Obsidii ærumnas, similes plerumque, oppugnandi artes ac propugnatorum, iræ nostra amplectitur cura. Illud pro historici fide, quæ laudis expertes non esse sinit bonus, subjecimus. S. Crucis sequitem, strenue navata opera ac incolumi pacto idiscessu, post bimette, ex quo oppugnationem instituerat, Anglus, tradidisse insulam, quando verberate arcis ruinae fortis juxta adsp

dent ac inops, auxilii spe destitueretur prorsus. Alia in parte orbis Britanno addidit blanda fors Ponticæ, florentissimam, quam apud Indas habet coloniam Gallus. Tertia marique circumventam, desperata salute, quippe æquori universo imperans Anglus interceperat comæntum & subsidiarias naves, dedidit Lallius, capitali supplicio apud suos cives affectus post, quod non perfidia meruit, nec ignavia. Cessit in jus victoris Dominica, Antillarum minor, proxime adjacentem Martinicam, jam voto, jam armorum paratu, rapiente Britanno.

Tot passa mala, quo diversa ex parte feliciore sorte vindicaret Gallus, alterum contraxerat apud inferiorem Rhenum, quem Germaniæ immittat exercitum. Suscepit regendum Subisus, conferre consilia iussus cum Broglia, quem plura belli decora commendaverant; quippe frustra nisi hoste obtenta Hassia, perruptaque Luneburgi extrema. Convenerat inter duces, junctis signis invadere Ferdinandum, hand longe agentem a Susato, Vestphaliæ oppido, situmque loco-

rum callide captantem, quibus potforem numero hostem exciperet. Sepserat frontem castrorum occupando pagum, qui utrosque intercedebat exercitus. Quem, haud expectatis legionibus quas ducebat Subisus, repente adortus Broglius, pulso praesidio expugnavit, militemque integrum induxit. Impigre ad recuperandum advertit animum Ferdinandus, spe patrandi, antequam viarum divortia elinctus Subisus auxilia affunderet; igitur lectis copulis stipatus, primo mane proelium commisit. Anceps exarserat pugna, pristini diei fortunam pervicaciter tuente Gallo, acriter impugnantibus ex adverso, quo pudore prioris conflictus se absolverent. Juvabat intus, qui max molestiam attulit percussis, rustica cura per angusta compita contractus pagus. Scindit enim obstantes catervas acriter contendens Ferdinandi miles, oppressitque inter viarum compendia, ubi nec explicare ordines, nec promptum erat imperata exequi, impeditas cohortes; quas dum rapit nonnullas victor, aufert signa tormentaque, patuit ceteris ad antiqua castra redire.

tus, dum tergis discedentium abstinet hostis,
visis propinquare subsidiis. Constans vulga-
vit fama, vincendi impatientia proVectum
Broglum inexpectato Subitio infelix inisse
proclium, quo hoc anno unice depugnatur.
Nam semel congressi imperatores utrique,
sive offuerit Gallo discordia ducum, sive de-
cretum erat Ferdinando absque pugna differ-
re annum, egere vitabundi post, circa Has-
siae limitem, Vestphaliae campos & Amisae
ripas castra mutantes, vix edito facinore ullo.
Frisiam enim populatus Gallus, Brunovici
obsidio detrusus, cepit Lycaniam mox &
omisit, composuitque tantos exercitus hiems
per Vestphaliae rura, quae Visurgim interja-
cent. Rhenumque. Tepestebat nimirum bel-
li impetus, dum omine votoque armorum
delibatur quies.

Serio nam de pace actum. Frustra susce-
pti belli, quod ingenti cum opum jactura
per quinquennium gestum erat nequicquam,
ipsam tædebat Austriam. Vilum est prodi-
gii instar, præter ereptam Borussia, Saxo-
niae dominio pensandam, validissimarum gen-

tium opéra ac viribus, communi hosti vix unum alterumve ablatum oppidulum. Hortabantur molliora Theresiam, collocandi desiderium in filium adultum insignia Romanorum regis, ne caesareo culmine excidat Austria, tum virginum filiarum, quæ instabat ætas nobilis, simul cura ærarum ipsumque reginæ ingenium, si avita repetere fas æstuet, ab injuria alienum valde. Cupiebat enim pacem Borussus, toties rediturum pertimescens discrimen, fortunam & vergere suspicatus; nam regia solertia, quam vi constabat vigere partes. Eo miseriarum devenerat Gallus, ut qualemcunque legem armorum experimento antehabeat. Nonnisi in gratiam Austriæ militare se profitebatur Elisabetha: noxium avertabatur bellum Suecus. Tali animorum habitu placuit principibus, Augustam Vindelicorum convenire legatos. Sed ubi præmiserat Londinum Gallus, qui conditiones prætentaret, ultra majora & ostenderet præmia pacis, patuit horrescere a negotio Pittum, vindictæ immodicum, & in pulcerri-
ma occasione nihil non facessentem, quo ampliaret

pliaret patriam. Nam perstitit negare, diversus jam a voto gentis, quamvis supra spem evenisset, respuentis sumtus intolerabiles. Sunt enim luctuosa fere in publicum, vel profere quæ cedunt bella, quando ditantur singuli, peremit tributum universos. Proinde sublata paciscendi spes reconditur in armis, quæ velut inviti protulere reges, accessitque Gallo exoratus sero, opportunus Anglo hostis, Hispanus.

Placuit enim hoc anno arcto foedere contrahere amicitiae vincula, quæ nobilissimæ originis consortio, Galliarum Hispaniarumque reges pridem intercedebant. Paciscuntur itaque, sub sponsione mutua, communes se habituros hostes, exceptis utcumque, si Monasteriensis pacis tutela assertorem Gallum, per Germaniam ad arma compelleret. Datturos auxilia invicem, quoties externa vi lacefferentur; principes, nonnisi Borboniæ stirpis, se recepturos foederis participes; unde nuncupatur plerumque pactum familiaris. Quæ Hispanicæ aulae meditamenta dudum suspiciens Anglus, conditionesque odo-

ratus, cum interrogasset per oratorem, quò spectarent? contumax retulit responsum, nec ullum habuit instantis belli indicium certius.

Vidit hoc tempore Germania exercitus ingentes, sive Borussum respicis, sive Austriacos Russumque, egregios & duces, absque conflictu, speculabundos & mihaces expectare annum, opperiri fatum: saepe expertum discrimen, sive adire piguit, sive in occasiones intentus neuter imperatorum fortunae sat credidit. Tarde coierant agmina, susceperatque tuendas per Saxoniam partes Henricus, qui juxta Misnam immotum continuit exercitum. Dresda invicem non digreditur Daunus, incertum, arcana jussa obsequendo, an sponte aciem vitaret. Difflexerat comitiale agmen per ima Franconiae delitescens, profugo milite, vel morbis absumto, extenuatum adeo, ut vix superstites octo mille sub vexillis mererent, quorum regimen pertaeus abdicaverat Bipontinus; nam detrectabant supplere numeros principes fastidio belli, quod in aliena causa proprio aere redimebatur. Sic ne excursibus quidem memoran-

dus transisset annus; nisi, exacta jam aestate,
 irrupissent junctis signis Silesiam Russus &
 Laudonus. Verterat; unde urgebat pericu-
 lum majus eo promptior Fridericus, qui ca-
 stris, contra quod solebat, vallo munitis inter
 Suvinniam & Vratislaviam cohibuit militem,
 post pugnam apud Torgaviam, cautior agere
 visus. Haesere diu in conspectu castrorum
 hostes; velut oppugnationem meditarentur:
 frustra sociatis consiliis, abiere dein diverso
 itinere utrique; Marchiam flexit Russus; ne
 nihil egisse videretur; pulcerrimum reperit
 facinus cupitor subitorum Laudonus, qui uni-
 ce hoc anno famam adipiscitur. Gnarus mo-
 dicum inesse Suvinniae praesidium, diuturno
 quondam obsidio victam, una nocte rapere
 instituit. Nam fama fretus rex munitioni-
 busque, multa olim oppugnandi arte tarde
 convulsis, detraxerat praesidio robor; suas
 auctum legiones, nec ultra passus mille LXX.
 a limine oppidi confederat. Jussit igitur Lau-
 donus, quamdiu illucescerat, expeditas turmas
 eminus praecludere ad moenia aditum, pro-
 pinquam sub vesperam (quippe Kal. Octobris

debellatum est) ferociter irruere suburbana, arctissimo & premere circulo, ne discrimini elaberetur nuncius. Quo facto conglobati imperavit quatuor agmina, confestim & incurrere majora totidem, quibus nititur Savinnia, propugnacula, addidit crates, dolabra, scalas, solitaque ad pervadendum fossas, & scandendum murum adminicula: præcepit simul concurrere ad portam nauticam, ac sublato clamore, simulare impetum, quo certius deciperet hostem, multiplici labore distractum, variaque imagine turbatum periculi. Sic dispositis rebus, sub altera noctis vigilia, inter trucem strepitum pulsumque bellicum rapitur vallum. Territus improvisa aggressionem Borussus direxerat ex adverso centurias, pro ratione loci & temporis, plurimaque tormentorum explosione lacerabat subeuntes, dum hæret Austriacus in eruen-
dis palis, qui, quoad apicem acuat, in terra figuntur, densaque serie succedentes velut perpetuum septum præstruuntur munitionibus. Sed dubia per tenebras vibratione, falsebant ictus plerique. Restitit tamen præsi-

diarius irrumpentibus frontem, donec, superatis fossis, quæ sicca humo aut uliginosa haud moræ multum attulere, terga quoque adsultarent hostiles globi, integro milite professo & saucio constanter refecti. Itaque triumhorarum pugna defunctus ejicitur munitionibus cæditurque Borussus, ad interiora oppidi aufugus. Jusserat continuo Laudonus in portarum claustra grandiores dirigi tubos, frangi & obices; magno mox ex diversa parte coorto clamore, captum esse oppidum intelligitur. Evaferat enim mœnia incalescens inter prospera Austriacus, adeoque repente irruperat, ut ne rogare condiciones licuerit præfecto urbis, quæ multa copia bellica, sed parco milite instructa, cessit unius noctis labori. Citra condiciones dedita, iraue expugnata animosi militis, mutatum vix sensit dominium; quia verecundior miles sub duce probato. Jactura victoris exigua, nisi in expugnando altero propugnaculo, dum fervent sclopeta & miscentur manus, referta pyrio pulvere moles, igne correpta, immani cum fragore glandes lapidesque excutiens, arma,

tela, discerptosque viros, aut raptos sublimes,
una strage miscuerit. Sic præcipiti gradu
victoriam capeffit Laudonus, qui, saluberri-
mo consilio, citra aggerem vineamque, oc-
cupandum seposuit sibi oppidum, brevissimo
& spatio confecit. Quo nuncio attonitus rex,
quippe exiguo divortio aberat, captumque
accepit, antequam obsideri resciverat, post
fata admovit exercitum, spectator verius,
quam vindex; nam citra certamen Vratista-
viæ prætorium statuit, ingruente hieme, quæ
armorum experimenta vetuit.

Quæ dum per Silesiam gerebantur, pro-
spere in Germania rem gessit pro Russo, Ro-
manzovus. Hic nobilioris sortis primitias au-
spicatus, plurimo cum oppugnantium dede-
core, tentatam bis aggreditur Colbergam, ad
ostia Baltici maris sitam, qua rigat Pomer-
niæ oras. Juvabat terrestre obsidium e Rus-
so Suecoque conflata, pone portum hærens
ad ancoras classis, quæ jaculando globos igni-
feros urbana vastabat. Duplicem constanter
toleravere pestem, fide egregii ac virtute
oppidani, sero protracta auxiliorum spe, quæ

semel iterumque admovit Borussus, frustra, quia parciora. Nam copiarum numero pol- lens Romanzovus, disjecerat adventantes sub- sidio cohortes, ceperat ipsos rectores, com- meatumque intervertendo, fame armis vali- diore, fregit pertinaciam. Igitur, qui ad ul- timum restiterat Heidenus, tradidit oppidum, inedia victus, quam ferro, gloriamque nactus ob diuturni obsidii patientiam ac penuriae. Immenso sic terrarum tractu potitus, Sedi- num intimaque regni prono adibat gradu. Russus, nisi urgentibus fatis, inclinantes par- tes tempestiva mors sublevasset. Nam, prae- ter senescentem armorum famam, nequibant supplere Borussi legiones haustae continuo de- lectu provinciae; tædebat insuper ministran- di pecunias Anglum.

Jam legentem piget, jam scriptorem, in- genuam aspicere Gallorum gentem, velut hastæ mancipatam ac lictori. Censui inge- miscens inter damnosa arma aucto immani- ter, causam dicente provinciali iudice, miser- rimas preces in sinum imperantis effudit, ul- timum evinci denarium, adesse exitium, que-

ita facunde, principemque majorum admonens, Henrici illius, ob gentiles curas & parsimoniae laudes praestantissimi. Haud credam, degenerem adeo fuisse Ludovicum, quin ne moleste quidem tulerit patriae vulnera. Pia inerat mens, summa & ignavia, qua tyranno gravior civibus exstitit. Igitur suis voluptatibus sopitus, querelamque gentis vi refringens, removit integerrima ora, quae populares rogationes pertulerant, saevaque jussa exequitur saevior. Quippe perdendi ac rapiendi juxta avidus, in tanta imperii necessitate, erogando amicis, quos velut in communionem purpuræ adsciscerat, turpior egescit extorta crudeliter: nefandum documentum, quando divini muneris immemor, comessando indulgendoque, principalem fortunam absolvit. Unde subversa respublica, furore intus ac rapinis; dum incendiis ac populationibus vastat oras, rapit impune naves, expugnat colonias hostis, privatorum proruuntur opes & publicae. Accesserat domesticis malis sacerdotum, de qua commemoravimus, audacia, invalidum se ad compe-

scendum, ipsa edictorum frequentia, testato rege.

Aderat hora, qua linquens ultro munia Pittus, privato otio redderet spiritus, quos patriæ addiderat prorsus. Simulaverat diu Hispanus studium componendi Gallorum res Anglorumque, quamdiu ad bellum impromptus, contrahendo copias ædificandoque naves operam dederat. Hoc demum anno eo venit fiducia, ut per oratorem flagitaret, cedat Honduræ ripa ob pretiosissimi ligni cultum famosa Brittannus, nec se excludat piscatura apud Terrænovæ oras. Quæ dudum meditata iudicavit vir prudentissimus ea mente posci, quo si negarentur, protinus vindicaret armis Hispanus, diu ac operose molitis. Præveniri visum est inglorium. Despiciebat fractum, opibusque exhaustum sub imbelli rectore Gallum; alliciebat simul opima præda, nec ardua victoria ex Hispano, bellica arte, cura navium, milite nautaque, Britanno longe dispari. Igitur Angliæ computans, quas immensum auxerat ipse vires, exstitit auctor sententiæ indicendi bellum, testatus superesse copias, pari-

tissimumque Cubam ultro offerri spoliū.
 Quæ a purpuratis ubi rejicerentur constanter, timida perosus ingenia, ejuravit magistratum optimus civis. Quem juvat profectus: nam necessitatem armorum, qualem præviderat, brevi intulisse Hispanum, narrare supervacaneum. Secessit igitur non odgestis fulgens divitiis, sed quæ bonis sunt cæriora, fama ac mente integerrima, præstruētis Martinicæ casu & sequentis anni secundis, quæ ad suas laudes referuntur. Miratione viri victa atque desiderio promulgavit edicto civitas, hunc tandem labantem non solum servasse incolam, plane incognitum ante ad fastigium extulisse patriam, quo victricibus ubique armis, fusaque inde commerciorum frequentia percolatur Britannicæ salus, per orbem terrarum vulgaretur gloria nomenque.

Celebrabatur Olyssippi, quod vocatur *actum fidei*, quo titulo flagitiose irrogant supplicium inquisitores, quos aberrare sacris insimulant. Horret Roma religiosa profanum ritum, Hispano Lusitanoque prævalida superstitione

acceptum sic; quo barbaro spectaculo addiderint solennem morem, festivumque. At tollitur instar theatri surgens per gradus tabulatum, captantibus sedilia ornatori cultu, velut vota nuncupatum numini, magistratu, matronis, proceribus ac principe; qui suæ dignitatis memor hoc tamen rogo abstinuit. Sepserant aditus decuriæ peditum equitumque; plaudebat petulanter quasi spectatum ludicra, nescia plebs & mobilis. Oneraverat tecta frequens civis & advena. Arrestis sic in unum oculis, processit haud visa ante (quippe e gremio societatis) victima, regiae cædis, de qua retulimus, molitor Malagrida. Quod crimini non datum, consultius visum vulgare temeratam fidem. Promulgata enim sententia, damnatur nugator subdolanus, reparator præstigiorum, novique dogmatis assertor contumax; unde quamvis facinorosus, nocentior visus est minus. Trahebatur miser turba stipatus monachorum, qui crudi ac viles quatiendo ceras, (se more absurdo careant scelera, licet interdiu sumatur poena) prosequi fontes docentur. Ipse tunica amictus &

stincta imaginibus, quibus inferis voveri
 creduntur manes, præfagio malorum vitæ
 ereptus, bracchiis cruribusque ligno adstri-
 ctis, cremabatur spirans, ovante juxta verna-
 cula multitudine, pari ac infamia generoso
 cœtu. Sic magnifico obtentu tutelæ fidei
 trahunt studia gentis, gratia vel auctoritate
 regibus metuendi, dum trucibus consultis,
 sublatoque per inquisitiones commercio, pre-
 munt ubique bonas artes, superbi nebulones,
 quo indigenarum vecordia freti grassentur
 impune. At Romæ hoc tempore ingenti con-
 tentione vividisque odiis res agitabatur ina-
 nis. Flagitabat Hispanus, in beatorum con-
 sortium publice reciperet pontifex egregium
 olim Palefoxum: obluctabantur acrius Lojo-
 litæ; gaudebat iudicio beatitudinis dispensa-
 tor, papa. Jussit inquiri in vitam, & quo
 ærario consuleret, siue ludificaretur diutius,
 haud inepte renunciavit, *posse procedi ad ulte-
 riora, reservato jure promotoris fidei, opponendi
 suo loco & tempore.* Sed promptior promulgavit
 Clemens beatorum sodalem, Barbarigum. Ipsa
 decreto excerpam verba, ne fugiat lectorem,

alta quondam quo desipit modo Roma. Sanctitas sua decrevit ex quatuor miraculis, quæ proposita fuerint, tanquam a deo patrata intercessionem servi dei (Barbarigi) constare de duobus, in tertio genere; nimirum de primo, instantæ scilicet & perfectæ sanationis sororis Nicosæ Cinneti, Monialis conversæ in Monasterio S. Anæ, Patavii, ordinis S. Benedicti, a lethali vulnere capiti inflicto a saxo eximæ magnitudinis & fastigio turris campanariæ, & perfectæ sanationis puellæ Lucie Cosotto ab inveterata gangræna, quæ dexterum ejus brachium a cubito ad humerum exederat, eamque ad ultimum vitæ discrimen adduxerat. Sospes o gens experta monacalis carnificis, sincerum edocta dogma Christi, abactis nugis.

Nuptiarum hoc anno celebravit solennia Britannicæ rex, qui conjugem sibi adjunxit casti moris Megalopolitanam, ex qua plurimos liberos suscepit.

Mota hac tempestate tellus, Gallias, Hispaniam at Lusitaniam quassavit violentius. Crederes inquam ac velut parturientem terram exonerandæ alvo quærere hiatum, quem-

admodum supra fornace apud Siculos Italosque.

1762.

Novum aperit rerum ordinem, ipsis nunciata sub anni primordiis Elisabethæ mors, magna quæ moderabatur Rufforum imperio. Ab oceano Caspium mare, diversa ex parte Sinas usque, per amplissima terrarum spatia diffusa gens, jactat Moschorum nomen Scythasque proavos, sero & assequitur humanitatis commercia. Diu per obsequia vilis, Sueco Polono accolis, Tartaroque cladibus exercita, patiebatur tyrannos, quos in projecta servitute mutavit subinde, pavida si prematur placidaque, sub molli imperio mobilis & contumax. Morum cruda, disciplinamque abnuens, christiana absque affectu profitebatur sacra, ex fide antistitum, quos insulso imperitosque superstitionibus obnoxia venerabatur stolide, imaginum reverentior, quam numinis: cui cultior jam pridem orbis, ne cupidinem meliorum, adeo non addidit æmulationem. Divini juris humanique haud longe ab nostra ætate agebat incuriosa, quan-

do in barbaro nascitur solo, excipitque patrocinium Petrus: suæ gentis vere fidus. Hunc nullæ fregere illecebræ, quæ principalem pervertunt juventam: nec visum est arduum, quo sudore eniteretur atque constantia, nec summæ indignum sortis, quaecunque publico bono vertat. Unde illi, vel regum uni, gloriam attulere nostris vix excusata iudiciis. Imperatoriam nam delibans sortem, ultro suscepit centurionatum, & militiæ rudimentatum, flagrante bello, summis implicitus curis, vulgari cultu Europam peragravit, nil minuta auctoritate, officinis infimoque subinde mixtus contubernio, quo contactu edoctus, peregrinas artes ad usum patriæ referat, mulieri vero nupsit, spretis natalium sortibus, animi robur sectatus, iussitque longinquæ esse profectionis sociam, honorum transmittens inania, dum sibi firmat vim. Hic gerendis rebus incredibile affudit ingenium. Domesticas insidias eluctatus, coercuit sacerdotalem proterviam, pronum in seditionem exauctoravit vel obtruncavit militem prætorianum, dedit leges, jura, ritum;

hospitia docuit erga advenas, mutare merces,
in bello nosse ordines, nec fortuita congedi
pugna, ipse ubique viæ dux ac comes. Stu-
dia evocavit idem artesque exules, instruxit
oppida, ipso vindicavit in hostico terras, quas
stupendo labore secando, dispecta opportuna
commerciis ora, immensos lacus æquori af-
fudit, translataque imperii sede condidit no-
vam, instituit navalia, maritimo bello præsti-
tit victores, quibus pelagi ne fuerat aspectus.
Communi asper in vita, nec levi exorabilis de-
lictis, vini aliquando & intemperans, obtinen-
da pro republica promiscua grassatus cæde in-
vulgus, nobiles, proxima quoque pignora,
obiit perenni ævo dicatus; vitia enim oblit-
terarunt majora promerita in gentem, ejus
auctor exstitit ac parens. Interni qui secuti
sunt motus, crebræ & imperantium vices nil
detraxerunt potentiae, quæ tanto omine ado-
lèverat. Quippe crevit immensa, vel mulie-
bri sub arbitrio, cui ut laxiori blandoque lar-
gitionibus, liberius indulgent populares, opti-
matumque ingenia. Sed domesticas ob tur-
bas,

bas, spreta diu, paternum solium eveſta Eliſabetha, tenuit per annos viginti, Auſtriaco devicta ſœderi, hæredemque conſtituit ſoris filium. Holſatizæ ducem, cui e connubio cum Anhaltina teneræ erat ætatis filius. Ex-
 tinſta igitur matertera, trigefimum annum egreſſus, capeſſit imperium, Petrus, cogno-
 mine tertius. Hic male ſedatæ indolis, initia principatus, fama modeſtiæ imbuenda, ſubi-
 tis corruptit auſis. Nam intempeſtively concu-
 piſcens fovebat impetu amicitias, oderatque præceps; non animorum prudens, non paſ-
 ſus maturare conſilia. Varia aggreſſus ſimul, diſſimulatum ægre promiſit ultro in Boruſſum favorem, concedendo inducias, arma parans in Danum, ira avitas ob injurias accenſus, pluraque molitus emendandæ rei civili; qui-
 bus ſibi ſicut acceleravit fatum, ſic procul dubio præſentiffimo periculo eripuit Fride-
 ricum.

Poſuit primus arma, conciliatus Boruſſo Suecus, pacto pacis, quam non temeraſſe erat conſultius. Fauſto genii ac inſtauratæ

pacis omine, sexdecim annorum natus, inter patres confedit Gustavus, Suecorum regis filius, natu major.

Ipsis percrebuit anni initiis, Mantuæ Carpetanorum, at Londini maturius per præconem denunciatum bellum, inter Anglum ac Hispanum. Qui suis Gallorumque opibus fesus, diu reconditæ non temperavit iræ, hæsitque incertus, Calpe rupis obsidium, an suspectæ fidei Lusitanum aggrederetur. Cui, simulac amicus an mallet esse hostis? interrogatus, nullam sibi causam, quapropter cum Britanno rescinderet amicitiam, respondisset, protinus indixere bellum Gallus Hispanusque; ne qua agat pacata, spectans occasum Europa. Nec invito, novum excepsisse hostem Anglum compertum est, tot inter se eunda tumidum, avidumque prædæ, ni cavisset Lusitano, suæ forti innexo, tum & imbecilliori. Nostri orbis in extremo articulo, sita Portugallia, Lusitania dicta majoribus, ex altera parte verberatur Oceano; arcto limite circumscripta, quoad continentem, Hispano affunditur universa, cessura in servitium

potioris, nisi tardaret Hispanum sua indoles, magnis cœptis adversa, aut eximeret periculo Lusitanum, constans cum Anglo fœdus; tenuem diu ac inglorium, famam ni meruissent præclare quondam gesta apud Indos, attulerintque divitias. Et quamvis fundatas per Indias plurimas abstulerit colonias Batavus, obtinet adhuc calidioris Americæ sub aura Brasiliæ oram, faccari proventu, lignorum, argenti gemmarumque nobilissimam. Hinc infusæ opes addidere luxuriam, potentia parum: eget vulgus, torpent optimates, vota nuncupat princeps, male habet publicares. Melior classis, ob splendida commercia, quæ ad ostia Tagi latius exercet Olyssippo, sed neglecta exercitus cura; invalidæ contra impetum, aut collapsæ vetustate munitiones: non belli dux, non centurio idoneus, non miles. Quæ explorata Hispano, sicut ad opprimendum dedere stimulos, sic ad navandam operam compulerunt Anglum: insigne istius ævi documentum, quo modica vel re domestica, annititur virtus. Intulit nam arma, restititque, prosper ubique.

Solverat Britanniae portubus valida clas-
fis, deportatura cohortes: præerat Rodnejus,
sacrum venturis fati nomen. Qui, reficien-
dis brumali aequore jactatis carinis, diu apud
Barbatam moratus, Martinicam juxta ancoras
fundavit, ipso in aditu passus jacturam illis
scopulis grandioris navis. Est insularum prae-
cipua, quippe amplexa circuitu milliaria qua-
draginta, quas apud Antillas obtinet Gallus,
praesidem ibi regimenque in adjacentes qui
constituit colonias. Confluxere mercaturae
studio plurimi, tum indigenae, tum advecti-
tii: gignit enim generosa tellus uberrimam
commerciorum materiem, faccarum, lanige-
ram fruticem, testudines, fabas, quae in de-
lectabilem potum solvuntur, recipitque mul-
to mutantium cum foenore farinas, vinum,
gallicasque fruges. Nec adeo est aer insalu-
bris, quando temperat montanis jucunda ac
silvestribus, tum rivis regio, pascuisque. Haec
tanta, duobus adversus hostilem vim firmata
munimentis, expectatione maturius, venit
in potestatem obsidentium, traxitque in for-
tem, incredibili rerum Gallicarum damno,

suo noxiam coelo Luciam, Vincentiam, majoris & Grenadam pretii: prona ubique in Anglos fortuna, quæ majora mox concessit. Insularum, quæ Americæ ab Oriente obja-cent, est major Cuba, milliaria circiter 250. si circumire instituas, emensa; ferax aromatum, Cassiæ, Mastiche, Zinziberis, tum sacchari, auri quoque & argenti. Conspecta Columbo prius, cessit in dominium Hispani, qui Havanam condidit, caput insulæ, portumque orbe toto celeberrimum, vasto gurgite ac profundo, navigiorum ad mille capacem usque, quem sub ipso introitu, arctum efficiunt procurrentes ex adverso terræ, egregie propugnaculis munitum. Auxit splendorem, Mexicanam continua navigatio ad oram, quando sistunt convenire hic jussæ ex Europa migraturæ, seu pondere onustæ redeuntes liburnicæ, quas vulgo *galeones* nuncupant. Hanc aggressi expugnandam Martinicæ vi-ctores, oppressis triremibus quæ juxta ripam excubabant, totum obtinuerant littus, quo sparso varias in partes terrore, tutius depo-nerent militem. Qui binos in arena mora-

tus sub tentoriis dies, fugata, quæ occurre-
rat tumultuaria manu, repente affunditur ar-
ci. Igitur duplici coeperat explosione quati,
muralibus ex aggere tormentis, tum diversa
ex parte jaculando e navibus, quas propius
subvectas, altum repetere coegere denſi Hi-
spanorum ictus. Hærebant portu, præter
mercatorias, instructæ grandiores ad belli
usum naves duodecim, pugnam in aperto non
ausæ. Menstruum toleraverat obsidium arx,
edita utraque ex parte inter specimina virtu-
tis, quando, conditiones aspernante Hispa-
no, valli ruina moeniumque, quæ subituris
sterneret viam, ad irrumpendum impulit An-
glum, semel qui rejectus, gradu constans,
suorum hostiumque inter stragem altera per-
vasit vice, expugnatoque loco imminebat ex-
cidio urbis, quæ per dies quindecim adhuc
victori restitit. Tandem, sublata auxiliorum
spe, immani cum publica præda in deditio-
nem venit, bellicis simul navibus. Quibus,
clara dum alias in revincendo emicuit Hispa-
nica virtus, potiri potuisse mireris, quando
comburī licuerit. Hæc opima victoria splen-

didaque extulit gaudio Britannorum animos. Fatigabantur aræ, premebantur osculo regiae manus, profligati inter epulas ludosque dies, pervigil quoque nox, crebro lumine illucescens; exultatione insanire crederes, obvia inter joca, nobilemque plebemque. Accesserat magnificum, quod, quo tempore invadit rapitque trans mare colonias Britannus, ferret suppetias Lusitano, stratoque suis navigiis mari Hispanorum occluderet portus, quorum segnes Gadibus ac Corunnæ classes fidebant. Itaque spreto gentium jure, ponto imperabat Anglus, plurima cum injuria exterorum, licet neutri bellantium addicti, insontem navigationem exercerent. Adeo est proclive inolescere secundis; hæret enim intima mortalium visceribus superbia.

Dolebat jacturam opulentissimæ colonizæ Hispanus, pravis consiliis obnoxius, nec bello accinctus, licet diu mente volverat. Quo fato conciderit præpotens quondam, lubet inquirere altiusque repetere. Peninsulæ instar Hispania, juxta extremas Occidentis plagas per 150. milliaria Germanica excurrit,

totidemque ferme latitudinis spatia obtinet. Atlantico alluitur mari & mediterraneo, connexa soli Galliae, alta per montium juga. Rigant intus fluvii, quorum maximos Tagum atque Durium, recipit in se Oceanus; Iberus in mediterraneas aquas evolvitur. Viris olim, iisque agrestibus & bellicosis, metallis quoque abundasse nobilioribus, consensu traditur. Nec hodie metalla aprumve æque deesse crediderim, ac industriam in scrutando, suppeditante thesauros India: ambitiose enim concupiscendo aliena vilia visa sunt obvia. Frumenti, vitis atque oleæ, tamen non pro fenore colantur arva, ferax est tellus plumbi ac minii uberrima, generosos & gignit equos: lanam autem fert universa Europa pretiosissimam, quam ad conficiendum pannos avide comparant exteri, fatali indigenarum socordia, qua diu vendidere rudes, emeruntque peregrina arte nobilitatas. Premitur æstivo calore terra, pluviae aquarumque egens. Ceterum camporum diversa est facies, Aspera saxo ac montibus, qua spectant septentrionem; ne hic quidem solum deficere æque

suspicarer, quam aratra. Lætissima est ora, meridiem versus, qua longo tractu Lybiam mare interluit. Ea coeli clementia, agrorumque in gignendo cujusvis generis fructus ubertas, is terrarum aspectus, pagos, finus, oppida, silvasque mutantium, ut jucundior vix adire plagam contigerit. Constat apud rerum scriptores, Celtarum gentem post diluvium primam irrupisse Hispaniam, dein Phoenices, navigatione adeundo Gades, occupasse partem, quæ Bætica dicitur, delibasse quoque Graios, traductis a Massilia, fundatisque inter Pirenæum Iberumque, coloniis. Tenuere post victricibus armis Cartaginenses, expugnaruntque gentium domitores Romani, quorum mansit sub imperio, usque ad annum salutis 411. quo Vandali, pulsisque Vandalis, Gotbi constituerunt regnum, Mauro ac Saraceno destructum anno 720. Increfcere dein reguli, æmuli inter se, diuturno quoque contra Mauros bello famosi, donec Arragoniæ & Siciliæ rex Ferdinandus, connubio cum Castellæ regina, infidiis quoque & prosperis armis, Hispaniam univer-

— — — — —
sam sub imperium redegit, devictisque Mauris anno 1492. late dominari coepit. Illi enim Americam aperuit Columbus, in qua nullum erga victos omisit sævitiae genus, suo ingenio tristis Hispanus & asper: accessitque Belgium, ascito in communionem generis ac potentiae Philippo Austriaco. Ipse vim dolumque apte miscens, suo imperio Neapolim addidit Ferdinandus, cognomine Catholicus, quippe inter instrumenta tyrannidis fervidum religionis studium professus. Unde profanam meruit memoriam, effundendo in civium capita tribunal inquisitionis; quæ pridem per Italiam obscure grassata, corripuit Hispanum, visum ob mentis tenebras & superstitionum sordes, ad recipiendum fraudem idoneum. Inducta prius, specie coercenti suppliciis Mauros Hebræosque, stringitur dein ad necandum novo dogmate imbutos: gliscente demum scelere, per experta obsequia, in subsidium potentiae assumitur, ad opprimendum ingenuos quoscunque, principi invisos, aut nefarii officii custodibus; tam flagitiosa sedulitate, ut Ferdinando re-

rum potito, victimarum complura millia, iustum quasi apud forum, flammis traderentur. Viget usque ad nostram ætatem scelestus mos, sed mitescit sacricola, velut tolerantia indigenarum diffidens, orbe universo irridente patientiam Hispani. Quem callidum, aptumque ad qualescunque artes, quantum perverterit illa pestis, vix habenda fides. Licet filio deferre parentem, conjugemque coniugi. Accusatores recipiuntur quamvis infames & noxii, iidem & testes, nec reo datur dignoscere indicem, crimenque: quod invenire ultro ac promere ipse, dira subterranei carceris mora aut per cruciatus adigitur; unde haud raro fingit sponte delictum miser, quo mortis tandem poena, tormentis se exsolvat. Orta inde proxima erga pignora suspicio, erupere domestica odia, & pro sublatis generis humani commerciis, invasit pectora moeror metusque. Solitudo intus, foris fuga advenarum; vitabundi cives ac sermonum ambigui, non hospitio coire, non alloquio invicem firmari, irrepitque proprium genti ac minax silentium: excisa demum vir-

tus proscriptaque, quando promptissimus quisque, eo majus cursaturus periculum, mavult fatelles, quam infernalis officinae fieri piaculum. Igitur inter formidinem inscitia tutus, torpet Hispanus, vix ullo scientiarum cultu commendatus, exulantur & artes. Non eloquentiae studium, adeo non oris lepor, parum cognita poetices dulcedo, historiae monumenta pauca. Rapit aliquos philosophiae amor, priscam secutos in scrutandis sententiis rationem, sed famam veritos ut exitium allaturam. Prodit jam imperante Ferdinando, alterum flagellum Lojola, societatis sic dictae Jesu conditor, cujus de institutis ut alibi retulimus, illud moneamus, per secula ludificatum Hispanum, nostris tandem diebus insidiosam profligasse doctrinam. Coaluerant in Hispaniæ dominium Belgæ, ac Siciliarum regna. Ampliavit adhuc Carolus imperator, Mediolanum adjiciens, tum immensos per Americam auctus, si inter incrementa duxeris, Hispano per avaritiam ac devicti orbis famam, quæsitæ, quæ patriam civibus, rura agricolis, tirone nudarunt exer-

citus: unde convulsa republica, ruit paullatim immensum imperii, velut subducto sanguine, debilitatum corpus. Ceterum pugnax Carolus ac continuis bellis immixtus, Hispaniæ, quantum inter arma licuit, liberalius consuluit, magnanimus ac laudandus, si animo temperasset, in summa fortuna altioris fastigii cupido: posteris memorandum exemplar, quam parum expleant spiritus humane opes, quippe commotum post orbem, quinquagesimum paullo egressus annum, sponte ejuravit imperium, tot regna augusta pro area, Indiæ divitias parco pro penu, ambitionem amicorum turbam duobus pro famulis ultro permutavit. Afferuit, per diuturna regnandi spatia, partas opes gloriamque, qui successerat Carolo filius Philippus, princeps sui temporis utique potentissimus. Hic morum arrogans, armis abstinuit ipse, belli tamen ac pacis curam habuit solers, otii parcus, hominum vero prudens, quos ad obeunda munia dispexit egregios. Validus rimando arcana, ciendoque domesticos motus apud gentes vicinas, odiis insueverat & suspicioni-

bus, conditus in dissimulationem, patiens laborum, susceptas in spes pervicax, veniæ expers, vindictæ tardus, erga fortunæ vices constans, religionum servantissimus adeo, ut bella movens seu supplicia irrogans, divinæ iracundiæ ministrare se credi voluerit: si dominandi artes respicias, principum exemplo excusatus, si pectus quaeras, truculentus & immanis, publica & privata per facinora maculosus. Quod imperium attinet, bonæ tantum meruit famæ, quam malæ: quippe Lusitaniam vindicavit, Batavos propter tyrannidem amisit, hoc fere discrimine, ut susceptum contra ipsos, gestumque ingenti cum hominum opumque jactura bellum, fulcra dominationis subverterit. Desiderabilem utcumque fecere secuti principes, quorum sub imperio, famam Hispania consumpsit ac potentiam. Non corporis, non robur mentis, ne voluntas quidem, nisi indita jussæque, cura rerum collata in purpuratos, quos sors dedit pestumos. Cladem attulit protinus Philippus III. qui multa jam hominum penuria, adhuc 800 millia Maurorum. proscribi passus

est, quos neque cremari per immerita supplicia, neque pellere sedibus, æquo demulcere imperio intererat. Ea Philippo IV. regnante fuit publica pauperies, ut tot Indiæ spoliis fulgens, ex cupro signare nummos necesse habeat pretii adulterini, quale tempus coegerat; tanta ipsi mentis caligo, ut avulso Belgio, amissa Lusitania, Catalonia desciscente, *magni* recipere cognomen illum non pudeat, infidi hortentur amici. Quo diutius gubernacula imbecilli tenuit manu Carolus II. eo patriæ existit gravior, Gallo per noxia bella vexatæ impune. Cujus post obitum, Borboniorum sacramentum Hispania accepit: mutata regia stirps, non inclementia fortis, impeditque saniora avitæ legis observantia, ut est pervicax plerumque error apud crudeles & superstitiosos. Tarda molimina, nulla belli, pacis decora pauca, sæpius ærarii necessitas. Distracta dein per uxorium ambitum respublica, seu sacricolarum fraudem, validam apud imbelles. Viget nam adhuc reverentia cœlitum, qua bella adituri mutas effigies plurimo cum honore navibus impo-

nunt, hac velut tutela prospere pugnaturi. Nec quamvis apud fanaticos publico iudicio damnati, aut sicarii dolo interemti exstat exemplum regis: præcipuo colere obsequio religio est. Differt autem a terrarum amplitudine frequentia incolarum, quorum plurimos hausit America, egitve extorres sævitia dominantium: nec læti ad agreste opus discurrunt, nec laute vivere optant. Parco victu contenti, malunt adfidere inertes, quam insudare arvis, abacta ac exule industria. Robustum tamen hominum genus, ad bella idoneum; quod sitis patiens ac inediæ, non mora vincitur, non adversa fortuna mutatur. Immanis est fiducia sui, & avorum reverentia, quorum claritudinem jactant magis, quam æmulantur, supra alios vero populos invidiose se attollunt, quos arrogantia superant certissime. Nullius enim artis repertores, aliena sero imitantur studia. Callida tamen habent ingenia, nec verba carperis, nisi jacta per vaniloquentiam. Incessu tardi, sermone adducti, gravitatem per omnes artus exprimunt;

munt; sunt ora subfusca, capilli nigri plerumque, maribus feminae hilariores, formosae ac urbanitate praestantes. Splendido gaudent vestitu cives, parsimoniam sectati in ceteris. In Britannum propensi, Gallum gentili odio prosequuntur, ut ferme apud accolae. Raro enim in patria, nedum cum peregrinis contrahunt amicitiam. Quae sicut de Hispanorum gente inseruisse, haud alienum visum est, sic ad cœpta revertar. Hoc enim tempore magna vi Lusitanum adortus, arces occupaverat complures Hispanus; obvio deinde Lusitano, juncto Britannico militi, depugnatum inter leves conflictus, donec per pacis placita ab armis disceditur.

Varia interim Petrus moliebatur, multaque. Illustres patriæ reddiderat exules, domestica olim seditione pulsos, & inter illos Bironum: luxum castigavit edicto, profectio-
nis veniam ad externos largitus nobilibus, quæstionem per tormenta vetuit, vestigaliumque onera levavit: civilia utcumque, si ceteris ausis par fuisset ingenium. Demisit

agros, stipendia substituens presbiteris, unde
 implacabiles irascuntur: recisa pro proluxa
 uti barba sacricolas, templisque præter cru-
 cifixi salvatoris virginisque jussit amoveri
 imagines, obscuras immemor apud gentes
 priscum valere morem, spargi necem, haud
 tolli simulacra impune. Procerum vero aver-
 tit animos, posthabendo alienigenis egregie
 de rep. meritos, Holsaticæ quoque originis
 principibus populares nobilissimos; quæ altius
 contumelia hæsit, sibi per joca transmissa,
 dum pectoris arcana inter epulas egerit, se-
 creti impatiens. Qui pepigisse parum con-
 tentus inducias, tradiderat Colbergam Bo-
 russo; quascunque additurus terras Russorum
 quinquennio expugnatas armis, exiguum sibi
 visus profecisse, nisi belli socium se adseiscat
 satellitemque; jactare solitus tribunum me-
 rere tanto se regi, militiæque solennia Bo-
 russo, indecore gestiens, princeps ipse ac im-
 perator. Igitur quæ apud Laudonum reman-
 serant, junctæque Austriaco per Silesiam hie-
 mabant, Viadrum recedere jussas, jam Bo-
 russo voluit auxiliari cohortes; varias vices,

hostesque intra quadrimestre expertas eosdem, quibus cum paullo ante sociaverant arma, dein, damnatis velut partibus utrisque, penates reversas. Accessit curis cum Dano bellum, quod tota volvens mente, in confinio Megalopolis contraxit exercitum, haud reputans, ingratam gentilibus militiam nil referre rempublicam.

Qua tempestate afflictum Gallum subit memoria Estræi, quem olim victricibus castris meretrico ambitu extrusum, sua gloria temporumque necessitas legionibus restituit. Ceterum dictu mirum, qua alacritate generosa gens, sive fidem requiras, sive ingenium, posterior nulli, supra censum donando, publicam inopiam sublevavit, flebilem passa dominum ultro & juvans. Toties nam congestis frustra stipendiis, quæ titulo belli quamvis nullo restaurandæ classis provisa imperabantur, sponte principalia munia suscepit, classemque privato ære curaque ædificari iussit, diram forsan mutatura sortem, si ducem eligere licuerit, famæ obsequendo, quæ viros

indicat. Hæc Brivato decurrens, Martini-
 cam fero subvæcta, tristes post jactaturæ nun-
 cios, furtim magis quam bello, eripuit pi-
 catui idoneam ad Terræ novæ ripas insulam,
 Anglo eodem anno recuperatam; concurren-
 tibus dein Britannorum undique velis, in-
 noxium reditum pro salute habuit. Nil fama
 egit dignum, per Germaniam Estræus, five
 senio minutus, five ob partitum cum Subisio
 imperium, quod insociabile habendum. Nam
 a Cassela non longe, Gallorum castra ador-
 tus ex improvisa Ferdinandus, claram repor-
 tasset victoriam, nisi strenue occupans peri-
 cula Stenovillus, per silvestria, qua commean-
 dum erat hosti, promptissimas objecisset cater-
 vas, sua audacia vel casu, errorem ducum
 emendaturus. Quippe, dum incolumes di-
 scedunt legiones, fundebantur, quas oppor-
 tune interposuerat, cohortes. Pugnavit &
 improspere, qui Gallo militabat Saxo, dum
 circa Casselam belli hæret labor. Contraxe-
 rat interim, ad inferioris Rheni ripas, inte-
 gra auxilia Condæus, quibus suppleret Gal-
 lorum exercitum. Cui Hassiam ingresso ob-

vus Brunovicensis, levi, quo animum expe-
 riretur, commisso certamine inferior, majus
 adit discrimen, in proelia ardescens. Blanda
 enim sorte usus inter initia, non exploratis
 mature hostium viribus, pluriumque accursu,
 versa fortuna, impellitur ipse, multa cæde,
 acceptoque vulnere cruentus, quando inter-
 fluentem rivum, quem paullo ante victor
 transierat, præceps regreditur, majorem pas-
 surus cladem, nisi de nepotis periculo tem-
 pestive admonitus Ferdinandus, validis ad-
 motis auxiliis, juvasset receptum. Plurimam
 unde famam adeptus Condæus, clarissimi
 quondam ducis omen nomenque gerendis
 rebus attulisse visus est. Nec multo post,
 in oppugnanda Amœni arce, magnis dimica-
 tur utrinque odiis. Victor hic quoque Gal-
 lus, non tamen impedire valuit, quin Broglie
 capta olim assertaque Cassela, qua niteban-
 tur parta per Germaniam quæcunque, in po-
 testatem foederatorum veniret; novissimum
 facinus, quando promulgatæ, sub Novembris
 initia, induciæ arma absolverunt.

Stetit rultque semestre intra, qualiscumque fuerat fortuna Petri. Substiterat in villa, juxta mare, imminentium nescius, quæ callide uxor, vel absens, mollebatur ab urbe. Quam firmatis conjuratorum animis, dum vacat otio imperator, repente ingressa, una adhuc salutatur a cohorte princeps. Mox, adulta jam conjuratione, de prætorianis securâ, inter acriora studia vulgi forum adequitans, juravit apud aras, nominaque dedere confestim frequens senatus, populusque; quæ cuncta obstructis viis fallebant Petrum. Atroci tandem exterritus nuncio, ira ardens metuque, quid vitet potissimum, quid eligat, ambiguus, classem adeundi, non longe agentem, haud absurdum inlit consilium, ni mora corrupisset; nam semel fracta fide, pervaserat gratia mutati principatus. Igitur minis pollicitisque tracti in partes classarii, novoque sacramento obstricti, portu arcere Petrum, qui inops consilii trepidusque, refertur vilam, quam prope fida Germanorum cohors excubabat. Nec experiri arma, quamvis novissimo in casu, ausus, properanti cum exer-

citu uxori, ultro tradidit corpus; mandatur
custodiæ, detrahitur principalis cultus, con-
jiciuntur in vincula, qui fidem non exuerant.
Abdicasse regimen, suscepisse Catharinam,
festinanter promulgatur edicto, quo repu-
dium necemque uxoris, exilium filii, magni
conditoris evertere opera, effundere ærarium,
solvere leges, civium rescindere jura, Petrum
agitasse renunciatur, impium erga Deum, ti-
rannum in populos, publicæ salutis hostem:
unde commotam gentisque exorata preci-
bus, attigisse gubernacula conjugem Catha-
rinam. Una lux transtulit imperium: nam
facile consensere provinciæ, dominantium
absque odio & affectu; contra prava freta
divortio terrarum, & quæ remotiores, igno-
bilitate sua. Paucis interjectis diebus, edici-
tur cum plurimo additamento pietatis, cor-
reptum intestinorum familiari sibi morbo, de-
cessisse vita Petrum. Publice ostenditur ca-
daver, conditurque convivali funere. Quem
vigentem annis & corpore validum, si abstu-
lisset fatum, quis fidem habuerit? An mi-

rum, in tanta opportunitate, si creditur par-
ricida cecidisse manu? Nam in carcere ju-
gulatum esse percubuit. Hunc habuit exi-
tum muliebri astu victus, præceps Petrus ac
obtusius, qui breve regnandi spatium, non
exilio civium, non cæde scedavit; imbecil-
lior quam nocens. Nec historica pendet fides
ex edictis, & nostra quoque habet ætas com-
paranda facinora antiquis. Periisse Petrum
lætabatur Danus; ancipiti bello superstes.
Vicisse Catharinam, Russorum procul dubio
e re fuit, quorum sceptrum cum gloria tulit.
Nam seditiose rapta tenuit gubernacula sa-
gax, non injuria erga subditos, non armis
contra extraneos, passa regni temerari pri-
mordia. Sic pacem quidem firmavit cum
Boruffo, auxiliarem militem detraxit, ne læ-
dat Austriam; æqua singulis, inter idonea
delinimenta, eliciendo studia civium paran-
doque fiduciam sociorum, mansuram sibi
struxit potentiam.

Perculit Austriam nuncios mutati in gra-
tiam Borufforum, dein palam in partes trans-
gressi Russi, fidissimi quondam, superstitite

Elisabeta, socii. Qui mira fatorum vice, eodem anno pro Austriaco agens & contra, quocunque inclinaverat, momenti attulit parum, donec versis iterum fatis, patriam abierit, velut pertæsus fortunam partium; nec, orba auxiliis Theresia ideo armis abstinuit. Hiemaverat per Silesiam Fridericus, qui pactis cum Russo induciis, dein iuncto scedere, Suvinniae obsidio imminebat. Suscepit Saxoniae tutelam Henricus, vindicaveratque solito more, anni primitias, dum majora vitans discrimina, felici excursu hostium globos interceptit. Peracta fratribus æstas, inter velitationes levesque conflictus, qui ut acriores sæpe & cruenti, rerum summam referrent minus, nisi anni extrema gloriæ addiderint utriusque. Nam cominus adstantem hostem parum veritus rex, urbem vallo & corona cinxit, quam Gascovius constans ac egregie defendit. Semel perrumpere tentavit spectator diuturni obsidii Daunus: qua spe dejectus, huc ac illuc grave trahens agmen, tandem prædam concessit, alienae victoriae testis inglorius. Sic superioris anni delicta

Fridericus redemit. Diversa ex parte continuerat diu militem intra castra, quæ juxta Fribergam opportune collocaverat Henricus: quem exturbare aggressi Austriacorum duces, facto impetu pluresque redintegrato per dies, loco pepulere, probata ducum arte, nisi parta decora corripissent postrema. Ausus enim copiis, quas, post captam Suvinniam, dimiserat Saxoniam rex, ultro pedem intulit, fugato captoque hoste plurimo, suprema acie vicit Henricus, velut claro facinore diuturnam componeret litem. Nam sancitis brevi post induciis, debellatum per Saxoniam. Franciam adhuc depascit Borussus, novissime expertam hostilia, proclivi in pacem studio principum: quod profitentur plerumque, non quo de humanitate certent, sed quoties singulorum rationes misiora poscunt.

Igitur sumtibus impares universi, armorum requiem serio optabant. Ne Anglo quidem, licet in prosperrima sorte, quidquam visum est satius, quam frui partis. Suberat quoque e Lusitano metus, si diutius bellandum esset, restituro vix potiori Hispano:

quæ paciscendi intima Britanno fuit causa.
 Recuperandæ per pacis acta Cubæ desiderio
 flagrabat Hispanus, per vim potiundi invali-
 dus. Ultima adegit Gallum necessitas, reci-
 pere conditiones. Pacis habuit incitamenta
 Borussus, miseriam civium, agros colono va-
 cuos, vastatas provincias, quæ fovendæ, si-
 cut bonæ artes cunctæ, pacis otio egent:
 magnificum quoque illud, si tantis inimico-
 rum odiis, tot præliis disceptata lis citra ja-
 cturam absolveretur; nam pro Cliviaco per-
 mutanda Saxonia, Glatium, quod unice abstu-
 lerat hostis, sponsionis visum est præmium,
 pro Austriaco principe in regem Romano-
 rum attollendo. Supra generosum animum
 hortabantur Theresiam deficientes socii, pa-
 lam pacem amplexus Gallus, belli onera Ger-
 manus detractans jam pridem, tum domesti-
 cæ curæ, vergens Cæsaris, tenera liberorum
 ætas aut nubilis, adulto pro filio studium
 imperatorio culmini admovendo, flagitans
 levamentum populus, & quo validius nihil
 arma excussit, penuria æris. Unde non po-
 uisse reges odia recte credas, fessis manibus

excidisse ferrum. Tamen pacis palmam tullie annus alter.

Amicam magis, quin unquam sortem habuerit Anglus, dubito; vana quoque largitam, quæ jactantiam adimplerent. Ultro blanda, quas vocant Philippicas, Philippo II. detectas olim & occupatas Hispano insulas, tot partis adjecit, velut donis gavisa, gloriæ cumulos addens citra publicum usum. Nam, rescita post promulgatam pacem expugnatione, restitui oportuit insulas, quæ nonnisi privatam explevere avaritiam. Mari innatant pacifico, Formosæ propius, Sinarum imperio Orientem versus adjacent, habentque caput Manillam, unde Hispano regimen in proximas. Quæ opportune media inter Orientis plagas & Occidentis, juvat hospitio recipitque felicissimis ab oris advecta, vicinis ab insulis aromata, e Golconda gemmas, sericum, pulverem aureum, in potum palato gratissimum coctione solvendas herbas, fictilia, qualiacunque venditant Sina & Japanensis, tum argentum e Mexico adgestum, Peruvianoque ab littore aurum. Binæ quotan-

nis emissæ naves adnavigant Acapulcum, unde redeunt onustæ, ditantque abunde dominos. Mixti adventitiis incolæ, Hispano, Lusitano, Sina, Malajo, Americano quoque indigena, Indo. Non alibi formosior est annus. Virescunt enim gramina perpetuo; foliis, flore, fructuque simul editis lætantur arbores. Stata pluit vice, tolerabilioremque efficiunt æstum stagnantes lacus, & discurrentes plana rivi. Ceterum vulcanis foeda, tremensque subinde tellus, suos admonet hospites, terram carere ærumna nullam. Incredibili victoris capta cum lucro, haud multo post, e pacis lege, antiquo domino redditur.

Curlandiæ hoc anno exiit principatu, quem Elisabetha imperante adeptus erat, sicut retulimus, Saxo. Infertur denuo Bironus, qui pulsus olim, diuturna exili mora squalidus, pro exule jubetur agere principem. Nam quoties mutat dominos Russus, iræ præceps ac gratiæ, effert deprimitque licenter juxta; in tribuenda Curlandia, nil Poloni injuria motus, ad quem pertineat, si ex æquo ageretur.

Sæviit hoc fere tempore in Lojolitas Gal-
lus. Jampridem infensus, collegia ademit
opesque, antiqua magis ob odia, quam ob
crimen recens. Servata tamen legum ma-
jestas; coram iudice disceptata causa; dam-
nantur patres ob doctrinæ fraudem, publi-
cantur & bona. Biennio post regis solvitur
edicto invisa societas, doctiorum virorum
clara contubernio, famosa per rixas; noxia
magis, ob affeclas prava ambitione fontes.

1763.

In hanc pacis legem consensere reges.
Firmantur sancita prius: tum expugnata hoc
bello restituantur quæcunque, si excipias
concessam Britanno Canadam universam,
Gallo parvulis, ad exercendum piscatum, re-
lictis insulis duabus, tum Antillarum Gren-
dam, singulas præter Goream ad Senegæ,
Gangis quoque ad ripas possessas Gallo colo-
nias, qui destruat munitiones Duncercæ,
qua mare respicit, flagrante bello additas.
Cedat Florida utraque Hispanus. Sic ingens
imperium, discretum Oceano toto, per va-
rias coeli auras, terque mille stadia continu-

um, vindicat Anglus, nimiumque, merito
castigato errore, quo captas insulas ditissi-
mas redimi patitur immensis quidem pro
agris, sed immensi cum sumtu vix tuendis,
quoties turbas bellaque moverit fors: magni-
fica adeptus, sed dubia armorum præmia
Lusitano reddantur ablata. Sum recuperet
Saxoniam Polonus, Glatium & Oliviacum
Fridericus. Habeat solatium Theresia con-
sensum septemvirorum pro filio, Cæsaris
quando aderit fatum, in locum substituen-
do: pollicito insuper operam Borussia, quo
Mutina post exitum ducis, orbi liberis mari-
bus, largiendum e iudicio Cæsaris ac impe-
rii feudum, in Austriacum collocaretur, Mu-
tinensis filiae despondendum: unica sævissi-
mi belli piacula, aut si mavis, tanto pro labo-
re haud opima spolia.

Tot habes, qui volvis commentarios, quæ-
sita infelici cura, meroque redempta pretio
sanguinis. Hi enim animorum motus, hæc
certamina tanta ne oppiduli per Europam

transfutare dominium; haberi adeo per pacem poterant. Cecidere velut spectaculo viri innoxii, direptæ urbes, extorti sumtus, cæde & incendio octo per annos depascitur orbis, dein infidæ pacis imponitur lex. Unde omen occupa futuri: tot retro trita imminere eadem, nec capere argumentum venturam prolem. Sunt non interitura bella, siue occulta ex lege altissimi, qua prout terræ sterilitas, imbres nimii, pleraque, quæ naturæ perhibentur mala, ingentem referunt compagem, siue ob intimam indolem mortaliū, in rixas proclivem, malesque libidines. Nam detergima ambitione tumentes falso arguas, non nisi principes communem rectius incuses naturam, superbiam obnoxiam ac avaritiæ; siquidem non aliter, si absit forum, fureret privatorum ira, decernerentque de limite, si binis non amplius haberetur orbis. Differt tamen in eo ævi mos, mitius quod gerantur bella: raro incendio vastantur rura, nec subest ira in captos, strictiori quia disciplina paratisque stipendiis habentur exercitus. Ceterum parco mixta virtutis experimen-

rimento, scelera hominum pœnasque tradit
 historia, alioqui vel grata minus legentibus,
 quia, recte quæ sunt, pro obsoletis fastidi-
 mus, noscere cupimus pejora. Unde parum
 idoneos arbitror accedere historias, qui, ob-
 via rerum similitudine, res gestas, tum loca
 nominaque memoriæ commendasse satagunt;
 illos tandem studio recte perfungi, qui maio-
 rum acta magnorumque motuum causas, va-
 rios populorum mores, leges, & quæ ipsos
 intercedunt, domesticas rationes, principum
 ingenia, clarorum & virorum exempla edo-
 cti, suum sibi effingunt iudicium, & seu pa-
 cis, seu belli negotia obvenierint, ad publicos
 usus referunt. Otiosa enim est scientia, sin-
 gulos amplexa, sive casus, sive homines,
 quos abstulit fatum; qua pertinet universos,
 salvam constituit rempublicam, respicit & po-
 steros. Sic tela perosus & proelia dira, re-
 quiescat animus, referendo mitiora, quæ in
 commune dixisse juyabit.

Prominent in contextu operis, gloria
 magnifice gestarum Borussiae rex, atque
 Pittus, digni imperare utrique. Laudes mo-

ruit sempiternas Fridericus, bello ac pace
splendidus: inter arma promptus & audax,
occasionum callidus, de victoria sumens abun-
de, fortunæ filius nimium, sed adversam tole-
rans sapienter, suæque emendans delicta, foe-
dera & amicitias ex usu abrogans, firmans,
deserens; in re civili strictè imperans medi-
tata prudenter, caste dicendum urgens jus,
ad munia dispiciens idem & attollens ido-
neos, in communi vita simplex, ubi jucun-
dior, in jocosam vituperationem pronus, pri-
vatis studiis indulgens parum, objurgando
singulos acerbior, erga adulatorias artes per-
vicax; cultum sui, turbam plausumque comi-
tum (lætissima vulgo principibus) fastidiens,
vim famamque ob res gestas sectatus invi-
diose, modicus voluptatum, nullis irritamen-
tis posthabens negotia, quoties musis otia
commodaret, diserte perfunctus, tunc quo-
que imperatorem agens, divertendo ad face-
tiosas cavillationes, suæque placita pro alie-
nis judiciis fastuose promulgando; nummo-
rum adeo parcus, ut vix miseretur singulo-
rum, qui pro se militando vulnera & inopiam

adiierant, prodigus idem ac munificentia sum-
mus, quoties publicam rem referret, quippe
eceli intemperiem, sterilitatem agrorum, quæ
flammæ deliquerant, seu fluminum incre-
menta, large ministrando pecunias, in glo-
riam vertit; militem, velut unicum imperii
fulcrum; tollens, castigans, lustrans, fovens,
augens; principem si spectes, sagax inter
paucos, perenni & famæ vovendus.

Non Pittam splendida natalia; sua virtus
eximia publicis curis admoverant; Angliæ
vere columen, in quo laudando eo libentius
historia desudat, quo rariora habet æquipa-
randa exempla antiquis. Nam sibi militat,
quisquis belli generose adit discrimen, impe-
ratve adducte princeps. Civis ille inter ci-
ves, integerrimum animum, virilem facun-
diam, vividosque spiritus prorsus retulit ad
usum patriæ, quam servavit auxitque, Ari-
stide in administranda republica felicior: cu-
jus instar, metuendus pravis, æquus erga
bonos, opes, voluptates, necessitudines, pu-
blicas rationibus postposuit; abiit liberæ ac
procacis gentis ora passus ingrata, carior

posteris, per secuti temporis damna & virtutis desiderium. Tradendum nepotibus suscipe, æternum & conde monumentum, assentandi tum veniæ historia expers.

Proxume meditationi occurrit florentissimum Galliarum imperium, Atlanticum pertingens mare & mediterraneum, uberrimo agrorum foenore, tum, quæ manu & arte parantur, peregrinis avide emtis, pascens exteros, ipsum vix egens quicquid, ditissimum incolis, ingenio præstantibus belloque probatis, eo miseriarum prolapsus, quo turpem pacem inter prospera duceret. Nulla in eo culpa gentis, sed præsidis, qui segnem animum inter gaudia solvens, purpuratos, architalassos, duces, magistratus, antistites, legit, sustulit, restituit, exulari iussit, non famam secutus, non indolem; pravò aliorum sic plerumque credens iudicio, ut in explenda quoque lubricina alieno egeat arbitrio; curas perosus ipse, nec ullo nisi pendendi æris studio. Igitur, velut sublato vindice, diffuunt per luxuriam & avaritiam, quas privatas haurit licitor, publicæ opes, one:

rantur præmiis pessima mancipia, invadit rempublicam perditissimus quisque, propulsandi acerbissimi hostis neglecta per incuriam ratio aut deficiens ærarium, coacto licet tributo immani, nil juvatum provisu, fractaque res civilis, dum profuga toga & abacta virtute, per ambitum exercetur forum, ignavi, integri discrimine nullo. Nam trahit sortem gentis qualiscunque princeps. Est pro communi imbecillitate optimus, quisquis fallit minus: sed rupit divinum fas humanumque, qui lasciviendo terit sanctissimas curas, populorum regimen. Sua morte docuit Petrus, ad summa evectum rapi ad ima, qui imperat superbe, modestiam aspernatur ac studia civium, firmissima dominationis stabilimenta. Adeo non caruit magnis exemplis ævum, cuius lubet inspicere mores ac rationem vivendi.

Parum divertere crederem ab avorum natura nepotes. Sunt enim vulgatissima, quæ fuere olim, rixæ, stupra, cædes, avaritia, contemptus numinis, ambitio pervicax, &

quæcunque majores vitia polluebant. Con-
cupiscit femina impotenter, insidiatur maribus
in lubidinem ardescens, furioso quodam am-
bitu certat de gradu, forma & cultu. Ex-
stant penes sexum utrumque, at virtutis do-
cumenta pauciora: tepidior laudata antiqui-
tate patriæ amor. Imperat edictis modestia,
principum ausis cupido immanis. Ceterum,
corrupto quamvis mortalium genere, quo a
sacris ordiar, sancta edita Christi lege, ali-
quam moribus accessisse emendationem, non-
nisi inimica mente negabunt, quibus solenne
est, antiquis conferre præsentia. Vix au-
diuntur fera ac immania, quæ scedabant
proavos, gentesque barbara adhuc inscitia
sordidas. Inest præcordiis abdita quædam
iniquitatis fuga saluberrima, quam trahere
originem agnosces a lucido exemplo & pu-
riori doctrina, ostentante flagitiorum vindi-
cem, sic immortalia præmia divina loquela
spondente. Jam fatiscunt mentes circa con-
troversias de rebus sacris, avita contentione
jactatis, quas superstitione olim calentes le-
viter transmittunt superbi, aut per ambitio-

sum otium curiosa eruditione evolvunt, dum
 rarefcit pietas, quæ obsequio viget in pectore
 mundo. Sectatur adhuc imagines, virginem,
 velut additamento egerent salvatoris
 promerita, consortiumque sanctorum, hos
 nunc universos nunc singulos, inani prece
 fatigat Roma, oneratque simulacra pigra cul-
 tu pretioso: at deficit reverentia pontificis.
 Mutatis quoque annumeres imminuta odia
 propter sacrorum diversa, sublata ob fidem
 ritusque poenas. Privata enim ob commodâ,
 dum molliora placent consilia principibus,
 gliscit pro antiquo fervore divini juris incu-
 ria. Levia inde ob hæresu dissidia, nullaue
 piacula sanguinis: quia spreta vilescunt, quæ
 pretio habita contentiones movent. Squalet
 adhuc inter sordida ministeria hebraica gens,
 peregrina, profuga, sparsa per terrarum or-
 bem, quo insolito poenæ genere constaret
 universis, de noxa & sincera doctrina.

Quod si gentilia vitia quæris, ebrietatis
 usum apud paucos, avaritiam invenies sœdas-
 que libidines, sed validius nil rapere animos,
 Quid
 Quid

quam superbiam, fufam latiffime. Fervida inde ac invidiofa cupido imaginum honorumque, infana prorfus, fi anxia defideria, tum exigua computes, quæ incunabula urnamque intercedunt, fpacia. Non ignofcitur, clam qui aufert vel modicum, aliumque pellitur ignominiofe in orbem: at non reddere creditum, diftrahere petulanter, corrumpere feminas, aut polluere pronas, adulteriis & cæde grassari, adeo non dedecori, ut commendationis nonnihil & urbanitatem referat. Hoc mei temporis ingenium, hic mos; nititurque fallaci de honore iudicio. Nil peculiare ita eft homini, quam propriæ credere virtuti: unde efferre fe ultro, faftidire fodales, alienas invidere, dein rapere opes, poffidendi gaudio, fæpius gloria prodigendi; civilis animi specie divina fpernere humanaque, pravo fupra opiniones eminendi ftudio; ipsis mergi voluptatibus, alliciente fenfu, acriori ftimulo, arrogantia & ardore æmulandi, qui habentur ornatiores. Quæ animorum contagio, vi grassata ac exemplo, peffumdat plurimos, trahitque vires e lautiori vita & adulationis fanie. Quorum igitur in ma-

nus nostra veniet cura, ne mero assensu in
sententiam descendant, nec ignavo questu
humanam prosequantur sortem, propria ob-
secramus inquirant viscera, nesciis quia su-
perbia irrepit, tanti non æstiment vecordis
seculi suffragia, obnoxiumque si sapiant, in
libertatem vindicent; pestiferoque a malo il-
læsum sibi servant animum.

Lubet de spectaculis, quoniam illis fre-
quenter indulget ævum, varia conferre ar-
gumenta. Probantur plurimis innoxia gau-
dia, quibus vitæ demulcetur tædium, & cu-
ris agitatus refovetur animus. Incomperta
barbaris, grata fuisse quondam Romæ Gra-
jisque, nec fastigio offecisse. Feros quippe
corrigi mores læta humaniorum imagine:
dulci morâ languescere malas artes, mitesce-
re quoque pravos & flecti ad virtutem, ju-
cunda specie oblatam: cultiorem evadere ju-
ventam, asperam rudemque. Objurgant e
diverso vitiorum blandimenta, qui fabulis
mancipari otium, hebescere pectora, contem-
dunt. Parcendum lubricæ sorti, at vel ca-

stigando doceri vitia. Lascivo histrionum ore & procaci narratione verberari infantium aures, spretis honestis gliscere pravas cupides, nec scenæ artibus posse iam melius verti, qui sapientum scita ac doctrinam respuunt. Continuo amorum simulacro labefactari castitatem, temerari sanctimoniam conjugii, blanda per joca irrisam constanter. Fuisse Athenis atque Romæ, sed corrupta jam republica, frequentissima spectacula, infames tamen habuisse scenicos, ac egisse extorres. Non quo pigra theatro adsideant corpora, jussisse Lycurgum ludos, placuisse Olimpiacos, sed membrorum ad firmandum robora, & quo spectata certamine virtus gignat æmulatum. Haud diserte eloqui juvenes, muliebri ore discere petulantiam effundere; nec morum tam elegantiam, quam integritatem curæ esse prudentibus. Truci cantu & incompte saltando, sua explebant gaudia mortalium vetustissimi. Scenam docuit posterior ætas, nescio an melior. Quam plane si non averferis, tolerandam recte judices, naturæ ob imbecillitatem, ne otio marcescens ad pejora animus divertat,

Contenditur jam pridem foliis lusoriis in
vita convivali. Canæ antiquitati ignota prorsus,
occupando otio inventa, effecere, sicut
reperta plura, quæ minime spectabat auctor.
Nam ventri dediti, intempestivam lætitiā
soluebant olim sodales, in diversoria effusi
coetusque, quibus licentia contubernii temporum
iniquitatem ioculare, meroque gravata mente,
in veneficia, conjurationes, caedesque
excandescere solebant, studio in res novas
sublati, quia veteram pigebat: neotædii
levamentum aderat, parciore alexæ usu,
& quo mulieres arcebantur, ferociore prodibant
mares. Versus mos, ex quo otio animus
lasciviens, pronus in nova irritamenta,
discit membrana versicolora, aspectu jucunda,
ad lusoriæ artis certamen legesque callide
parti. Frequens inde consortium seminarum,
quæ iisdem illecebris captæ, sicut sueta
comitate pectora devincunt, gliscebant
paullatim molliora humanitatis commercia.
Igitur levi adminiculo demulsi rudes homines,
idonei evasere magis ad recipiendum
disciplinas, quæ eruditionis incremento,
sensim suavita.

tem moribus, imperandi artibus perspicaciam addidere. Nec ideo probanda in lucrando perdendove pro altiori pretio temeritas. Vix instituta reperiēs, unde non mala nascuntur. Ceterum, si rite computes, plura attulit comoda lusoria chartula. Est humanæ indolis ex otio concipere tædium, & fastidio laborum prava sectari, ni feriis parata joca affundas. Quare immodicum voluptatis usum coercere, haud magis prætorem decet, quam oblato curarum delinimento, vacuæ consuleri menti. Nec aliter censendum de venatione ac piscatu. Referunt enim robustum corpus, qui sobrie utuntur. Nec firmior adit bella miles; quam pernoctare in nive exercitus, urique pro capienda fera in montibus, nec nauta aptior, quam piscatorio lembo tolerare undas edoctus; falsoque crudelitatem morum pro animi torpore pertimescas.

Tristius illud deprehendes in moribus, quod ad iram mobiles, privatis armis certent singuli lubenter, vel nece ulciscantur verborum delicta. Sic quoque a majorum virtute aberravimus, quippe Græci & fortissimi gen-

tium Romani, pro patria vulnera suscipiebant, mortem ultro adibant, viles habebant gladiatores: nam irrepfit purissimum idioma, ascititium vocabulum *duelli*. Utcumque sit, præstat posteris degeneris, in communi vita, honestam speciem ac metus mutuus præsidium, quod, invalescente vitio, a disciplina perperam expectes. Ceterum non me fugit illam quoque pestem superbia gigni plerumque, nisi pretium foret, advertere socordiam regentium, qua dedecoris incuriosi, ea ipsa, quæ vetant, permittunt, quæ damnarunt, probant, sic sibi ipsis haudquaquam concordet. Quo fit, ut turpissimus quisque sua facinora gladio tueatur: nam perditissimos quoque audacia incidit. Ambigitur apud optimos, supra modum refringendi exitiosum morem. Consultius videtur compluribus, absque dignationis discrimine suspendi reos, apud decoris avidissimos habere supplementum mortis infamiam: plurimum valitura sub illustrium virorum fato promiscua iudicia; fas esse, parva delicta condonare, flagitiosum ignoscere magnis, vertique rempubli-

cam, gliscente spe, ob averum titulos impu-
ne peccandi; haud facinora rariora, nisi apud
indiscretum forum, quando citra odium &
gratiam causa quaeritur, nil persona, nec ve-
niam impetrat crimen. Placuit aliis conce-
dendi ratio, propter pectoris labem, qua am-
bitiose appetit, quia vetita sunt, spernit, quae
prohibere lex omisit.

Haud referre omittam in indagandis mo-
ribus, forensē aetum, quo vel hoc tempore
inter cives, maxime Germanos, valide con-
tenditur. Per arbitros compescebat lites ri-
dis antiquitas ac aequior, quoties non in aper-
ta odia eruperant. Crescere iurgia cum co-
pia legum; doctrina & comptis moribus su-
perbiens aetas, pejora priscis mala tulit. Nam
santibus diserpuntur ac quaestu causidico-
rum litigantes, augetque mora mercedem. Im-
proba enim dilatione, conficitur plerumque
adversus ditio rem agens, diuturno impar-
patrocinio pauper. Accedit dehonestamen-
tum fori; siquidem frequentia causarum læ-
tas, late differendo fasces, tumescere argui-
tur plerumque, patrono coneors iudex: tu-

de crederes non civibus judicia, his ministrare cives. Sincera est querela, medela difficilis. Visum est nonnullis, sisti coram iudice dissentientes ipsos, remoto oratore garulo, prolatandæ rixæ cupido ob quæstum: sic abacto turbarum molitore, optime consuli viris ingenuis, restitui concordiam. Monendos clientes, edicto refringendos patronos, minuenda invisæ curæ pretia, nec solvenda, nisi exacta lite; mutandas quoque tabulas censuere alii. Saluberrimam his quoque dedit operam, vindex litium Fridericus, intra temporis spatia coercendo judicia. Quod si leges ipsas respicias, sunt habendæ pulcherrimæ conditæ majoribus, quia illis tot ipsis seculis utimur: crebrescente avaritia, luxu, superbia, velut consanguineis, nonnisi in subsidium inventæ sunt, quarum multitudine laboramus: nec tollere integrum est, ob incrementa mali.

Si e numero disputationum, quæ eduntur, de doctrina constaret, crederes sapientiæ gloriam nostram potissimum insidisse ætatem, qua copia librorum præstat. Joco

sis nugis impendunt otia complures, leves
 causas quæstuosa subtilitate evincendo, seu
 exponendo facunde, quæ theatri plausus re-
 ferunt, seu historica serie commemorando
 mirabilia, velut revera evenissent. Sed ap-
 tiora, sicut sunt aliis temporibus animisve
 certa quædam scientiarum genera, acri stu-
 dio evolvuntur hac tempestate, maxime Ger-
 manorum solertia, Mathesis ac juris doctrinæ.
 Floruere apud Gallos, præcipua litterarum
 decora Montiscovius & Arouetius. Severus
 ille ac perspicax, majorum edoctus & reoen-
 tiores disciplinas, peritissimus legum, quæ
 suo quam alieno genio fîsus introspectit, ex
 intima cognitione humanarum rerum, de ad-
 ministranda republica felicissime judicavit,
 diserte edixit, celsioris ingenii vir. Cunctas
 sapientiæ partes perlustrans Arouetius, scri-
 bendi genere venusto & vernaculæ linguæ
 blanditiis, sui temporis vota in se traxit, lit-
 terarum recte ornamentum, nisi divinis re-
 bus illudendo foedasset opera, egregiamque
 poesin, qua fere antiquitatis gloriam æquavit,
 Viguit

Vignit hoc tempore apud Suecos Linnæus, cui, quadrupedes, reptilia, alitesve, seu varia plantarum genera exploraret, naturæ arcana patuere, indagatori solertissimo, institutione ac distribuendi arte eximio.

Gallorum hoc tempore sic per Europam celebratur lingua, ut capti, seu idiomatis seu morum suavitate, qua excellet gens, addiscere habeant necesse, & Lutetiam peregrinare, velut sedem ornatissimam, quicumque proficere apud potentiores, urbana inter commercia versari, favore ac studiis emergere optant. Pacis plerumque diplomata, legatorum ad principes litteræ, gallicis exarantur vocabulis, quorum inter congressus optimatum constans est usus. Quin etiam eousque evaluit sermo, ut doctiorum scripta, poësisque dulcedo in victoriam cederent, visumque sit, pari facundia alias edici non posse. Ingentem procul dubio attulit commendationem Aronetus, qui vividum ingenium variis accommodans scientiæ partibus, gratissimum dein affundens leporem, adeo mentem legentium invasit, ut historias coleret, seu

philosophiam versusve jungeret, huic plauderetur uni. Gallus ille, Borussiae regi diu carus, & in studiorum commilitum aditus, (quippe poetica regis opera qui mundaret creditus) spretus post, patriamque reversus, tragoedias edendo ac heroica de rebus gestis Henrici IV. carmina, miram adeptus est celebritatem, ob eximias animi dotes inter seculi decora habitus. Corruptit gloriam fama morum, carpta ab invidis, jure castigata sapius. Nam disciplinae per jocosa ac lubrica illudens, ad exuendum modestiam, sacrarum quoque litterarum reverentiam, levia ingenia pellexit, satyra pro argumentis usus, insidiosae facundus.

Linguae quemadmodum, sic imperat corporibus Gallia blanda, foenusque exercet per Europam. Imperandi sunt artes, elegantiora pedum plerumque, manuum tegmina capitisque, pilei, monile, multi generis alitum quoque e pennis ferta, auri cultus gemmarumque. Prodigit enim nummos uxoria levitas (impares interdum, quod turpe dictum, sunt illecebris mares) & ingentem haurit

Gallia pecuniam, redditque, egregia quæ parat arte e serico filoque ad corporis cervicisque ornatum oculorumque voluptatem idonea, jucunde distincta coloribus, quos augendi lucri causa ipsumque variat frequenter vestitum, tam læta sorte, ut qualem expetit speciem induitve diem, optet imitandi gloriam Europa omnis, ematque avide quaecunque, Gallum modo sciat repertorem: tanta gentis & callidioris cerebri fama, ut blandiendo exterorum vitiis, fucos dum Lutetia divendit, ipsa ditescat, humanioris ingenii ex aliena ineptia vindicet laudem, egestate mulctet vel ludibrio.

Quæ hoc libro edita utcumque, qui in hæc tempora natus es, alme princeps, agita, dispice. Festinat hora, est præceps occasio. Fluxa sunt gaudia: subit tædium. Pérennis est conscientia; ditat æternum.

Gallipernum reddiditque, egregia quibus
 int' arte e serice, atque ad corporis certis
 que ornatum oculis nunquam voluntatem id
 nec, iucunda, alacris coloribus, quos augen
 di laetis causis, huiusmodi variis hederiter ve
 titum, tam laetis, tunc, qualem expetit
 species induitque diem, post imitandi glo
 riam Europa omnia, emittitque avido quale
 conquis, Gallum modo laetis repletorem
 tanta gentis & callidioris cerebri fama, ut
 blandiendo extorrum villis, iucos dum Lu
 letia dividendis ipsa dilectis humanioris inge
 niis ex alienis ineptis vinciet laudem, egellu
 te impletet vel iudiciorum

Quae hoc
 haec trans
 diphica
 Fluxa
 est conside

